

המוגבלים בזכותם

זכויות האדם של אנשים עם מוגבלויות
פלסטינים במזרח ירושלים

דו"ח מדיניות והמלצות לפעולה
2013

diakonia
PEOPLE CHANGING THE WORLD

بزخوت، مركز حقوق
الإنسان لذوي الإعاقات
جمعية من تأسس جمعية حقوق المواطن في إسرائيل

بزخوت

בזכות! המרכז לזכויות אדם
של אנשים עם מוגבלויות. עמותה
מיסודה של המעדה לזכויות האזרח בישראל

בזכות!

המוגבלים בזכותם

זכויות האדם של אנשים עם מוגבלויות
פלסטינים במזרח ירושלים

דו"ח מדיניות והמלצות לפעולה
2013

diakonia
PEOPLE CHANGING THE WORLD

بزخوت، مركز حقوق
الإنسان لذوي الإعاقات
جمعية من تأسس جمعية حقوق المواطن في إسرائيل

بزخوت

בזכות, המרכז לזכויות אדם
של אנשים עם מוגבלויות, עמותה
מיסודה של האגודה לזכויות האזרח בישראל

בזכ!ת

כתיבה ועריכה: סאמר בדוי, הדר בר-שלום, אסתר סיוון

**הפרויקט ממומן על ידי האיחוד האירופי
העמדות בפרסום זה אינן משקפות בהכרח את
עמדת האיחוד האירופי**

בזכ!ת
בזכות, המרכז לזכויות אדם
של אנשים עם מוגבלויות, עמותה
מיסודה של האגודה לזכויות האזרח בישראל

רח' כנפי נשרים 3, ירושלים 9546406
טל' 02-6521308, פקס 02-6221283
e-mail: office@bizchut.org.il
www.bizchut.org.il

بزخوت – مركز حقوق الإنسان للأشخاص ذوي الإعاقة.
هاتف: ٠٨٢١٣٠٨-٠٢, فاكس: ٠٢-٦٢٢١٢٨٣.

עיצוב ועריכה גראפית: יעל בוברמן

ירושלים 2013

5	הקדמה
6	תקציר מנהלים
9	רקע
9	אנשים עם מוגבלויות בישראל
10	אנשים עם מוגבלויות בחברה הפלסטינית בישראל
11	פלסטינים עם מוגבלויות במזרח ירושלים
13	פרויקט לשיפור איכות החיים של פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים
15	תמונת מצב של זכויות האדם בתחומי החיים העיקריים
16	חינוך
16	תמונת מצב: זכויות מול מציאות בתחום החינוך
22	הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה
23	תחום החינוך: סיכום והמלצות מדיניות
24	דיור
24	תמונת מצב: זכויות מול מציאות בתחום הדיור
27	הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה
27	תחום הדיור: סיכום והמלצות מדיניות
29	תעסוקה
29	תמונת מצב: מציאות מול זכות - אנשים עם מוגבלות בשוק התעסוקה
32	הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה
33	תחום התעסוקה: סיכום והמלצות מדיניות
34	נגישות
34	תמונת מצב: זכויות וחובות מול מציאות לא נגישה
38	הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה
40	תחום הנגישות: סיכום והמלצות מדיניות
41	בריאות
41	תמונת מצב: זכויות מול מציאות בתחום הבריאות
45	הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה
47	תחום הבריאות: סיכום והמלצות מדיניות
48	סיכום

בירושלים המזרחית חיים יותר מ-300,000 תושבים פלסטינים. יותר מ-20% מן האוכלוסיה, כ-60,000 איש, הינם אנשים עם מוגבלויות פיסיות, שכליות, נפשיות וחושיות. רק מיעוטם מוכר על ידי הרשויות. בין השנים ספטמבר 2010 ועד אוגוסט 2013 הוביל ארגון בזכות, בתמיכתם של קרן דיאקוניה ו-NAD ארגון הנכים הנורבגי, במימון האיחוד האירופי¹, ובשותפות עם ארגון אמירה בסמה, פרויקט קהילתי שעסק בשיפור איכות החיים של אנשים עם מוגבלויות במזרח ירושלים. המצב בשטח הראה שבפני פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים, ניצבים מכשולים רבים פיסיים וחברתיים, שאינם מאפשרים להם למצות את יכולותיהם וזכויותיהם. יוזמי הפרויקט סברו כי באמצעות התערבות קהילתית, סיוע משפטי ופעילות סגור והעלאת מודעות ניתן יהיה לסייע לאנשים לעמוד על זכויותיהם ולהקנות להם כלים למימושן, ליהנות משירותים שונים להם זכאים אנשים עם מוגבלות ובכך לשפר את איכות חייהם.

הפרויקט חשף לראשונה והעלה למודעות הציבור את הפרספקטיבה של אדם עם מוגבלות המתבונן על החברה והקהילה, מבקש להיכלל בה כשווה בין שווים וליהנות מן השירותים, הזכויות והזכויות שמדינת ישראל אמורה להעניק לו. בדו"ח זה ימחישו עובדות ונתונים שנאספו מן השטח, לראשונה, את תמונת המצב במזרח ירושלים של 2013 בכל הנוגע לתחומי החיים המרכזיים של אנשים עם מוגבלות: דיור, תעסוקה, נגישות, חינוך ובריאות. תמונת המצב מראה כי יש מקום נרחב לפעולה לשם שיפור איכות החיים, מימוש הזכויות והנגישות לשירותים של פלסטינים ממזרח ירושלים, ומציגה המלצות ספציפיות לנקיטת צעדי מדיניות בכל אחד מתחומי המפתח הללו, הממוענות בראש ובראשונה לקובעי המדיניות, אך גם לתושבי מזרח ירושלים עצמם, לארגונים חברתיים ולכל מי שמבקש לשנות ולשפר את המצב הקיים.

בספטמבר 2012 אשררה מדינת ישראל את האמנה הבינלאומית לזכויות אנשים עם מוגבלות של האו"ם וקבלה על עצמה בכך את החובה לאפשר לכל אדם עם מוגבלות שחוקי מדינת ישראל חלים עליו שוויון, שילוב ונגישות מלאים, וכן להעניק שירותי בריאות, פנאי, חינוך, תעסוקה, דיור ותנאי חיים מכבדים ומותאמים לאנשים וילדים עם מוגבלויות.

הפרויקט הצליח להביא לשינויים ולתמורות בשטח וברמת המדיניות, ברוח האמנה ובהתאם לחוק, אך אלה הם בבחינת 'קצה הקרחון'. פרויקט חברה אזרחית בן שלוש שנים אינו מתיימר לחולל את השינוי היסודי הנדרש בשטח וברמת המדיניות, אלא להצביע על כשלים ופערים, להציע דרכים לתקנם ולפעול ברמת הסינגור בשם ויחד עם התושבים על מנת לאכוף את זכויותיהם. חשיבות לא פחותה היתה לפרויקט בעצם עבודת איסוף הנתונים, העובדות, וסיפורי החיים הרלבנטיים על חייהם של אנשים פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים והמכשולים הניצבים בפניהם, חשיפתם, והצגתם בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות.

האתגר הגדול הניצב בפני הרשויות הישראליות: משרדי הממשלה ועיריית ירושלים הוא כיצד לשנות את מציאות החיים, המאתגרת ממילא, של מזרח ירושלים, ולהפוך אותה למציאות המכבדת והמממשת את זכויות האדם של פלסטינים עם מוגבלות המתגוררים בה כאנשים שווים בחברה בה הם חיים.

1. האחריות על המידע והעמדות המובעות בדו"ח זה היא של המחברים ושלהם בלבד.

ישראל אשררה את האמנה הבינלאומית לזכויות אנשים עם מוגבלויות בספטמבר 2012 והיא מחוייבת לפיה למתן שירותים ברמה איכותית, זמינה ונגישה לאנשים עם מוגבלות, להבטחת שוויונם, כיבוד האוטונומיה שלהם ושיתופם המלא בחברה ובקהילה. מדינת ישראל גם התברכה בחקיקה פנימית מתקדמת, המעגנת את זכויות האדם של אנשים וילדים עם מוגבלות להיות שותפים שווים בחברה, את האיסור על הפליה, את זכותם לשיקום ולהגנה וכן את חובת החברה לשלב אנשים עם מוגבלות בתעסוקה, בחינוך ובדירה.

בשנת 1967 ספחה ישראל את מזרח ירושלים לשטחה ומעמדם של הפלסטינים החיים בה הוגדר כתושבי קבע הזכאים לזכויות שמעניקה החקיקה הישראלית, והמשלמים מסים ותשלומי ביטוח לאומי למדינת ישראל. ממשלת ישראל ועיריית ירושלים אחראיות על הספקת שירותי רווחה וחינוך לפלסטינים במזרח העיר. למרות החקיקה המתקדמת, המציאות איתה מתמודדים אנשים עם מוגבלויות פלסטיניים במזרח ירושלים בכל הנוגע למימוש זכויות והנאה משירותים איכותיים וזמינים, שונה לגמרי. הם סובלים באופן מתמיד מהזנחה בשירותים ובתשתיות, מהקצאת משאבים מפלה, מעוני וצפיפות, ממערכת חינוך קורסת ומשירותי רווחה לא מספקים. פרויקט שנערך במזרח ירושלים בין השנים 2010-2013 בתמיכת דיאקוניה/NAD והאיחוד האירופי ובהובלת ארגון בזכות, ביקש לבחון את המציאות בשטח בתחומי החיים העיקריים המשפיעים על חייהם של אנשים עם כל סוגי המוגבלות: חינוך, דיור, תעסוקה, נגישות ובריאות. הפרויקט ביקש לגשר על הפערים בין החקיקה והרגולציה לבין מימוש הזכויות והנגישות בפועל לזכויות ולשירותים בתחומים אלה. הפרויקט נקט באסטרטגיות של הסברה, פעילות סנגור ושינוי מדיניות, התארגנות קהילתית והעלאת מודעות.

כ-21% מתושביה הפלסטינים של מזרח ירושלים הם אנשים עם מוגבלות, מעל 60,000 איש, מתוך כ-300,000 פלסטיניים, המהווים 37.5% מאוכלוסיית העיר בכללה. האוכלוסיה במזרח ירושלים ענייה באופן ניכר לעומת האוכלוסיה במערבה, כאשר 73% מן המשפחות במזרח העיר חיות מתחת לקו העוני, בהשוואה ל-24% במערבה. אנשים עם מוגבלות ומשפחותיהם תלויים כמעט בלעדית בקצבאות הביטוח הלאומי ובשירותי הרווחה, לאור שיעור התעסוקה הנמוך בכלל במזרח העיר ועל אחת כמה וכמה בקרב אוכלוסיית האנשים עם המוגבלות. שירותי הרווחה נתונים בעומס עצום ונותנים שירות לכ-3,700 פלסטינים עם מוגבלות גופנית, שכלית, חושית ומוגבלות בתקשורת. עוד כ-70 אנשים עם לקות נפשית מקבלים שירותי סל שיקום ממשרד הבריאות. כ-4,600 איש במזרח ירושלים מקבלים קצבת נכות כללית מן הביטוח הלאומי, כ-1,500 משפחות מקבלות גמלת ילד נכה, וכ-200 קצבת נכות מעבודה.

חינוך

כ-1,650 תלמידים במזרח העיר לומדים במערך החינוך המיוחד, וכ-1,900 תלמידים משולבים במערכת החינוך הרגילה. רובם של התלמידים המשולבים הם בעלי לקות למידה. הבעיות העיקריות שנתגלו בשטח הינן מערך תשתיות בעייתי שאינו עונה על צרכי התלמידים והמערכת הן בבתי הספר לחינוך מיוחד והן בבתי הספר הרגילים הסובלים מצפיפות, מחסור בכיתות לימוד, ואשר אינם מותאמים או מונגשים לילדים עם

מוגבלויות, מערך אבחון והשמה לקוי, ועדות שילוב שכמעט ואינן מתקיימות ותפיסת שילוב כוללת רחוקה ממימוש, מחסור במשאבים ובתקנים מקצועיים בהשוואה למערב העיר ובמענה לצרכים, כשלים במערך ההסעות ועוד. המלצות המדיניות שגיבשו כותבי הדוח למנהל החינוך בעיריית ירושלים ולמשרד החינוך, מעבר לתיקון הכשלים הקיימים, התייחסו לצורך בהקמת ועדת יישום לבחינת מערך השילוב על כל רבדיו במזרח ירושלים, בה ישותפו גם נציגי האוכלוסיה; ולהגברת מעורבות הורים לילדים עם צרכים מיוחדים ממזרח העיר והתייעצות עימם באופן מובנה בתהליכי קבלת ההחלטות.

דיוור

הנוכחות של דיוור עצמאי או מוגן של אנשים עם מוגבלויות בקהילה, במזרח העיר, מצומצמת ביותר. זכויות המוענקות על ידי משרד השיכון לסיוע בשכר דירה, להתאמות בדיוור, לרכישת דירה מותנות באישורי טאבו אשר כמעט ואינם קיימים במזרח ירושלים, שאדמותיה אינן מוסדרות ורשומות ברישום המקרקעין הישראלי, וכרוכות בהליכים ביורוקרטיים מרובים. תפיסת החשיבות של דיוור בקהילה - דיוור המותאם לאנשים עם מוגבלות המעוניינים והזכאים לדיוור נתמך, שלא בחיק משפחתם - רחוקה ממיצוי. בירושלים המזרחית יש 6-7 דירות מוגנות לאנשים עם מוגבלות שכלית והוסטל שיקומי אחד לאנשים עם מוגבלות נפשית. לעומת זאת במערב העיר מאות רבות של דיירים המתגוררים בדירות ובהוסטלים שהקימו משרדי הרווחה והבריאות, ומגוון של גופים מפעילים, מה שמאפשר יכולת בחירה ביניהם ותחרות בונה.

פלסטינים ממזרח העיר רחוקים ממימוש זכויותם לחיים עצמאיים או נתמכים בקהילה, אם מחמת מגבלות ביורוקרטיות ואם מחמת תפיסה תרבותית של החברה עצמה, המבקשת להשאירם בקרב משפחתם. בשני המקרים נמנעת מהם ההזדמנות והיכולת לנהל חיים עצמאיים ולממש את הפוטנציאל לניהול חיים מלאים, באופן השווה לזה של כל אדם אחר, תוך קבלת התמיכה והסיוע הנדרשים לשם כך.

תעסוקה

שיעור ההשתתפות של אנשים עם מוגבלות בתעסוקה במזרח ירושלים אינו ידוע, אולם הנתונים הקיימים לגבי שיעור השתתפות נמוך בשוק התעסוקה הכללי של פלסטינים ממזרח ירושלים (37% בהשוואה ל-50% במערב העיר) מחד, ולגבי אנשים עם מוגבלויות בישראל מאידך, אינם מעודדים. וכך למרות חקיקה האוסרת הפליה בתעסוקה, המאפשרת מתן שכר מינימום מותאם לתפוקה בעבודתו של אדם עם מוגבלות, חובת ייצוג הולם לאנשים עם מוגבלות במקומות המעסיקים מעל 30 עובדים וחקיקה המאפשרת קבלת שכר מעבודה מבלי לפגוע בקצבת הנכות, המצב בפועל הוא שמיעוט קטן בלבד של פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים אכן מועסק. סטיגמה חברתית כלפי מוגבלות והיצע מוגבל בהיקפו, יחד עם אוזלת יד עד כדי יאוש של הרשויות הם הסיבות העיקריות למצב חמור זה. כך למשל, מערך השיקום של הביטוח הלאומי העניק ב-3 השנים האחרונות רק לכ-20 אנשים ממזרח העיר מימון להכשרה מקצועית. תקן עירוני של הגורם האחראי על תעסוקה נתמכת במזרח העיר אינו מאושר ועיריית ירושלים עצמה כמעסיק וכמתווה דרך כמעט ואינה מעסיקה אנשים עם מוגבלות ממזרח העיר. השימוש במודלים של תעסוקה נתמכת, הכשרה מקצועית, ליווי וייעוץ אישי של גורמי רווחה במטרה להשתלב בשוק העבודה החופשי כמעט ולא קיים. המלצה עיקרית של כותבי הדו"ח היא לתגבר באופן משמעותי את השימוש במודלים אלה, ולפעול בקרב אנשי המקצוע, עיריית ירושלים והמשרדים הממשלתיים לשם עידוד יזום של תכניות הכשרה והעסקה.

נגישות

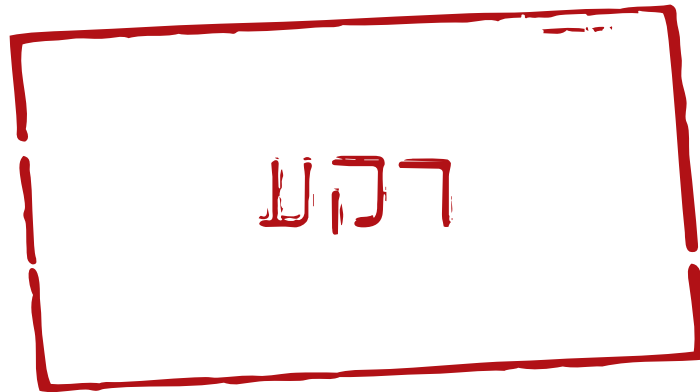
בשל מצב תשתיות ירוד, הגבלות בנייה, שילוב של בניה ותיקה וחדשה, ומודעות פחותה לנושא הנגישות, המרחב הציבורי ובנייני ציבור במזרח ירושלים אינם נגישים לאנשים עם מוגבלות, לא רק בעיר העתיקה בה קיימות מגבלות שימור ומקום, אלא בכלל מזרח העיר. בניגוד להוראות החוק, גם התחבורה הציבורית אינה נגישה בכל הנוגע לתחנות אוטובוס, אוטובוסים ולחברות הסעה פרטיות, המפעילות את קוי התחבורה העירוניים בין שכונות וכפרי העיר המזרחית. הרכבת הקלה היא כלי הרכב הציבורי הנגיש היחיד שיכול לשרת

את תושבי מזרח העיר, אולם המסלול שלה אינו מכסה את המרחב העירוני של דרום העיר ושל שכונות מזרחיות. השירות במקומות ציבוריים נגיש רק בחלקו, לרבות בשירותים חיוניים כמו מרפאות, סניפי דואר ועוד. רק בעקבות התערבות הפרויקט סומנו מספר חניות לנכים ברחובות המרכזיים של העיר המזרחית, אך זוהי טיפה בים החסר של נגישות במזרח העיר. בנוסף לכך כמעט ואין מודעות או יישום של הסדרי נגישות מותאמים לאנשים עם מוגבלות חושית (כבדי ראייה ושמיעה) ועוד פחות מכך של התאמות נגישות לציבור של אנשים עם מוגבלות שכלית, נפשית, או לאנשים עם אוטיזם. הנגשת השירותים אל אוכלוסיות אלה, המחויבת על פי דין, היא בבחינת חלום רחוק. בנוסף לכל אלה הדו"ח מצביע על פערי נגישות למידע ולמיצוי זכויות על רקע העדר שימוש בשפה הערבית בטפסים, בועדות אבחון לסוגיהן, ובועדות הקובעות זכויות. השפה הערבית היא שפת האם של האוכלוסיה הפלסטינית במזרח העיר והיא כלי למימוש זכויות סוציאליות. מחסום נוסף ומרכזי הוא על כן מחסום השפה, המשתקף בשיעור נמוך של מימוש זכויות בירושלים המזרחית, ביחס לשאר האוכלוסיה בישראל.

בריאות

אנשים עם מוגבלויות נזקקים לשימוש תדיר יחסית לשאר האוכלוסיה בשירותי הבריאות למיניהם. במסגרת הדו"ח הושם דגש על כמה מספר שירותים וחכאיות הרלבנטיים באופן ישיר לילדים ולבוגרים עם צרכים מיוחדים במזרח העיר: המרכזים להתפתחות הילד, מרפאות בריאות הנפש והזכאות לשירותי שיקום על פי חוק שיקום נכי נפש בקהילה. במהלך שלוש השנים בהם התנהל הפרויקט במזרח העיר ובעקבות דרישות נחרצות של בזכות וארגוני חברה אזרחית נוספים, נפתחו 4 מרכזים לבריאות הילד אחרי סגירתו של מרכז אחר שהיה עד לאותו זמן המרכז היחיד שנתן שירותים במזרח העיר וכן נפתחו 2 מרפאות בריאות הנפש, לנוער ולבוגרים. יחד עם זאת החסר בשירותים עדיין קיים בעיקר בשכונות שמעבר לחומת ההפרדה שאינן זוכות לשירותי בריאות זמינים וכן בכפרים שבדרום שטחה המוניציפלי של ירושלים. בנוסף לכך על פי הנתונים, למרות שכ-600 איש זכאים לקבלת שירותי סל שיקום נכי נפש בקהילה ממשרד הבריאות, רק כ-12% (70 איש) נהנים ממנו בפועל, בשל מיעוט שירותי שיקום במזרח העיר וחוסר מודעות של האוכלוסיה לזכויותיה. העדר נגישות שפתית לוועדות הרפואיות של הביטוח הלאומי, הקובעות דרגות נכות, משפיע גם הוא על עצם מימוש הזכאות ועל אופן המימוש. עתירה תלויה ועומדת בבית המשפט הגבוה לצדק מבקשת לשנות מצב זה. בנוסף לכך קיים מחסור מתמיד באנשי מקצוע פרא-רפואיים, פסיכיאטרים ופסיכולוגים דוברי ערבית וכך שירותי הבריאות הניתנים לאוכלוסיה בשפתה במזרח העיר, זמינים פחות.

בכל אחד מן התחומים שנסקרו: חינוך, דיור, תעסוקה, נגישות ובריאות הציעו מחברי הדו"ח לרשויות המלצות קונקרטיות לפעולות ואמצעי מדיניות נדרשים, על מנת לשפר את איכות חייהם, ואת הנגישות לזכאויות ולשירותים של תושבים פלסטינים עם מוגבלויות במזרח ירושלים. ההמלצות עולות בקנה אחד עם האמנה לזכויות אנשים עם מוגבלות שרשויות השלטון הישראליות מחויבות לפעול לפיה בחקיקה, במדיניות ובפרקטיקה. בסיכום הדו"ח מופיעות ההמלצות על פי מפתח של משרדי הממשלה השונים ותחומי אחריותם.

אנשים עם מוגבלויות בישראל

בישראל חיים כיום למעלה מ-1.6 מיליון אנשים עם מוגבלות, המהווים כ-22% מהאוכלוסייה.² קרוב למחציתם הם בעלי מוגבלות חמורה. ישראל היא אחת המדינות המובילות בעולם בחקיקה מתקדמת לשילוב אנשים עם מוגבלויות בחברה: בשנת 1998 נחקק חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות,³ האוסר על הפליה מחמת מוגבלות בקבלה לעבודה או בהספקת שירותים ציבוריים וקובע הנחיות להנגשת מקומות ושירותים ציבוריים. חקיקה נוספת מקנה לאנשים עם מוגבלויות זכות לשילוב בחינוך,⁴ סיוע בדיור בקהילה, הטבות ביציאה לשוק התעסוקה, קצבה חודשית,⁵ זכות להליך הוגן המותאם למוגבלותם⁶ ועוד. בשנת 2012 אף אשררה מדינת ישראל את האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות⁷ המחייבת את ישראל להעניק לאנשים עם מוגבלויות זכות לשוויון, לכבוד ולאוטונומיה ולהעניק שירותים מותאמים.

אולם, המצב בשטח פחות מזהיר. שיעור האבטלה בקרב אנשים עם מוגבלות גבוה יותר מאשר באוכלוסייה הכללית, הכנסתם נמוכה יותר והשכלתם מצומצמת יותר. הם מתגוררים בדירות קטנות וצפופות יותר כאשר חיים עם משפחותיהם.⁸ בישראל של 2013 כ-12,000 בוגרים עם מוגבלות חיים במוסדות, מבודדים ומופרדים מן החברה ומביתם. מערכת החינוך ה'רגילה' אינה ששה לקלוט ילדים ובוגרים עם מוגבלויות לשורותיה,⁹ והם עצמם מדווחים על תחושת בידוד עמוקה.¹⁰ נראה כי על-אף החקיקה המתקדמת ואשרור האמנה הבינלאומית, הרשויות האמונות על יישומן אינן מפנות את התקציבים הדרושים לקידום אנשים עם מוגבלויות, גישה ההגנה על אנשים עם מוגבלות ומידה רבה של פטרנליזם כלפיהם גוברת על תפיסת זכויות האדם והשילוב וההכללה המלאים עדיין רחוקים ממימוש.

- 2 הנתונים נכונים לשנת 2009; ראו: נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות **אנשים עם מוגבלות בישראל 2011: מוגבלות והשתלבות בחיי החברה בישראל, מבט השוואתי רב שנתי** 7 (אליהו בן משה, ליאורה רופמן וישראל הבר עורכים, 2011) www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/7381032C-1961-445D-88F0-58F037BE0E02/37380/reportnew.pdf
- 3 חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998.
- 4 חוק חינוך מיוחד (תיקון מס' 7), התשס"ג-2002.
- 5 ס' 119 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995.
- 6 חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית), התשס"ו-2005.
- 7 **ממשלת ישראל אשררה את האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות** נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות www.justice.gov.il/MOJHeb/NetzivutNEW/News/IshturHaamana.htm
- 8 הנתונים נכונים לשנת 2009; ראו: נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות **אנשים עם מוגבלות בישראל 2011: מוגבלות והשתלבות בחיי החברה בישראל, מבט השוואתי רב שנתי** 8 (אליהו בן משה, ליאורה רופמן וישראל הבר עורכים, 2011) www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/7381032C-1961-445D-88F0-58F037BE0E02/37380/reportnew.pdf
- 9 על הפליית מערך החינוך המשולב לעומת מערך החינוך המיוחד, ראו המלצותיה של ועדת דורנר שעסקה בנושא: הוועדה הציבורית לבחינת מערכת החינוך המיוחד בישראל **דין וחשבון** (2009) meyda.education.gov.il/files/Owl/Hebrew/Dorner.pdf
- 10 הנתונים נכונים לשנת 2009; ראו: נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות **אנשים עם מוגבלות בישראל 2011: מוגבלות והשתלבות בחיי החברה בישראל, מבט השוואתי רב שנתי** 8 (אליהו בן משה, ליאורה רופמן וישראל הבר עורכים, 2011) www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/7381032C-1961-445D-88F0-58F037BE0E02/37380/reportnew.pdf

אנשים עם מוגבלויות בחברה הפלסטינית בישראל

האוכלוסיה הפלסטינית בישראל סובלת מהפליה וקיפוח במישורים רבים.¹¹ הפליה זו באה לידי ביטוי בין היתר בחלוקת המשאבים המוקצים לצרכיה, באפשרות למימוש זכויות סוציאליות, בהזנחת התשתיות ביישובים הערבים ובהדרה חברתית, תרבותית ופוליטית. צפיפות, עוני, שיעורי אבטלה גבוהים, קשיים בקבלת היתרי בנייה, מערכות חינוך, רווחה ובריאות כושלות, והיעדר יכולת ממשית להוביל שינויי מדיניות, תורמים כולם ליצירת פערים ניכרים בין האוכלוסיה הערבית-פלסטינית לבין האוכלוסיה היהודית בישראל.

אנשים עם מוגבלויות בחברה הערבית-פלסטינית נתונים לקושי כפול ואף משולש: הן כאנשים עם מוגבלויות, אשר אינם זוכים למלוא השוויון באוכלוסייה הכללית ומודרים פעמים גם מהחברה בה הם חיים;¹² והן כאזרחים וכתושבים פלסטינים בישראל, הסובלים מהפליה מתמשכת בהקצאת משאבים ובמתן זכויות. הפליה כפולה זו מציבה אנשים עם מוגבלויות בחברה זו במצב בעייתי ביותר.

באוכלוסייה הפלסטינית, שיעור האנשים עם מוגבלויות גבוה מהשיעור המקביל באוכלוסייה היהודית בישראל - 26% לעומת 17% באוכלוסייה היהודית, וכן שיעור האנשים עם מוגבלויות חמורה הוא כפול.¹³ על פי הערכות אילו כ-400,000 אנשים עם מוגבלויות פלסטיניים בישראל, נפגעים מכשלים חמורים במערכות מדיניות שאינן מותאמות עבורם: מערכות חינוך, תעסוקה, דיור ותחבורה לא מותאמות ולא משלבות; רמת מודעות נמוכה לזכויות, הנגרמת בין היתר מכך שהמידע הנגיש לציבור אינו מצוי בשפה הערבית בכך מגביל את אפשרות מיצוי הזכויות; מחסור באנשי מקצוע דוברי ערבית במקצועות ובתפקידים מסוימים; נגישות פחותה לזכויות ולשירותים בשל מחסור בשירותים זמינים בקרבת מקום המגורים;¹⁴ תשתיות ירודות ומחסור במשאבים, היעדר נגישות במרחב הציבורי; ליקויים בפיקוח מצד המדינה; אי-מימוש זכויות חוקיות ועוד.¹⁵

11 להרחבה ראו: ועדת החקירה הממלכתית לבירור ההתנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000 **דו"ח הוועדה** א' 26-60 (2003). ראו גם: Inequality Report: The Palestinian Arab Minority in Israel, Adalah - The Legal Center (for Arab Minority Rights in Israel) (2011) [adalah.org/upfiles/Christian Aid Report December 2010 FINAL\(1\).pdf](http://adalah.org/upfiles/Christian Aid Report December 2010 FINAL(1).pdf).

12 מוסטפה שלאעטה וסועאד דיאב **בעלי מוגבלויות פלסטיניים בישראל: בין אפליה לאומית להדרה חברתית** הירחון האלקטרוני של עדאלה 3 67 (2009) www.adalah.org/newsletter/heb/dec09/hebrew%20article%20sm.doc.

13 **המוכים פעמיים: האנשים עם מוגבלויות בחברה הערבית בישראל** 9 (אלמנארה - עמותה לקידום העיוורים ואנשים עם מוגבלויות בחברה הערבית בישראל, ע"ד עבאס עבאס עורך, 2011) almanarah.org/he/PArticles/Publications/Booklet/Booklet Final.pdf.

ראו גם: נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות **אנשים עם מוגבלויות בישראל 2011: מוגבלויות והשתלבות בחיי החברה בישראל, מבט השוואתי רב שנתי** 31-33 (אליהו בן משה, ליאורה רופמן וישראל הבר עורכים, 2011) www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/7381032C-1961-445D-88F0-58F037BE0E02/37380/reportnew.pdf.

14 מוסטפה שלאעטה וסועאד דיאב **בעלי מוגבלויות פלסטיניים בישראל: בין אפליה לאומית להדרה חברתית** הירחון האלקטרוני של עדאלה 2 67 (2009) www.adalah.org/newsletter/heb/dec09/hebrew%20article%20sm.doc.

15 להרחבה ראו: **המוכים פעמיים: האנשים עם מוגבלויות בחברה הערבית בישראל** 10-17 (אלמנארה - עמותה לקידום העיוורים ואנשים עם מוגבלויות בחברה הערבית בישראל, ע"ד עבאס עבאס עורך, 2011) almanarah.org/he/PArticles/Publications/Booklet/Booklet%20Final.pdf; **הערבית בישראל: הזדמנות לשינוי חברתי** 17-20, 23-26 (ג'וינט ישראל, היחידה לנכויות ושיקום, יולי 2006) www2.jdc.org.il/files/disability/publications/arabs-disability-heb.pdf.

פלסטינים עם מוגבלויות במזרח ירושלים

בשנת 1967 סיפחה ישראל את ירושלים המזרחית לשטחה, והחילה עליה את המשפט, השיפוט והמינהל של מדינת ישראל ואת סמכותה של עיריית ירושלים.¹⁶ בעקבות סיפוח זה, הוגדר מעמדם של הפלסטינים החיים בה כ"תושבי קבע", הזכאים לגור ולעבוד בישראל וכן ליהנות מזכויות סוציאליות ומהשתתפות בבחירות לרשות המקומית. במקביל, הם מחויבים בתשלומי מסים ותשלומי ביטוח לאומי לרשויות המדינה ולעיריית ירושלים, אך אינם זכאים להשתתף בבחירות לכנסת. בפועל, הזכויות המוקנות על-פי חוק אינן ממומשות במלואן.¹⁷ התושבים הפלסטינים במזרח ירושלים סובלים באופן תמידי מהזנחה בשירותים ובתשתיות, מהפליה בהקצאת משאבים לעומת מערב העיר,¹⁸ ממדיניות תכנון ובנייה מפלה, ממערכת חינוך קורסת, משירותי רווחה לא מספקים, מאלימות משטרתית ועוד.¹⁹

במדדים חברתיים-רווחתיים קיימים פערים משמעותיים בין מזרח העיר לבין מערבה. בשנת 2011 מנתה האוכלוסיה הפלסטינית בירושלים המזרחית כ-300,000 איש, המהווים כ-37.5% מכלל תושבי העיר.²⁰ השוואה מראה כי האוכלוסיה בירושלים המזרחית ענייה באופן ניכר לעומת האוכלוסיה בירושלים המערבית: בשנת 2011, 73% מהמשפחות הפלסטיניות בירושלים חיו מתחת לקו העוני, זאת לעומת 24% מהמשפחות היהודיות.²¹ כמו כן, צפיפות הדיור הממוצעת בקרב האוכלוסיה הפלסטינית בירושלים הייתה גבוהה כמעט פי שניים מהצפיפות הממוצעת בקרב האוכלוסיה היהודית: 1.9 נפשות לחדר לעומת נפש אחת לחדר, ושטח של 13 מ"ר לנפש לעומת 24 מ"ר לנפש, בהתאמה. שיעור ההשתתפות בשוק העבודה בקרב האוכלוסיה הפלסטינית בעיר עמד על 37%, לעומת 50% בקרב האוכלוסיה היהודית בעיר.²² נתונים אלה מדגימים באופן ברור את תנאי המחיה של האוכלוסיה הפלסטינית במזרח ירושלים: צפיפות ועוני.

פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים נתונים להדרה משולשת: כאנשים עם מוגבלויות, כמשתייכים למיעוט הפלסטיני, וכתושבי מזרח ירושלים. תנאי המחיה הקשים במזרח העיר, שתוארו לעיל, משפיעים ביתר שאת על אוכלוסייה זו, המוחלשת ממילא. ההדרה המשולשת של תושבים אלה נותנת את אותותיה במשאבים המוקצים להם, בזכויות המוקנות להם ובאפשרות המעשית למצות זכויות אלה.

16 ס' 5 לחוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל; אכרזה על הרחבת תחום עיריית ירושלים, ק"ת 2065, 2694 (28.06.1967); צו סדרי השלטון והמשפט (מס' 1), תשכ"ז-1967, ק"ת 2064, 2690 (28.06.1967).

17 להרחבה ראו: טל דהן **זכויות האדם בישראל 2012: תמונת מצב** 52-56 (האגודה לזכויות האזרח, 2012) www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2012/12/tmunat2012.pdf

18 לנתונים באשר להפליה בחלוקת התקציב בין מזרח העיר למערבה בשנת 2012, ראו: אביב טטרסקי **תמונת מצב: ירושלים 2012: התפתחויות בירושלים המזרחית והשלכותיהן המדיניות** (עיר עמים, עו"ד אשרת מימון ופרופסור מנחם קליין עורכים, 2013) www.ir-amim.org.il/sites/default/files/050613_2012_tmunat_mcv.pdf

19 **מחקר האגודה לזכויות האזרח: ירושלים המזרחית - עובדות ונתונים** (האגודה לזכויות האזרח, 2008) www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2011/03/EastJer2008.pdf

20 **אוכלוסיית ירושלים, לפי גיל, דת, ופריסה גיאוגרפית, 2011 השנתון הסטטיסטי לירושלים 2013** לוח ג/10 (מכון ירושלים לחקר ישראל, 2013) jiis.org.il/?cmd=statistic.470 נכון למועד כתיבת שורות אלה, אין בנמצא פרסום של נתונים מעודכנים מדויקים בנוגע למספר התושבים במזרח ירושלים, והמספרים נעים בין 280,000 ל-360,000 איש.

21 מאיה חושן, מיכל קורח, ענבל דורון, יעל ישראלי ויאיר אסף-שפירא **על נתוני ירושלים 2013: מצב קיים ומגמות שינוי** 34 (מכון ירושלים לחקר ישראל, 2013) www.jiis.org.il/upload/jerusalem/alnetunaich.pdf

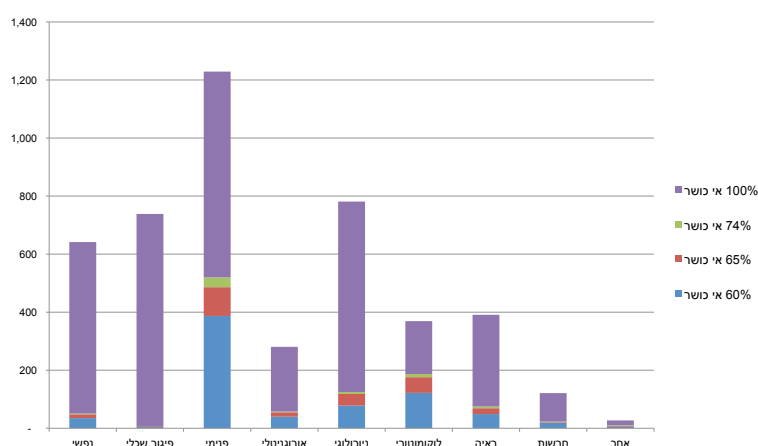
22 מאיה חושן, מיכל קורח, ענבל דורון, יעל ישראלי ויאיר אסף-שפירא **על נתוני ירושלים 2013: מצב קיים ומגמות שינוי** 63 (מכון ירושלים לחקר ישראל, 2013) www.jiis.org.il/upload/jerusalem/alnetunaich.pdf

פילוח ואפיון אוכלוסיית מזרח ירושלים, מקבלי גמלאות הביטוח הלאומי

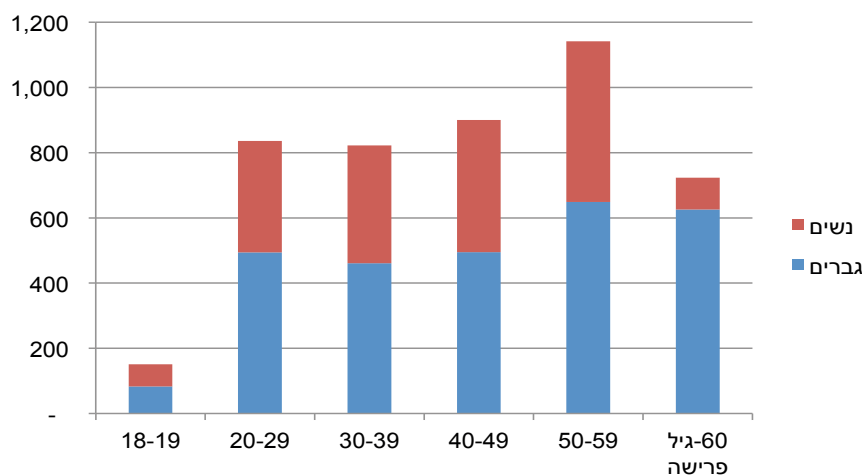
מספרם של סך כל מקבלי קצבת הנכות הכללית במזרח ירושלים בשנת 2013 עמד על 4,574 איש, מתוכם 2,808 גברים (כ-61%) ו-1,766 נשים (כ-39%). 3,523 מתוכם (77%) הם בעלי נכות בשיעור של 100%. על פי סיווג המוסד לביטוח לאומי, הלקות העיקרית של 1,229 מתוכם (26%) היא 'פנימית' (מחלות ולקויות באיברים פנימיים), בעוד שלקות נוירולוגיות היא הלקות העיקרית של 781 מתוכם (כ-17%), פיגור שכלי הוא הלקות העיקרית של 739 מתוכם (כ-16%), לקות נפשית של 642 מתוכם (כ-14%), לקות ראייה היא הלקות העיקרית של 391 מתוכם (כ-9%), וחירשות של 121 מתוכם (כ-3%). פירוט הסיווג על פי לקות של מקבלי קצבת הנכות נמצא בגרף שלהלן.

מספרם של מקבלי הגמלה לשירותים מיוחדים במזרח ירושלים עומד בשנת 2013 על 1,165 איש: כ-54% מהם מקבלים 50% גמלה, 251 מתוכם (כ-22%) מקבלים 105% גמלה ו-287 מתוכם (כ-24%) מקבלים 175% גמלה. מספרם של המשפחות המקבלות גמלת ילד נכה עמד על 1,514 איש. מספרם של המקבלים יותר מגמלה אחת במזרח ירושלים עמד בשנת 2013 על 1,453 איש. 687 מתוכם (כ-47%) מקבלים קצבת נכות כללית וגמלת שירותים מיוחדים, 306 מתוכם (כ-21%) מקבלים גמלת ילד נכה וקצבת ניידות, וכ-30% נוספים מקבלים יותר מגמלה אחת בשילובים שונים. בנוסף, בשנת 2013 עמד מספרם של המקבלים קצבת נכות מעבודה על 200 איש, מתוכם 8 נשים.

מקבלי קצבת נכות כללית במזרח ירושלים לפי ליקוי עיקרי ודרגת אי כושר

מקבלי קצבת נכות כללית במזרח ירושלים לפי מין וגיל

שירותי הרווחה במזרח ירושלים

שירותי הרווחה במזרח ירושלים נתונים תחת עומס רב ביותר. על פי נתוני מחלקת שט"י (שיקום, טיפול וייעוץ לאנשים עם מוגבלות) באגף הרווחה בעיריית ירושלים, ישנם כ-2,680 משקי בית מוכרים ומטופלים על ידי המחלקה בהם יש לפחות אדם אחד עם מוגבלות. מספר האנשים עם מוגבלות המוכרים ללשכה, החיים במשקי הבית הללו, עומד על כ-3,260 איש, שחלקם אינם מוכרים כזכאים לגמלאות הביטוח הלאומי. מספרים אלה אינם כוללים אנשים עם לקויות ראייה המקבלים שירותים במרכז רב-שירותי לעוורים (מרש"ל) ואנשים עם מוגבלות נפשית שאינם תמיד מוצהרים ככאלה באגף הרווחה של העירייה ואשר אינם משוייכים בהכרח למחלקת שט"י. הנתונים מראים כי בין רבע לשליש מן הנכים המוכרים בביטוח לאומי אינם מקבלים שירותים ממחלקת הרווחה של העירייה ואינם מוכרים ללשכות. יתרה מכך, בשל העומס הרב על עובדי מחלקת שט"י במזרח העיר, בה קיימים פחות מ-10 תקני עובדים סוציאליים בלבד, כך שבטיפולו של כל אחד מהם מעל 300 תיקים, לא ניתן לתת שירות משמעותי ומלא לפלסטינים בעלי מוגבלויות, כמו גם לכלל האוכלוסיה הזכאית לשירותי רווחה במזרח העיר.

פרויקט לשיפור איכות החיים של פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים

בין ספטמבר 2010 לאוגוסט 2013 הוביל ארגון בזכות, בתמיכתם של קרן דיאקוניה/NAD - ארגון הנכים הנורבגי והאיחוד האירופי, ובשותפות עם ארגון אמירה בסמה, פרויקט קהילתי שמטרת העל שלו שיפור איכות החיים של פלסטינים עם מוגבלויות במזרח ירושלים.²³

יעדי הפרויקט היו: גידול מספר הילדים והמבוגרים עם מוגבלויות הנהנים דה-פקטו מהזכויות להן הם זכאים; הובלת שינויי מדיניות ברשות המקומית וברשויות המדינה; יצירת תשתית לשיתוף פעולה בין ארגונים, סוכנויות ורשויות; והעלאת מודעות בקרב האוכלוסיה המקומית לצרכים המיוחדים של אנשים עם מוגבלויות. הפער העיקרי אותו ביקש הפרויקט לצמצם הוא במימוש זכויות המוענקות לאנשים עם מוגבלויות על פי החוק הישראלי, בהנאה משירותים הנגזרים מהן, בהקצאת המשאבים למיצוין ובאכיפתן.

הפרויקט בן שלוש השנים התבסס על מספר ערוצים ואסטרטגיות: עבודה קהילתית, הסברתית, משפטית ופעילות סנגור לשינוי מדיניות. הפעולות השונות שננקטו במסגרת זו כללו, בין היתר, עריכת סקר לשם מיפוי ראשוני של צרכי האוכלוסיה בשטח;²⁴ כתיבה, הפקה והפצה של עלוני מידע באשר לזכויות ותהליכים למימושן; עריכת סדנאות הסברה ומידע והרצאות לאנשים עם מוגבלויות, בני משפחה ואנשי מקצוע; טיפול, ייעוץ וליווי משפטי בפניות פרטניות; פניות לרשויות המקומיות והממשלתיות ועתירות יזומות; קמפיין הסברתי רחב היקף, פרסום באמצעי התקשורת ועוד.

הפרקים הבאים יסקרו את תמונת המצב במזרח העיר באשר לזכויות ולשירותים הניתנים בכל אחד מתחומי המפתח שהפרויקט עסק בהם: נגישות, חינוך, בריאות, דיור ותעסוקה.

²³ הפרויקט פעל בשיתוף פעולה עם ארגוני חברה אזרחית רבים ועם רשויות, במטרה לשפר את איכות החיים של תושבי מזרח העיר. בין הגופים הללו: האגודה לזכויות האזרח בישראל, במקום - מתכננים למען זכויות תכנון; רופאים ללא גבולות; המוקד להגנת הפרט; בית הגלגלים; ארגון קשר - הבית של המשפחות המיוחדות; הארגון הערבי לאנשים עם מוגבלויות; מרכזי תמיכה יישוביים-אזוריים במשרד החינוך (מתי"א); אייאט אל-קודס; אלווין אל-קודס; מתאם הקהילה במזרח ירושלים; מרכז עטאא למימוש זכויות של תושבי מזרח ירושלים; מרכז פנאי לילדים עם אוטיזם בשכונת א-טור; המרכז לחיים עצמאיים במזרח ירושלים; מרכז תמיכה לצרכים מיוחדים במזרח ירושלים של משרד החינוך; נור אל-עין; המרכז להתפתחות הילד בשועפאט; מועצת הקהילה בכפר עקאב; לשכות הרווחה בירושלים המזרחית, תחנת שט"י ועובדים סוציאליים האחראיים על אנשים עם צרכים מיוחדים במזרח ירושלים; ביה"ס לחינוך מיוחד אל-באקריה.

²⁴ הסקר בחן את רמת המודעות לזכויות ולשירותים של אוכלוסית מזרח העיר: אנשים עם מוגבלויות ומשפחות בהם חיים בני משפחה עם מוגבלות, את רמת מימוש הזכויות וההנאה משירותים ומזכויות של תושבי העיר המזרחית. הסקר בוצע באמצעות ראיונות בקרב כ-200 משקי בית, באשר לתחומי החיים העיקריים הרלבנטיים לחייהם של אנשים עם מוגבלות. הוא נערך על ידי חברת משב - מחקר יישומי www.mashav-research.com ופורסם בחודש דצמבר 2011. הסקר מופיע באתר בזכות: www.bizchut.org.il

תמונת מצב

של זכויות האדם
בתחומי החיים העיקריים

תמונת מצב: זכויות מול מציאות בתחום החינוך

הזכות לחינוך של ילדים עם מוגבלות

הזכות לחינוך של ילדים עם מוגבלות, הן במסגרות של חינוך מיוחד והן במסגרות חינוך המשלבות תלמידים עם מוגבלויות בחינוך ה'רגיל', מעוגנת בחוק הישראלי תחת חוק חינוך מיוחד²⁵ ובסדרה של הנחיות מינהליות²⁶ המתייחסים להיבטים שונים של הזכות, ברמת ההתנהלות הבית-ספרית והמערכתית. כמו כן, על-פי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, בית הספר מחויב להיות נגיש מבחינה פיסית לילדים עם מוגבלות ולהורים עם מוגבלות.²⁷ בימים אלה, נמצאות בהליך חקיקה תקנות שתחייבנה כי חומרי הלימוד, התהליכים החינוכיים, וכלל הפעילות במערכת החינוך יהיו אף הם נגישים ומותאמים, הן ברמה הפיסית והן ברמה המהותית, לכל תלמיד.

תחום החינוך היה זה שדרכו יצק בית המשפט העליון בישראל את תפיסת השוויון, הנגישות והשילוב כלפי אנשים עם מוגבלויות, בשנת 1996, בעתירה שהגיש ארגון בזכות בעניינו של שחר בוצר.²⁸ פסק הדין עסק בתלמיד המתנייד בכסא גלגלים אשר נמנעה ממנו הנגישות הפיסית לרבים ממתקני בית הספר בו למד. בית המשפט פסק כי על מנת להגשים את עקרון השוויון ואת זכותו של תלמיד עם מוגבלות לחינוך יש להנגיש את בית הספר ולהתאימו לצרכיו המיוחדים. בית המשפט העליון בישראל היה גם הכוח המניע בסדרה של פסקי דין שביקשו להשוות תקציבים הניתנים לתלמידי החינוך המיוחד והמשולב,²⁹ וקבע לראשונה באופן שאינו משתמע לשתי פנים כי זכותם של תלמידים עם מוגבלות לחינוך במסגרת משלבת אינה מותנית ואינה יכולה להיות מותנית בתקציב. בנוסף, בעקבות עתירה שהגיש ארגון בזכות לבית המשפט העליון בשנת 2011, חלה התקדמות ממשית במדיניות משרד החינוך בנוגע להנגשת חומרי הלימוד, בחינות הבגרות, וספרי הלימוד גם לתלמידים לקויי ראייה ועיוורים. המדיניות החדשה תעוגן בקרוב הן בתקנות הנגישות והן בחזר מנכ"ל חדש של משרד החינוך.

25 חוק חינוך מיוחד, התשמ"ח-1988.

26 בעיקר באמצעות חוזרים המוצאים על ידי מנכ"ל משרד החינוך. למאגר חוזרי מנכ"ל משרד החינוך, ראו: **חוזרי מנכ"ל**, או - משרד החינוך <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Owl/Hebrew/Nehalim>

27 ס' 19 ל(א), (ג) לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998.

28 בג"ץ 7081/93 בוצר נ' מועצה מקומית "מכבים-רעות", פ"ד נ(1) 19 (1996).

29 בג"ץ 2599/00 יתד - עמותת הורים לילדי תסמונת דאון נ' משרד החינוך, פ"ד נ(5) 834 (2002); בג"ץ 6973/03 מרציאנו נ' שר האוצר, פ"ד נח(2) 270 (2003); בג"ץ 7443/03 יתד - עמותת הורים לילדי תסמונת דאון נ' משרד החינוך (פורסם בנבו 02.06.2004). ראו גם המלצות ועדת דורנר שעסקה בנושא: הוועדה הציבורית לבחינת מערכת החינוך המיוחד בישראל דין וחשבון (2009) meyda.education.gov.il/files/Owl/Hebrew/Dorner.pdf

שילוב מינימלי והעדר תשתיות

במזרח ירושלים פועלים שמונה בתי ספר לחינוך מיוחד, בהם לומדים כ-1,150 תלמידים. בנוסף, במזרח העיר פועלים ארבעה מעונות יום שיקומיים לילדים בגילאים 0-3, וחמישה גנים שיקומיים רשמיים המיועדים עבור ילדים בגילאים 3-6, בהם לומדים 509 ילדים. בסך הכל, לומדים במערכת החינוך המיוחד במזרח העיר כ-1,600 תלמידים. במערכת החינוך הרגילה משולבים כ-1,900 תלמידים עם מוגבלויות, מתוכם כ-91% עם לקויות למידה.³⁰ בנוסף, עמותת אום ליסון מפעילה שני גני ילדים משולבים, בהם משולבים 10 ילדים עם איחור התפתחותי.³¹

הבעיות העיקריות שנתגלו בשטח הינן:

- תשתיות לקויות בבתי ספר לחינוך מיוחד ובכיתות ומתקנים בבתי ספר בחינוך הרגיל, בהתייחס לילדים משולבים.
- ליקויים במערך האבחון וההשמה של ילדים עם מוגבלות במערכת החינוך.
- פערים בשילוב ילדים עם מוגבלות במערכת החינוך הרגיל, בהשוואה למערכת החינוך הכללית בישראל ולפוטנציאל השילוב בירושלים המזרחית
- כשלים במערך הסעת תלמידים למוסדות החינוך.
- היעדר שיתוף פעולה בין מערך הרווחה במוסדות החינוך המיוחד לבין תלמידים ובני משפחותיהם.

היעדר תשתיות נאותות ושיעור נשירה גבוה

מצבה של מערכת החינוך הכללית בירושלים המזרחית כפי רע. לפי דוח מבקר המדינה לשנת 2008, במזרח ירושלים חסרות כ-1,000 כיתות לימוד,³² ובשנת 2013 עלה המספר ל-2,200 כיתות.³³ בנוסף, הכיתות הקיימות סובלות מצפיפות: בבתי הספר העל-יסודיים הרשמיים בירושלים המזרחית לומדים במוצע 32 תלמידים בכיתה, ואילו במערב העיר לומדים במוצע 24 תלמידים בכיתה.³⁴ הכיתות הקיימות בירושלים המזרחית סובלות גם מתנאים לקויים. כך למשל, לפי דוח של מרכז המידע והמחקר של הכנסת, בשנת 2010 נמצאו 188 כיתות במצב שאינו ראוי, 157 כיתות במצב בינוני ורק 155 כיתות במצב ראוי אך שאינו תקני.³⁵ לאור נתונים אלה, המעידים על תנאים בלתי נאותים במערכת החינוך במזרח ירושלים בכללותה, ברור כי מערכת חינוך זו תתקשה להכיל ילדים עם מוגבלויות להם נדרשות התאמות ייחודיות נוספות, במערכת החינוך הרגילה.³⁶

30 על-פי נתונים שהתקבלו ממשרד החינוך.

31 נכון לשנת הלימודים תשע"ג (2012-2013).

32 מבקר המדינה **דוח שנתי 359 - לשנת 2008 ולחשבונות שנת הכספים 2007** 624 (2009) <http://www.mevaker.gov.il> באותה שנה הגישו חמישה תלמידים תושבי מזרח ירושלים, והאגודה לזכויות האזרח, עתירה נגד שרת החינוך דאז ונגד מנח"י, מכיוון שלא נמצא מקום עבורם במוסד חינוך רשמי עקב מחסור בכיתות ובשירותים. פסק-הדין, שניתן בשנת 2011, קיבל את העתירה והקצה למשיבים חמש שנים לשפר את תשתיות מערכת החינוך במזרח העיר. ראו: בג"ץ 5373/08 אבו לבדה נ' שרת החינוך (פורסם בנבו 06.01.2011).

33 אורי איתן, אביב טטרסקי, עו"ד אשרת מימון, רונית סלע, עו"ד נסרין עליאן, עו"ד קרן צפירי **מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית - מעקב שנתי 5** (האגודה לזכויות האזרח ועיר עמים, עו"ד אשרת מימון עורכת, 2013) www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2013/09/EJeducation2013.pdf

34 עו"ד נסרין עליאן, רונית סלע, טליה רמתי ועו"ד תמר לוסטר **ציון: נכשל - מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית 7** (האגודה לזכויות האזרח בישראל ועיר עמים, 2012) www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2012/08/EJeducation0812.pdf

35 יובל וורגן **מערכת החינוך במזרח-ירושלים: כיתות לימוד ותוכניות לימודים 4** (הכנסת, מרכז מחקר ומידע, 2010) www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02507.pdf

36 ראוי לציין כי במסגרת הפרויקט, פנה הארגון לרשויות בבקשה לקבל מידע רלוונטי. כך נתגלו פערים במידע הקיים אצל הרשויות השונות: לפי הנתונים שנמסרו ממנח"י (מנהל חינוך ירושלים), בירושלים המזרחית חיו בשנת 2012 88,845 ילדים בגילאי 6-18. לעומת זאת, לפי הנתונים שנמסרו מעיריית ירושלים, המספר עמד על 106,534 ילדים בגילאים אלה. לסתירה זו יש השלכות כבדות משקל על התקציבים והמשאבים המופנים למערכת החינוך במזרח העיר, וייתכן שהיא אחד הגורמים להיעדר תשתיות נאותות.

בנוסף לכך, על פי נתוני מנהל החינוך של עיריית ירושלים (מנח"י) שיעור הנשירה במזרח ירושלים עומד על 13%, שיעור זה גבוה באופן משמעותי משיעור הנשירה במערכת החינוך הכלל-ישראלית העומד על 2.6% ובפרט משיעור הנשירה במערב העיר, העומד על 1% בלבד³⁷. שיעור הנשירה הוא מדד כללי לחוזקה ויציבותה של מערכת חינוך. אין נתונים מובחנים לגבי הנשירה של תלמידים עם מוגבלות אולם ספק גדול אם מערכת החינוך במזרח ירושלים מצליחה למנוע או אף להפחית את שיעור הנשירה הגבוה בהתייחס לתלמידי החינוך המיוחד והמשולב.

ליקויים במערך האבחון וההשמה

ילדים עם מוגבלויות מופנים למערך שיבוץ והשמה האמור להיות מותאם לצרכיהם, ולהפנותם לחינוך המיוחד או למוסדות חינוך רגילים משלבים. תהליכי ההשמה והשילוב מחויבים להתנהל בצורה תקינה, בהתאם לקבוע בנהלים, ובאופן המותאם לצרכי התלמיד. תלמיד החינוך המיוחד זכאי להתאמות שיאפשרו לו ללמוד במערכת ככל ילד אחר, ובהן: הסעות למוסדות החינוך, הנגשת המוסד עצמו לילדים עם מוגבלויות הלומדים בו, קבלת סיוע וטיפול כחלק אינטגרלי מתכנית הלימודים בהתאם לזכאות של כל תלמיד, אמצעי עזר לתלמיד ועוד. בנוסף, מעורבות ההורים בנעשה בשלבי האבחון וההשמה, בניית תכנית הלימודים ושיתוף פעולה עם המוסד החינוכי היא הכרחית על מנת לאפשר לתלמיד למצות את הפוטנציאל הטמון בו במסגרת המערכת הלימודית.

במזרח ירושלים, מערך זה של אבחון והשמה לוקה בכשלים חמורים. ועדות ההשמה אינן נגישות למשפחות פלסטיניות רבות: אין הדרכה כיצד להיערך לקראת הדיון בוועדות ההשמה ולגבי טיבן של הזכויות העומדות לתלמיד ולמשפחה. ועדת ההשמה נעשית לגבי כלל התלמידים הפלסטינים במזרח ירושלים במקום אשר אינו נגיש לילדים ולהורים המתקשים בניידות, ולאור העומס הרב הדיונים קצרים ואינם ממצים את אחת מנקודות המפתח המשמעותיות בהכוונתו של ילד ומשפחתו למערכת החינוך. הורים אינם מודעים לכך שהם יכולים להסתייע בסמכות מקצועית מטעמם, או להיעזר בחוות דעת פרטית, וגם כאשר מתלווה אל ההורים איש מקצוע הוא אינו מתקבל בברכה על ידי הוועדה. על-פי תלונות שהגיעו לארגון בזכות בפתיחת שנת הלימודים הנוכחית, לכ-20 תלמידים לפחות, אשר עברו ועדות השמה ונקבעה זכאותם לחינוך מיוחד, לא נמצאה מסגרת מתאימה במערכת החינוך במזרח ירושלים וחלקם נאלץ להישאר בבית. גם תהליך השילוב לוקה בחסר, כאשר במקרים רבים לא נערך כל בירור מול ועדות שילוב אלא רק מול ועדות השמה, והן הקובעות בפועל את שילובם או אי-שילובם של התלמידים. היעדרו של שלב קריטי זה פוגע במידת ההתאמה של ההחלטה הסופית לתלמיד הספציפי ולצרכיו.

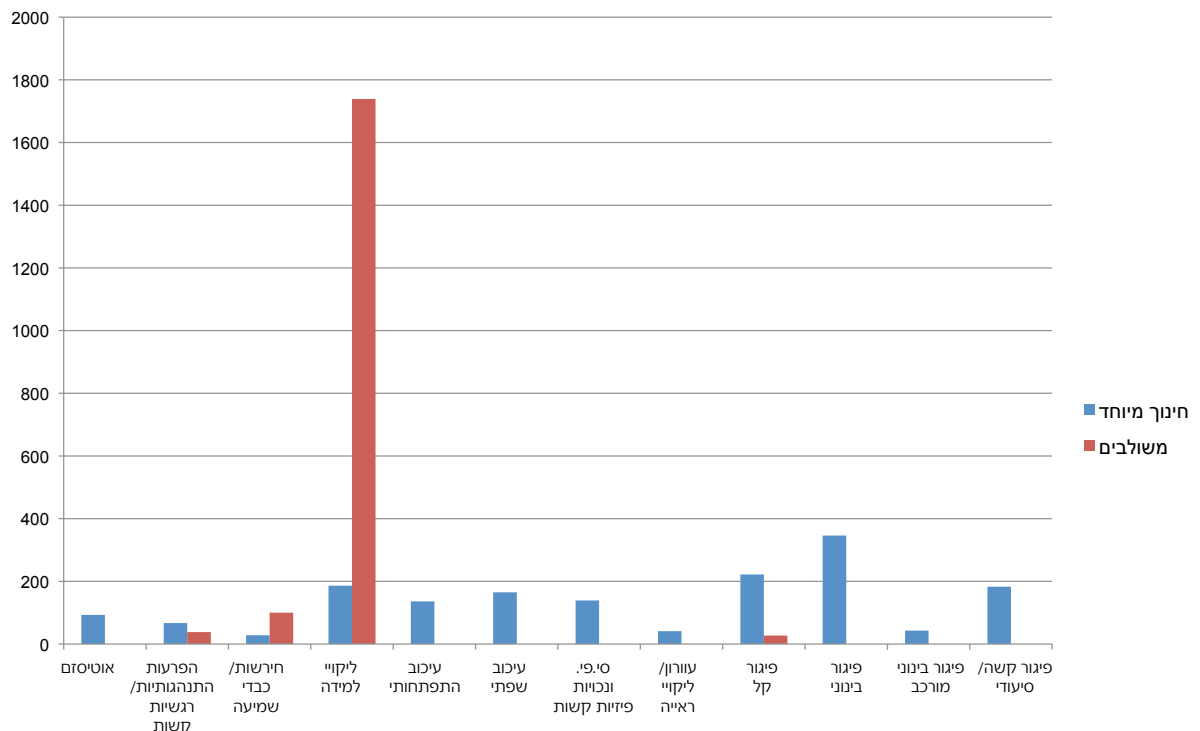
בהתייחס לתלמידים לקויי למידה, לוקה מערך האבחון בחסר משמעותי נוסף: הכלים הקיימים במערכת החינוך לשם אבחון ומדידה של תלמידים לא תורגמו לערבית ואינם מותאמים לתלמידים מבחינה תרבותית. קיים חוסר קוהרנטיות בשימוש בכלים אלה בקרב מאבחנים שונים, מה שמקשה על איתור אמיתי ואיכותי של תלמידים בעלי לקויות למידה והפנייתם למסגרות מתאימות.

37 ד"ח עיר עמים והאגודה לזכויות האזרח, **מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית**, אוגוסט 2013 עורכת: עו"ד אשרת מימון, בעמ' 9 (www.acri.org.il)

פערים בשילוב ילדים עם מוגבלויות במערכת החינוך הרגיל

לפי תיקון מס' 7 לחוק חינוך מיוחד³⁸, ילד עם צרכים מיוחדים יכול להשתלב במערכת החינוך הרגיל במקום במערכת נפרדת ייחודית לחינוך המיוחד. מאז תיקון החוק בשנת 2002, חלה ירידה במספר התלמידים בעלי המוגבלויות הלומדים במוסדות לחינוך מיוחד במערכת החינוך הכללית בישראל. אולם, ירידה דומה לא נרשמה במערכת החינוך הערבית. בשנת הלימודים תשע"ג, מבין 3,553 תלמידים פלסטינים עם מוגבלויות במערכת החינוך במזרח ירושלים, רק כ-53% מתוכם (1,904 תלמידים) שולבו במערכת החינוך הרגילה, רבים מהם תלמידים עם לקויות למידה, אשר קל יותר, באופן יחסי, לשלבם. שאר התלמידים (1,649 תלמידים) למדו במוסדות לחינוך מיוחד.³⁹

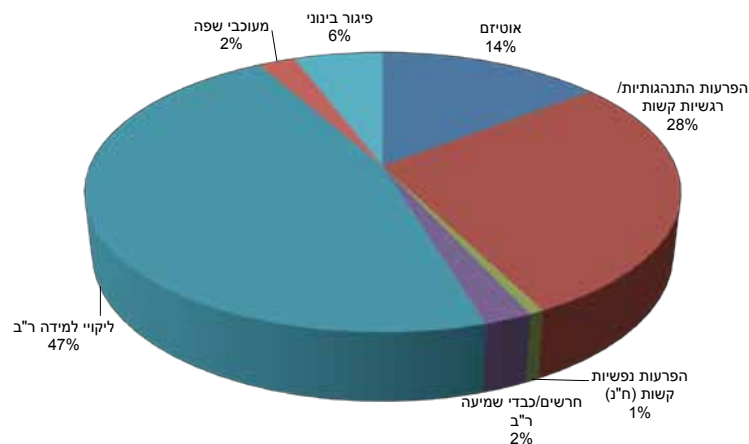
תלמידים עם מוגבלויות במגזר הערבי בירושלים חינוך מיוחד לעומת שילוב בחינוך רגיל, לפי ליקוי עיקרי

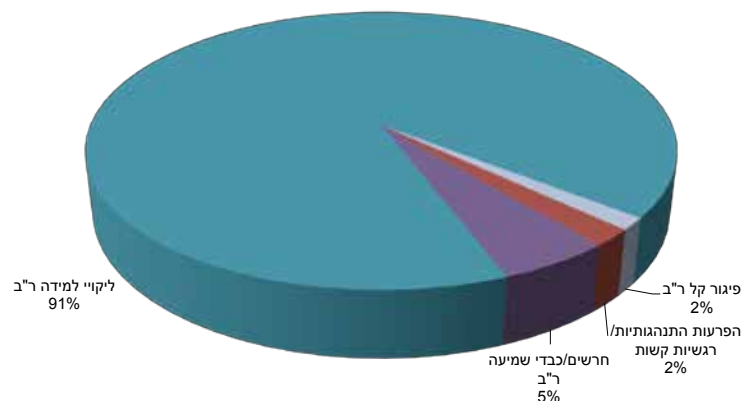
38 חוק חינוך מיוחד (תיקון מס' 7), התשס"ג-2002.

39 על-פי נתונים שהתקבלו ממשרד החינוך. מבין התלמידים בחינוך המיוחד, כ-47% עם פיגור בדרגות שונות, כ-11% עם ליקויי למידה, כ-10% עם עיכוב שפתי, כ-8.5% עם סי.פי. או נכויות פיזיות קשות אחרות, כ-8% עם עיכוב התפתחותי, כ-5.5% עם אוטיזם, כ-4% עם הפרעות התנהגותיות או רגשיות קשות, כ-2.5% עם עיוורון או ליקויי ראייה, וכ-2% עם חירשות או כבדות שמיעה. מבין התלמידים המשולבים בחינוך הרגיל, כ-91% עם ליקויי למידה, כ-5% עם חירשות או כבדות שמיעה, כ-2% עם הפרעות התנהגותיות או רגשיות קשות, וכ-1.5% עם פיגור קל.

התפלגות אוכלוסיה יהודית בחינוך הרגיל על פי מוגבלות

התפלגות אוכלוסיה ערבית בחינוך הרגיל על פי מוגבלות

הקשיים בשילוב ילדים עם צרכים מיוחדים במערכת החינוך הרגיל במזרח ירושלים הם רבים: העדר תשתיות פיסיות המאפשרות נגישות לכיתות לימוד; מחסור בכוח אדם מיומן של סייעות ואנשי מקצוע פרא-רפואיים; חוסר מודעות של הורים לאפשרות השילוב כתחליף להשמה בבית ספר לחינוך מיוחד, כולל היעדר מידע מהימן לגבי יתרונות השילוב והשלכותיו על עתיד ילדיהם; בעיות חמורות במיוחד במערך ההסעות לתלמידי השילוב במוסדות החינוך הרגילים;⁴⁰ היעדר מדיניות ברורה המעודדת שילוב בכלל בתי הספר ונכונות מעטה מצד רבים ממוסדות החינוך הרגילים לשלב בקרבם ילדים עם מוגבלות, והיעדר היצע של בתי ספר משלבים וועדות שילוב כתוצאה מכך; פרט לכיתות המקדמות, הפרוסות בכמה וכמה בתי ספר וכוללות בעיקר תלמידים עם לקויות למידה, השילוב מתקיים בעיקר בבית ספר אחד, מוכר שאינו רשמי. כך, רובם של ילדי מזרח ירושלים אינו נחשף לתלמידים אחרים עם מוגבלויות מורכבות, אלא לתלמידים לקויי למידה בלבד.⁴¹ אחוז גבוה של ילדים עם מוגבלות המרוכז בבית ספר אחד ספק אם עונה מבחינה איכותית על מטרת השילוב הכלל-מערכתית, שמשמעה הן הזדמנות לתלמיד בעל הצרכים המיוחדים והן שינוי בקרב החברה הכללית כתוצאה משילוב של מגוון ילדים בקרבה; היעדר אופק לשילוב עתידי במוסדות להשכלה גבוהה ובשוק העבודה וחוסר מידע בסיסי בקרב אנשי המקצוע, מנהלים ומורים, לגבי אפשרויות השילוב ושירותים ומשאבים הניתנים לתלמיד ולבית הספר המשלב.

40 ראוי לציין כי הבעייתיות במערך ההסעות של תלמידי שילוב אינה ייחודית למזרח ירושלים, אלא מהווה חלק ממדיניות כלל-ארצית של משרד החינוך.

41 כפי שעולה מנתונים שהגיעו ממשרד החינוך, 91% מהתלמידים המשולבים במערכת החינוך הרגילה במזרח ירושלים בשנת הלימודים תשע"ג היו תלמידים עם ליקויי למידה.

ככלל, ילדים עם מוגבלויות במערכת החינוך הערבית בישראל נהנים משירותים פחותים בהשוואה לילדים עם מוגבלויות בחברה הכללית.⁴² במזרח ירושלים, המצב חמור במיוחד: מחסור בתקנים מקצועיים בבתי הספר,⁴³ מחסור בתקציבים למימון הפעילות השוטפת של מוסדות החינוך⁴⁴ ועוד. בנוסף על כך, מערכת החינוך במזרח ירושלים לוקה באותן חולשות של מערכת החינוך הכללית בישראל, באשר לשילוב: כך למשל, מערך הסייעות, שהינו לכאורה אחד הכלים העיקריים לשילוב, אינו פועל באופן מיטבי: הסייעות אינן עוברות הכשרה מקצועית המתאימה אותן לאתגרים המורכבים בסיוע והן מקבלות שכר מינימום בלבד, כך שאחוז התחלופה גבוה וכוח אדם פחות מיומן מועסק במקצוע זה; בקרב המורים לחינוך מיוחד חסרה תמיכה בהנעת תלמידים ומערכת לכיוון השילוב, שכן מערך הלימוד וההכשרה של החינוך המיוחד מבוסס בעיקרו על מערכת החינוך המיוחד הנפרד; בנוסף, הטיפולים הפרא-רפואיים להם זכאים תלמידי השילוב, אותם הם אמורים לקבל באמצעות קופות החולים והמרכזים להתפתחות הילד, נגישים הרבה פחות לתלמידים אלה, בהשוואה לתלמידי החינוך המיוחד שזוכים לקבל את מכלול השירותים בתוך המסגרת הבית ספרית.

כשלים במערך ההסעות למוסדות החינוך עבור תלמידים עם מוגבלויות

מערך הסעות התלמידים למוסדות החינוך לוקה בכשלים רבים, בין היתר, בשל היעדר נהלים ברורים בנושא. במזרח ירושלים מתווסף לכך גם קושי נוסף של תשתיות תחבורתיות רעועות. כאשר מדובר בהסעות תלמידים עם מוגבלויות, המצב חמור אף יותר. מדיווחים שהגיעו לארגון בזכות עלו שלל בעיות ומחדלים הקשורים להסעות: איחורים; מסלולי איסוף ארוכים ביותר, המובילים לשהייה של שעותיים ואף שלוש שעות ברכב ההסעה בכל כיוון; איסוף והורדת תלמידים פלסטינים עם מוגבלויות במקום מרוחק מביתם; עישון ברכב; הפרת כללי הבטיחות, דוגמת מקרה בו הוסעו חמישה תלמידים המתניידים בכיסאות גלגלים ברכב שמותר להסיע בו רק ארבעה, כאשר החמישי ישב על ברכיה של המלווה במושב הקדמי; בעיות תחזוקה של כלי הרכב הפוגמות בהתנהלות תקינה של מערך ההסעות; היעדר הכשרה נאותה לנהגים ולמלווים; חוסר נוכחות של מלווה בהסעה; הסעת תלמידי חינוך רגיל או עובדים במקביל להסעת תלמידי חינוך מיוחד באותו הרכב; היעדר פיקוח מטעם עיריית ירושלים; עיכובים במעבר במחסומים בין שני צידי חומת ההפרדה ועוד.

פערים במידע והיעדר מודעות לזכויות

על-פי סקר שבחן את המודעות והנגישות למידע ולזכויות,⁴⁵ רק 48% מהמשפחות הפלסטיניות במזרח ירושלים שבהן ילדים עם צרכים מיוחדים, מודעות לזכויותיהם בתחום החינוך. מודעות נמוכה זו מובילה לאי-מיצוי הזכויות המגיעות על-פי דין. פערי מידע נוספים קיימים במערכת החינוך בהתייחס לחברה הפלסטינית, בין היתר עקב אי תרגום חוזרי מנכ"ל משרד החינוך לשפה הערבית, עד לאחרונה.⁴⁶

42 **המוכים פעמיים: האנשים עם מוגבלויות בחברה הערבית בישראל** 15 (אלמנארה - עמותה לקידום העיוורים ואנשים עם מוגבלויות בחברה הערבית בישראל, עו"ד עבאס עבאס עורך, 2011 [almanarah.org/he/PArticles/Publications/Booklet/Booklet Final.pdf](http://almanarah.org/he/PArticles/Publications/Booklet/Booklet%20Final.pdf)

43 עו"ד נסרין עליאן, רונית סלע, טליה רמתי ועו"ד תמר לוטטר **ציון: נכשל - מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית** 11 (האגודה לזכויות האזרח בישראל ועיר עמים, 2012) www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2012/08/EJeducation0812.pdf ראו גם: אורי איתן, אביב טטרסקי, עו"ד אשרת מימון, רונית סלע, עו"ד נסרין עליאן, עו"ד קרן צפירי **מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית - מעקב שנתי** 12-13 (האגודה לזכויות האזרח ועיר עמים, עו"ד אשרת מימון עורכת, 2013) www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2013/09/EJeducation2013.pdf

44 עו"ד נסרין עליאן, רונית סלע, טליה רמתי ועו"ד תמר לוטטר **ציון: נכשל - מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית** 12 (האגודה לזכויות האזרח בישראל ועיר עמים, 2012) www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2012/08/EJeducation0812.pdf

45 ראו הערת שוליים 24 לעיל.

46 ההחלטה לתרגם את חוזרי מנכ"ל המשרד לערבית מעתה ואילך התקבלה בחודש אוגוסט 2013, בעקבות פנייה מטעם הקליניקה לזכויות בחינוך של המרכז האקדמי למשפט ולעסקים ועמותת ה"ה. ראו: מכתב מעו"ד סאני כלב, הקליניקה לזכויות בחינוך, המרכז האקדמי למשפט ולעסקים, לדלית שטאובר, מנכ"לית משרד החינוך (09.06.2013) [www.clb.ac.il/uploads/translate\(1\).pdf](http://www.clb.ac.il/uploads/translate(1).pdf)

הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה

לאור תמונת המצב בתחום החינוך הציב לעצמו הפרויקט מספר יעדים מרכזיים לביצוע:

- הנגשת ידע בנושא זכויות בתחום החינוך לבני משפחות פלסטיניות במזרח העיר שבהן ילדים עם מוגבלויות.
- העצמה והדרכה של קבוצות הורים ליצירת תשתית פעילות עצמאית לטווח הארוך, לשם התמודדות וסנגור סביב הסוגיות המרכזיות בתחום.
- ליווי וסנגור במקרים פרטניים ומערכתיים מול הרשויות המקומיות וגופים ממשלתיים.

עלון זכויות ייעודי עבור ילדים עם מוגבלויות ומשפחותיהם

בשנת הפעילות הראשונה של הפרויקט, הופק עלון מידע בשפה הערבית בנושא זכויות בחינוך. העלון הודפס ב-3000 עותקים אשר הופצו בקרב משפחות, אנשי מקצוע וארגונים. דיסק קולי נגיש לאנשים וילדים עם מוגבלויות ראייה, המכיל את המידע שהופיע בעלון הזכויות בנושא חינוך, הופץ במאות עותקים.

שער העלון בנושא זכויות בחינוך

הסברה והכשרה בנושא השילוב בחינוך וזכויות בחינוך המיוחד

במהלך שלוש שנות הפרויקט, נערכו סדנאות בנושאים הקשורים לחינוך, בהן השתתפו מאות הורים לילדים עם מוגבלויות. סדנאות אלה הקנו להורים מידע על זכויות ילדיהם בתחום החינוך וכלים לפעול למען מיצוי זכויות אלה. המפגשים היוו פלטפורמה למפגש בלתי אמצעי בין הורים, בליווי אנשי מקצוע, ותרמו להעצמה וליצירת תשתית לשיתופי פעולה. בנוסף, בכנס כללי שנערך בנושא זכויות אנשים עם מוגבלויות פלסטינים ממזרח ירושלים באפריל 2012, בהשתתפות כ-120 אנשים עם מוגבלויות, בני משפחה, אנשי מקצוע ונציגים של ארגוני חברה אזרחי, נערך מושב מיוחד שיועד לתחום החינוך שזכה לעניין רב.

הקמת התאחדות ועדי הורים לילדים עם מוגבלויות

אחת מן התוצאות המשמעותיות ביותר שהתהוו במהלך תקופת הפרויקט היתה הקמת ההתאחדות, המורכבת מהורים לילדים עם מוגבלויות הלומדים במוסדות חינוך שונים במזרח ירושלים. חברי ההתאחדות השתתפו בסדנאות שהועברו במסגרת הפרויקט ובקורס ייעודי בן עשרה מפגשים, שם קיבלו כלים לזיהוי ולטיפול בבעיות הקיימות בשטח, כולל פנייה לרשויות ושימוש בכלי התקשורת.

בין היתר, פעלה התאחדות ועדי ההורים בהצלחה לחידוש הפעלתו של נופשון לילדים עם מוגבלויות, לשיפור תנאי הלימוד בבית הספר לחינוך מיוחד אל-באקריה, לבקרה על חברות ההסעות המספקות שירותים עבור עיריית ירושלים להסעת תלמידים עם מוגבלויות למוסדות החינוך השונים, ולחיזוק שיתוף הפעולה עם הרשויות ועם מערך העובדים הסוציאליים בבתי הספר לחינוך מיוחד. קבוצת ההורים נובאדר נרשמה כעמותה נפרדת לשם המשך פעילות מסודרת, בסיוע צוות ארגון בזכות. נובאדר לקחה על עצמה כפרויקט ראשון את נושא הדרכת ההורים לקראת דיונים בוועדות ההשמה.

פעילות משפטית

במהלך שנות פעילות הפרויקט, כרבע מסך הפניות האינדיבידואליות שהגיעו למשרדי בזכות בבקשות לסיוע עבור אנשים עם מוגבלות פלסטינים ממזרח ירושלים, עסקו בנושאי חינוך. פניות רבות עסקו בשיבוץ של ילדים עם צרכים מיוחדים למסגרת חינוכית, או באי-קבלת שירותים להם התלמידים זכאים במסגרת מערכת החינוך. פניות רבות נוספות עסקו בליקויים במערך ההסעות למוסדות החינוך.

צוות המחלקה המשפטית של בזכות פנה לרשויות בעניינם של הזקוקים לסיוע, ובנוסף פעל במישור המשפטי לטיפול בבעיות באופן יזום. תביעה נזיקית הוגשה ע"י עורך-דין נועם שיפמן נגד עיריית ירושלים בגין אי הנגשה של בית ספר בשכונת צור באהר לתלמיד מוגבל בניידות. מרבית המקרים נפתרו מחוץ לכותלי בית המשפט, ומקרים אחרים לא התקדמו עקב חוסר נכונות של עותרים פוטנציאליים לקחת חלק בהליכים משפטיים נגד הרשויות.

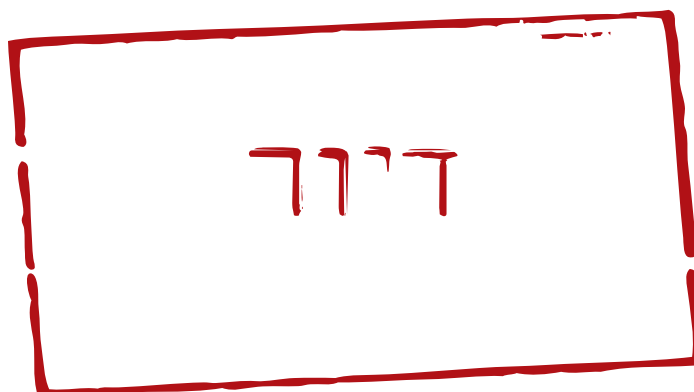
תחום החינוך: סיכום והמלצות מדיניות

מערכת החינוך מבוססת על משולש של גורמים, כשבמרכזו התלמיד: המשפחה, מקבלי ההחלטות בעירייה ובמשרד החינוך, ובית הספר. לכל אחד מקודקודי המשולש תפקיד חשוב ומרכזי בהתקדמותו של התלמיד, בעידוד שאיפותיו ובהגעתו למיצוי יכולותיו. הדבר נכון שבעתיים כלפי ילדים עם מוגבלות הזקוקים לתמיכה מתמדת הן של צוות בית הספר, הן של המערכת, וכמובן של משפחותיהם. המכשולים הרבים הניצבים גם כך בפני ילדים עם מוגבלות, המבקשים להגשים את זכותם הבסיסית לחינוך ולשילוב מתעצמים עוד יותר במזרח ירושלים. היעדר תשתיות פיסיות ומקצועיות וקשיי נגישות, בליווי מיעוט משאבים והיעדר מידע, יוצרים מערכת המנסה, אך אינה תמיד מצליחה, 'להחזיק את הראש מעל המים'.

מצבה של מערכת החינוך הכללי והמיוחד בירושלים המזרחית עשוי היה להביא לקריסה ולייאוש. למרות זאת, ודווקא בקרב משפחות פלסטיניות שבהן ילדים עם מוגבלות, מצאנו מקום לאופטימיות ולתקווה המשליכות גם על קבלת ההחלטות ברמה העירונית. הורים הדורשים, בשם ילדיהם, תיקון עיוותים וליקויים, הם אלה שהצליחו לחולל שינוי בתחום החינוך המיוחד והמשלב בישראל ועתה גם במזרח ירושלים. עדיין רחוקה הדרך עד ליישום מלא של הזכויות וגם עד להחדרת תפיסה ברורה ועמוקה של שילוב, אך נדמה כי ניתן ורצוי יהיה להמשיך במלאכה שהחלה.

מתוך הניסיון המצטבר של 'בזכות' בפעילות בשטח ובשדה המדיניות, עולות מספר המלצות:

1. יש צורך בהקמת ועדה מטעם משרד החינוך, שבין חבריה יהיו גם נציגי מינהל החינוך בעיריית ירושלים ונציגי הורים לילדים עם מוגבלויות, שתבחן את מערך השילוב, על כל רבדיו, במזרח ירושלים. יש לבחון, בין היתר, את הפרמטרים הבאים: יישום מלא של חוק השילוב, הקצאת תקציבים, עיבוי מערך ההשתלמות וההכשרה של צוותי ההוראה ואנשי המקצוע, בחינת מדיניות ועדות ההשמה, עבודה הסברה בקרב מנהלי בתי ספר, משפחות ותלמידים ועוד.
2. מעורבות הורים: יש ליצור ולקדם באופן יזום דיאלוג שוטף ומובנה בין מקבלי ההחלטות לנציגי ההורים והקהילה. נושאים ספציפיים שכבר הוחל לדון בהם כגון מערך ההסעות והתנאים בבתי הספר לחינוך מיוחד. דיאלוג מובנה ייצר נושאים נוספים לשיח ולפתרון.
3. מוצע לקדם תכנית פיילוט לשילוב של ילדים עם לקויות חושיות החל מגיל שש, כמקרה מבחן לבדיקת הצלחת השילוב במגוון של בתי ספר בפריסה כלל אזורית.
4. יש לערוך בחינה מקיפה של מערך ההסעות לכלל המסגרות תוך שימת דגש על כללי הביטחון והבטיחות, תקינות כלי רכב, פיקוח, עמידה בתנאי הסף והקריטריונים של המרכזים, מסלולים, סייעות ומלוות.
5. עוד מוצע כי המשרד ומנח"י יזמו השתלמויות יעודיות עבור בעלי תפקידים ניהוליים במסגרות הבית ספריות במזרח העיר, שיעסקו בעידוד השילוב במערכת החינוך, בקשיים שהמערכת חווה בהקשר זה ובדרכים לפתרון.

תמונת מצב: זכויות מול מציאות בתחום הדיוור

מבוא

התפיסה הרווחת לגבי דיוור של אנשים עם מוגבלות בעבר הייתה שיש להרחיקם מהקהילה, ולשכנם במוסדות נפרדים. אולם, לאור הבנת החשיבות של עצם החיים בקהילה כגורם שיקומי, אנושי וחברתי, וכן הבנת הנזק הנובע מחיים במסגרות המוניות ורחוקות מהקהילה, השתנתה התפיסה. כיום, קיימת הבנה כי מסגרות גדולות ונפרדות כגון מוסדות או הוסטלים, אינן מעניקות לאדם עם מוגבלות את מידת השילוב, הסיוע, הפרטיות, העצמאות והשיקום הדרושה לו, ומעצימות את ההפרדה והסטיגמה החברתית כלפי אנשים עם מוגבלויות. מסיבה זו, כיום מושם דגש מרכזי על שיקום ושילוב של אנשים עם מוגבלויות בקהילה וקיימים הסדרי דיוור מגוונים ומותאמים עד כמה שאפשר לצרכיו ורמת תפקודו של האדם עם המוגבלות. פתרונות אלה מיועדים גם ליצירת אינטראקציה יום-יומית בין האדם עם המוגבלות לבין הקהילה הסובבת אותו.⁴⁷

זכויות, זכויות ואפשרויות דיוור עצמאי ומוגן

זכותם של אנשים עם מוגבלות לחיים בקהילה קבועה באמנה הבינלאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות,⁴⁸ ובחקיקה הישראלית היא מוכרת באופן חלקי.⁴⁹ פתרונות הדיוור הקיימים עבור אנשים עם מוגבלויות בישראל

47 להרחבה ראו: נעמה לרנר **ארץ האפשרויות המוגבלות: זכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית לחיות בקהילה** (בזכות, המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות, 2008)

שכלית: עמדת נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות - 2007 (נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים, 2007)

www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/1E00D6A4-6D1F-4B07-A826-2BC51DF84877/17000/DiurEmdatNezivut2.doc

48 ס' 19 לאמנה מטיל חובה על המדינה להבטיח כי "א) תהא לאנשים עם מוגבלויות הזדמנות לבחור את מקום מגוריהם והיכן ועם מי יגורו, בשוויון עם אחרים, וכי לא יחויבו להתגורר בהסדר מגורים מסוים; (ב) תהא לאנשים עם מוגבלויות גישה למגוון שירותי תמיכה קהילתיים תוך-ביתיים, תלויי דיוור ואחרים, לרבות סיוע אישי שנדרש כדי לתמוך בחיים בקהילה ובשילוב בה, וכדי למנוע בידוד או הפרדה מהקהילה"; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות (נפתחה לחתימה ב-2006) (אוסררה ב-2012). www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/BB04008F-38DE-4B9C-ACDE-437E7522BCBF/31830/HaamanaHebEng1.pdf

49 זכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית לדיוור מעוגנת בחקיקה: ס' 7א(ב) לחוק הסעד (טיפול במפגרים), התשכ"ט-1969, שתוקן בשנת 2000, קובע כי "בקביעת סוג הסידור החוץ ביתי תיתן ועדת האבחון עדיפות לדיוורו של המפגר בקהילה"; כך גם זכותם של אנשים עם מוגבלות נפשית: ס' ב' לתוספת (סל שיקום) לחוק שיקום נפגעי נפש בקהילה, התש"ס-2000, מקנה זכאות לסיוע בהפניה ובמימון של מסגרות דיוור על סוגיהן השונים, אך אינו מבחין בין מסגרות מבודדות לבין דיוור בקהילה או דיוור עצמאי. לעומת זאת, זכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית גבולית, של אנשים עם אוטיזם ושל אנשים עם מוגבלות גופנית אינה קבועה בחקיקה, אלא בכללים פנימיים של משרדי הממשלה, ולכן קשה יותר לתבוע את מימושה. כך, למשל, נוהל משרד הבינוי והשיכון, החל על אנשים המוגבלים בתנועה, מקנה זכאות לסיוע במימון שינויים ו/או שיפוצים בדיוור עצמאי - נוהל משרד הבינוי והשיכון 08/10 "סיוע לשיפור תנאי הדיוור למוגבלים בניידותם" (16.03.2006). www.moch.gov.il/SiteCollectionDocuments/nehelim/nohal_0810.pdf; במקביל, נוהל משרד הרווחה, החל על אנשים המוגבלים בתנועה, מקנה זכאות להשמה במסגרת חוץ-ביתית - נוהל משרד הרווחה והשירותים החברתיים 5.4 (21.01.2010). www.molsa.gov.il/CommunityInfo/Regulations/SocialRegulations/Documents/4_5_טיפול_בנכים/4_5_טיפול_בנכים.pdf

נעים על רצף שבין דיור עצמאי לבין דיור מוגן. מימוש הזכויות לדיור, בין אם מוגן ובין אם עצמאי, דורש פנייה לרשויות, המצאת מספר רב של טפסים וניהול הליכים מורכבים מול אנשי מקצוע ומקבלי החלטות. ההחלטה על השמה במסגרות חוץ-ביתיות נעשית באמצעות הגשת בקשה לוועדות אבחון והשמה של משרד הרווחה, או לוועדות סל שיקום של משרד הבריאות, במקרה של אדם עם מוגבלות נפשית. ההחלטה על מתן סיוע בדיור עצמאי נעשית באמצעות הגשת בקשה למשרד הבינוי והשיכון ולמשרד הבריאות.

דיור עצמאי, כשמו כן הוא, מתנהל ומתאפשר בקהילה ללא תלות בגורמים טיפוליים כלשהם. דיור זה יכול להתקיים בדירת המגורים של האדם עם המוגבלות, בין אם היא בבעלותו ובין אם בשכירות, או בדירה במסגרת הדיור הציבורי, כאשר המדינה מסייעת לדייר במידה חלקית: נהלי משרד הבינוי והשיכון, משרד הבריאות, הביטוח הלאומי והרשויות המקומיות מקנים זכויות בהתאם למוגבלות ולעתים בהתאם מצבו הכלכלי של המבקש: קבלת סיוע בשכר דירה, בלקיחת משכנתה, זכות לביצוע התאמות בבית משותף, סיוע במימון תנאי הדיור, הקצאת דירות בשכירות בדיור הציבורי, רכישת דירה מהדיור הציבורי על-ידי האדם עם מוגבלות המתגורר בה, רכישת דירה על-ידי המדינה עבור האדם עם מוגבלות, הנחה בארנונה, ועוד.

דיור מוגן נבדל מדיור עצמאי בכך שהאדם עם מוגבלות עובר להתגורר במסגרת דיור חוץ-ביתית, במימון המדינה. מסגרת הדיור מופעלת על-ידי ארגון (עמותה או חברה), והאדם מתגורר בה, יחד עם אנשים נוספים עם מוגבלות, המלווים על-ידי אנשי צוות. במסגרת זו הקצבות מגיעות בדרך כלל אל מסגרת הדיור והאדם מקבל את כלל השירותים ממסגרת הדיור עצמה. הדיור המוגן יכול להתקיים במספר אופנים שונים: מוסדות ("מעונות פנימייה"), הוסטלים, בתים קבוצתיים ודירות בקהילה. מסגרות אלה שונות זו מזו הן בתנאי המחיה במסגרת עצמה, והן במידת שילובם של הדיירים בקהילה הסובבת אותם. ככל שהמסגרת מוסדית וגדולה יותר, כך מידת השילוב בקהילה פחותה יותר.

קורת הגג שאיננה: מחסור בפתרונות הדיור בקהילה

בחברה הערבית-הפלסטינית בישראל קיים מחסור בפתרונות הדיור בקהילה. מבין כלל פתרונות הדיור הקהילתיים המופעלים כיום בישראל, רק כ-9% מתוכם מופעלים בחברה הפלסטינית,⁵⁰ וזאת על-אף ששיעור האנשים עם מוגבלות בה גבוה מן השיעור הכללי של אנשים עם מוגבלות בישראל. במזרח ירושלים קיימות כיום שבע דירות בקהילה, המיועדות לאנשים עם מוגבלות שכלית ומופעלות על-ידי עמותת שק"ל, זאת לעומת 43 דירות הקיימות במערב העיר. בנוסף, במזרח העיר פועל הוסטל אחד לאנשים עם מוגבלות נפשית, לעומת מספר רב של הוסטלים במערב העיר. עשרות בודדות בלבד של אנשים פלסטינים עם מוגבלות מתגוררים בדיור מוגן קהילתי במזרח העיר.

לנושא הדיור גם היבט תרבותי: בחברה הפלסטינית מקובל יותר שאנשים עם מוגבלות נשארים בביתם, בקרב משפחתם, כחלק מתרבות הדואגת לתמיכה בבני המשפחה, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בבנות המשפחה, מתוך רצון להגן עליהם. ישנו גם מניע כלכלי, כאשר קצבת הנכות מהווה למעשה הכנסה למשפחה, וכאשר המשפחה היא מעוטת יכולת לא פשוט לוותר על הכנסה זו. מצד שני, דווקא מוסדות מהווים "פתרון" רווח כאשר המשפחה לא יכולה הייתה לתמוך או לשאת בנטל במיוחד לגבי אנשים וילדים עם מוגבלויות שכליות מורכבות. מוסדות בישראל, שהוקמו בישובים ערביים, נמצאים בעיקר בצפון: בשפרעם, כפר קנא ואיכסאל ובישובים אחרים, מה שמרחיק עוד יותר את האדם ממשפחתו. הדפוס של דירה בקהילה דווקא מתקדם ורווח יותר במזרח ירושלים, אולם עדיין חסר עידוד מערכתי וקהילתי לפנות למערכי דיור בקהילה, בעיקר על רקע התנהלות נפרדת של תחומי החיים האחרים: חינוך ותעסוקה המתנהלים ברובם במסגרות נפרדות ולא משלבות, ומכשולי נגישות למרחב הציבורי.

בנוסף לכך משרדי הממשלה האחראים על השמה, מימון ופיקוח של מסגרות דיור מוגן ממעטים להפנות אנשים עם מוגבלות לדיור בקהילה לעתים כתפיסת-עולם ולעתים בשל סיבות תקציביות ופרקטיות. באגף השיקום במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, האמון על מתן פתרונות דיור לאנשים עם מוגבלות פיסית, קיים מחסור גדול בהיצע של דירות מוגנות בקהילה, כך גם ביחידה לאוטיזם, האמונה על מתן פתרונות דיור לאנשים עם אוטיזם.

50 **המוכים פעמיים: האנשים עם מוגבלות בחברה הערבית בישראל** 16 (אלמנארה - עמותה לקידום העיוורים ואנשים עם מוגבלות בחברה הערבית בישראל, עו"ד עבאס עבאס עורך, 2011) [almanarah.org/he/PArticles/Publications/Booklet/Booklet Final.pdf](http://almanarah.org/he/PArticles/Publications/Booklet/Booklet%20Final.pdf)

לסיכום, במזרח ירושלים ישנו מחסור בהפניות לפתרונות דיור קהילתיים, מטעם שירותי הרווחה, ואין עידוד של דרישה מטעם המשפחות עצמן. מאז שנת 2003 לא נפתחה דירה מוגנת נוספת במזרח ירושלים לאנשים עם מגבלות שכלית, אוטיזם או מגבלות פיסית.

קשיים בתהליך בקשת סיוע בדיור

קשיים ביורוקרטיים מוערמים על המבקשים לגור בדיור עצמאי אך להסתייע בתמיכה כספית או בהתאמות בדיור:

- **מחסום שפה:** הפרוצדורה בפנייה אל משרד הבינוי והשיכון ומשרד הבריאות, אליהם פונים אנשים עם מגבלות לשם בקשת סיוע בשכ"ד, הנגשה ועזרים מתנהלת כולה בשפה העברית בלבד. מחסור באנשי מקצוע דוברי ערבית⁵¹ וטפסי בקשה ומסמכים רלוונטיים שאינם מתורגמים לערבית, מקשים על התהליך ופוגעים באפשרות של פלסטינים במזרח ירושלים למצות את זכויותיהם בתחום הדיור.
- **מחסור באנשי מקצוע פרא-רפואיים:** כחלק מתהליך הגשת הבקשה לסיוע במימון תנאי הדיור, מופנים המבקשים לקבלת חוות דעת ממרפא בעיסוק בקופת החולים הנדרש גם לבקר בדירה. אולם, קיים מחסור חמור במרפאים בעיסוק דוברי ערבית בסניפי קופות החולים במזרח ירושלים.
- **אי הסדרת מקרקעין:** כחלק מתהליך הגשת הבקשה לסיוע בדיור ממשרד השיכון, נדרשים המבקשים להציג נסח טאבו להוכחת בעלותם על הנכס אותו הם מבקשים להתאים לשם מגורים. אולם, מכיוון שהמקרקעין במזרח ירושלים אינם מוסדרים, לא קיים רישום בפנקס הזכויות, דרישה זו למעשה מונעת מהם מלממש את זכותם.⁵²
- **קשיי מימון:** הסיוע הניתן על-ידי המשרדים הוא חלקי בלבד. לאור מצוקת הכלכלית של האוכלוסיה הפלסטינית במזרח ירושלים בכלל, ובעלי המגבלות בה בפרט, מתקשים המבקשים לעמוד בתשלום האגרות לשם קבלת הלוואה התחלתית, היתר בנייה, הצעת מחיר מקבלן, השלמת היתרה הנדרשת לצורך ביצוע ההתאמות ולממן את שכר הדירה עצמו.

חוסר מודעות לזכויות

משפחות פלסטיניות שבהן אדם עם מגבלות, הזכאי על-פי החוק לסיוע במימון התאמת מקום מגורים, לרוב אינן מודעות כלל לזכאותן זאת ולכן אינן ממשות אותה. משרד הבריאות ומשרד השיכון אינם מפרסמים מידע בנושא בשפה הערבית, והמידע נותר לא נגיש עבור תושבים פלסטינים. על-פי סקר שנערך בשלב הראשוני של הפרויקט, תחום הדיור מתאפיין במודעות נמוכה לזכויות בקרב אוכלוסיית היעד: רק 18% מהאוכלוסיה הפלסטינית של אנשים עם מגבלות במזרח ירושלים מודעים לזכויותיהם בתחום הדיור. מודעות נמוכה זו מובילה לאי-מיצוי הזכויות המגיעות על-פי דין. גם אנשי המקצוע בתחום הרפואי, במיוחד רופאי משפחה, שהם הגורם המפנה הראשון בתהליך קבלת ההתאמות בדיור, אינם מודעים פעמים רבות לאפשרויות ולזכויות הקיימות לאדם עם המגבלות בהקשר הזה.

51 כך, למשל, בוועדת השיקום האזורית במחוז ירושלים, האמונה על טיפול בבקשות לסיוע בסל שיקום לפי החוק לשיקום נכי נפש בקהילה, התש"ס-2000, אין אף לא איש צוות אחד דובר ערבית. מכאן, שאדם עם מגבלות נפשית המבקש סיוע בדיור לפי סל שיקום, נתקל במחסום שפתי ההופך את ההליך כולו לבלתי נגיש עבורו.

52 נושא זה מטופל על ידי פורום הנגישות שהוקם לאחרונה במזרח ירושלים.

הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה

פעילות לשינוי מדיניות ממשלתית ועירונית בנושא הדיור

במסגרת הפרויקט, התכנסה קבוצה המורכבת מאנשים פלסטינים עם מוגבלויות, צוות המרכז לחיים עצמאיים במזרח העיר, צוות ארגון בזכות ונציגי משרד הבינוי והשיכון. הקבוצה פועלת על-מנת לקדם שינוי מדיניות שיתגבר על מכשול אי רישום המקרקעין בטאבו כתנאי הכרחי לקבלת מענק לסיוע ברכישת נכס לצרכי דיור. פורום נוסף, המורכב מנציגי צוות ארגון בזכות, ארגון קשר, המרכז לחיים עצמאיים, עטאא, מהנדסים, התאחדות ועדי ההורים וארגון נובאדר, ונציגי משרד הרווחה, פועל לשינוי תהליך קבלת הזכאות לסיוע בהתאמות לדיור קיים ולהעלאת מודעות לבעיות הכרוכות בתהליך. בין השאר הוקם על ידי הפורום בשיתוף פעולה עם מערכת הרווחה, קו מידע טלפוני, המאויש על ידי מתנדבים, לגבי הזכות לסיוע והתאמות בדיור. בעקבות פנייה של הפורום למשרד הבינוי והשיכון, בחודש אוגוסט 2013 נמסר מהמשרד כי ייבחנו פתרונות אפשריים להנגשת טפסי המידע לדוברי ערבית, וכן תיבחנה חלופות לדרישה להצגת נסח טאבו של הדירה על מנת להיות זכאי למשכנתא או למענק דיור.

הסברה ומידע: עלוני זכויות בנושא דיור, סדנאות והרצאות

בשנת הפעילות הראשונה של הפרויקט, הופק עלון זכויות כללי שהכיל פרק בנושא זכויות בתחום הדיור. עלונים מפורטים בנושא הזכויות בדיור עצמאי-ציבורי, ובנושא הזכות לדיור מוגן בקהילה הופקו בשנת 2012 ו-2013 והם מופצים בקרב קהלי היעד של הפרויקט. במסגרת פורום הנגישות מושקעים מאמצים בהעלאת מודעות על-ידי יזום ערבי הסברה הן לאנשי מקצוע והן לכלל האוכלוסיה. בחודש יוני 2013 נערך ערב בבית חנינא ובו השתתפו למעלה מ-200 איש, וערב נוסף מתוכנן לחלקה הדרומי של ירושלים המזרחית. כמו כן ערך צוות הפרויקט סדנאות הסברה לצעירים פלסטינים עם מוגבלות ולמשפחותיהם. בין הפעילויות המתוכננות של פורום הנגישות סדנאות לצוותים הרפואיים והמנהלתיים בקופת חולים כללית בנושא התאמות בדיור.

תחום הדיור: סיכום והמלצות מדיניות

תחום הדיור והחיים בקהילה הוא התחום המרכזי המשפיע על היום של אנשים עם כל סוגי המוגבלות. דיור הינו מפתח לחיים ולהנאה משירותים המוענקים בקהילה. אדם המתגורר בדיור עצמאי או מוגן בקהילה יכול ליהנות מתעסוקה בשוק החופשי או מתעסוקה מוגנת, משירותי פנאי ותרבות, ולהתנהל באופן חופשי ועצמאי, באופן השווה לכל אדם אחר. מספר המלצות קונקרטיות, רובן מכוונות לקובעי המדיניות, מוצעות על ידי 'בזכות' כמסקנה מעבודת שטח ונסיון רב שנים בתחום המינהלי והמשפטי באשר למימוש הזכות לדיור:

1. ברמה המינהלית מוצע למנות אחראי ספציפי במחלקת הרווחה של העירייה, על נושא הדיור במזרח ירושלים, שיצביע בין השאר על הסיבות לביקוש המועט בקרב האוכלוסיה הפלסטינית למסגרות דיור בקהילה במזרח העיר, ועל פתרונות אפשריים לעידוד מגמה זו.
2. מומלץ כי ארגוני הורים וארגוני אנשים עם מוגבלויות במזרח העיר יציבו בסדר עדיפות גבוה את נושא הדיור בקהילה (המוגן והעצמאי) וחשיבות הוצאת האנשים ממיסוד לקהילה, הן ברמת המודעות לרצף האפשרויות הקיים בתחום זה, לזכויות ולמגמות של שילוב בקהילה שיש לחזקן.
3. יש לבחון את נהלי משרד השיכון הכלליים, בכל הנוגע לדרישה להוכחת בעלות בטאבו. תושביה הפלסטינים של ירושלים המזרחית חיים על קרקע בלתי מוסדרת אשר הרישום בה אינו במסגרת הטאבו ויש למצוא הסדרים, המקובלים בשוק הנדל"ן, שיאפשרו לתושבי העיר להיות זכאים לסיוע במימון שכ"ד ורכש דירות, מבלי להתנות את הסיוע ברישום המקרקעין בטאבו.
4. יש לתרגם את הנחיות משרד השיכון ומשרד הבריאות בכל הנוגע למימון סיוע והתאמות בדיור לשפה הערבית ולהנגישן לאוכלוסיית מזרח העיר. ישנה חשיבות כי החברות נותנות השירותים יספקו את שירותיהן בשפה הערבית.
5. על משרד הבריאות לפעול ברמה ההסברתית כלפי קופות החולים הפעילות במזרח העיר (גם באמצעות קבלנים נותני שירותים מטעמן) ולהנחיל את הידע הרלבנטי לנושא ההתאמות בדיור לדרג הרפואי והמנהלי בשטח. משרד הבריאות גם מחויב להנגיש את תהליכי ועדת סל השיקום לפי חוק נכי נפש בקהילה הקובעת, בין השאר, זכאות לדיור ולתמיכה בדיור, לשפה הערבית.⁵³

53 להרחבה בנושא נגישות ועדות סל שיקום, ראו בפרק העוסק בבריאות להלן.

תמונת מצב: מציאות מול זכות אנשים עם מוגבלויות בשוק התעסוקה

השתתפות אנשים עם מוגבלויות בשוק התעסוקה היא מדד להצלחת השילוב בכללו. אולם, אנשים עם מוגבלויות בגילאי העבודה (20-64) בישראל משתלבים פחות בשוק העבודה מאשר אנשים ללא מוגבלויות, ואחוז המובטלים גבוה יותר. כך, למשל, שיעור ההשתתפות של אנשים עם מוגבלויות בשוק התעסוקה עמד על 54.5% בלבד, בשנת 2009, מתוכם 48.1% מועסקים ו-6.4% מובטלים. לעומת זאת, שיעור ההשתתפות של אנשים ללא מוגבלויות בשוק התעסוקה היה למעלה מ-75.5%, מתוכם כ-70% מועסקים וכ-5% מובטלים.⁵⁴ אפילו שיעור נמוך זה לא נותן תמונה מלאה לגבי תעסוקה של אנשים עם מוגבלויות, מכיוון שרבים מביניהם מועסקים בהיקפי משרה נמוכים. על כן, מבחינה מהותית, שיעורי ההשתתפות בשוק התעסוקה ושיעורי המועסקים בפועל מצומצמים יותר מהנתונים המוצגים כאן.

אל שיעורים ארציים אלה, הנמוכים ממילא, מצטרף קושי נוסף בו נתונים אנשים עם מוגבלויות פלסטינים ממזרח ירושלים. אין נתונים ברורים לגבי השתתפות בשוק התעסוקה של אנשים עם מוגבלויות במזרח ירושלים, אולם ניתן ללמוד על כך משיעור ההשתתפות הכללי בשוק התעסוקה בקרב האוכלוסיה הפלסטינית בירושלים, אשר עמד על 37% בשנת 2011, לעומת 50% בקרב האוכלוסיה היהודית בעיר.⁵⁵ בהיעדר נתונים רשמיים, ומהיכרות עם השטח והקהילה, נראה כי שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלויות פלסטינים בעיר, כמעט חניח. שיעורים נמוכים אלו יוצרים עבור אנשים עם מוגבלויות בירושלים המזרחית נסיבות המקשות עליהם באופן משמעותי ביותר להשתלב בשוק התעסוקה.⁵⁶

אפשרויות התעסוקה לאנשים עם מוגבלויות נחלקות לשני סוגים עיקריים: תעסוקה בשוק הפתוח, ותעסוקה במסגרת ייעודית מוגנת. בשוק הפתוח, מתקיימים יחסי עובד-מעביד והאנשים עם המוגבלויות הינם עובדים לכל דבר ועניין, ומועסקים לצד אנשים ללא מוגבלויות. מנגד, בתעסוקה במסגרת ייעודית ומוגנת, לא מתקיימים

54 **אנשים עם מוגבלויות בישראל 2011: מוגבלויות והשתלבות בחיי החברה בישראל, מבט השוואתי רב שנתי** 45 (נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות, משרד המשפטים, אליהו בן משה, ליאורה רופמן וישראל הבר עורכים, 2011) www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/7381032C-1961-445D-88F0-58F037BE0E02/37380/reportnew.pdf

55 מאיה חושן, מיכל קורח, ענבל דורון, יעל ישראלי ויאיר אסף-שפירא **על נתוני ירושלים 2013: מצב קיים ומגמות שינוי** 36 (מכון ירושלים לחקר ישראל, 2013) www.jiis.org.il/.upload/jerusalem/alnetunaich.pdf

56 ראוי לציין כי שיעור התעסוקה בקרב בעלי מוגבלויות ערבים בישראל נמוך באופן משמעותי מהשיעור המקביל בקרב בעלי מוגבלויות יהודים: בשנים 2009-2010 עמדו שיעורים אלה על 36% לעומת 54%, בהתאמה. הנתונים מבוססים על סקר שנערך בקרב אנשים עם מוגבלויות בגילאי 18-67. ראו: דניז נאון, נורית שטרוסברג, אסף בן-שהם, דפנה הרן, רבקה פריאור, דוד אלכסנדר גאליה "בעלי מוגבלויות בגיל העבודה בישראל: שכיחות באוכלוסייה, מאפיינים ומצב תעסוקה" 23 (מינהל המחקר והתכנון, המוסד לביטוח לאומי ומאגירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, 2012) www.btl.gov.il/Publications/research/Documents/mechkar_110.pdf

יחסי עובד-מעביד, ובאותה מסגרת מועסקים רק אנשים עם מוגבלות. ההפניה למסלול המתאים לאדם הספציפי נעשית על-ידי מספר גורמים: ועדות אבחון של משרד הרווחה, ועדות סל שיקום של משרד הבריאות בהתייחס לאנשים עם לקות נפשית, משרד הכלכלה (אבחון לצורך קביעת דרגת שכר מינימום מותאם), והביטוח הלאומי בעניין שיקום תעסוקתי. מחלקות הרווחה שברשויות המקומיות הן בדרך כלל הגורם המפנה לגופים אלה. התהליך המורכב דורש הגשת בקשות וניהול הליכים ביורוקרטים מול המשרדים ומול העמותות או הגופים הפרטיים המפעילים את מסגרות התעסוקה עצמן.

תעסוקה בשוק הפתוח יכולה להתבצע בשני אופנים: באופן עצמאי, או כתעסוקה נתמכת, בליווי ובסיוע גורמים מקצועיים. אדם עם מוגבלות הזכאי לתעסוקה נתמכת, מקבל ממשרד הרווחה או ממשרד הבריאות, באמצעות גופים מפעילים (עמותות או חברות) סיוע במציאת עבודה, בהתאקלמות במקום העבודה החדש ובהתמדה בה.⁵⁷

בישראל קיימת חקיקה ענפה האוסרת הפליית מועמדים לעבודה ועובדים מחמת מוגבלות, וכן מעודדת באופן פוזיטיבי יציאה לעבודה של אנשים עם מוגבלות.⁵⁸ החוק אף מטיל חובת העדפה מתקנת על גופים ציבוריים ועל מעסיקים פרטיים בהעסקת אנשים עם מוגבלות.⁵⁹ אנשים עם מוגבלות המועסקים בשוק הפתוח, זכאים להתאמות⁶⁰ שיאפשרו להם להשתלב במקום העבודה ולהקצאת מקומות חניה נגישים בסמוך למקום העבודה.⁶¹ מעסיק של אדם עם מוגבלות המבקש לבצע התאמות במקום העבודה לטובת העסקתו של האדם, זכאי לקבל מימון מטעם המדינה לביצוע ההתאמות.

ישנם עובדים עם מוגבלות הזכאים לשכר מינימום מופחת לפי בקשתם, בהתאם לשיעור מוגבלותם וליכולת התפקוד שלהם.⁶² בשנת 2009 אף נכנס לתוקפו תיקון לחוק הביטוח הלאומי ("חוק לרון")⁶³ הקובע שהזכאות לקצבת נכות הניתנת לאנשים עם מוגבלות היוצאים לשוק העבודה ומקבלים שכר עבודה,⁶⁴ אינה נשללת אוטומטית כפי שהיה נהוג עד אז, אלא הולכת וקטנה באופן הדרגתי.

57 ראו למשל: ס' (3)א(ב) לתוספת (סל שיקום) לחוק שיקום נכי נפש בקהילה, התש"ס-2000.

58 רשימה חלקית: ס' 8-18 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998; ס' א' לתוספת (סל שיקום) לחוק שיקום נכי נפש בקהילה, התש"ס-2000; ס' 42-42 לחוק שירות התעסוקה, תשי"ט-1959; ס' 15 לחוק שירות המדינה (מינויים), תשי"ט-1959; חוק זכויות לאנשים עם מוגבלות המועסקים כמשתקמים (הוראת שעה), התשס"ז-2007; להרחבה ראו: המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה, משרד הכלכלה - www.moital.gov.il/NR/exeres/25A13408-2FDA-49BC-BEC5-2F4E87E54346.htm; **תעסוקה** בזכות, המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות, עמותה. www.bizchut.org.il; פלורה קור דבידוביץ' "השתלבות אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה בישראל" 6-4 (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2010) www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02640.pdf.

59 ס' 9 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998.

60 ס' 9 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998, מטיל חובה על כל מעביד המעסיק למעלה מ-25 עובדים לבצע התאמות במקום העבודה, על מנת לאפשר לאדם עם מוגבלות להיות מועסק במקום. ס' 8 לחוק קובע כי "התאמה" כוללת "התאמת מקום העבודה, הציוד שבו, דרישות התפקיד, שעות העבודה, מבדקי קבלה לעבודה, הכשרה והדרכה, נוהלי עבודה". חובת המעביד לבצע התאמות מסויגת בכך שתחול רק כל עוד ההתאמה אינה מטילה על המעביד "נטל כבד מדי", בהתחשב בנסיבות. התאמה סבירה יכולה להיות למשל רכישת מסך מחשב, מקלדת או טלפון מותאמים, הגמשת שעות העבודה, בניית רמפה בכניסה למקום העבודה, ועוד.

61 תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (עדיפות במקומות חניה במקום העבודה), התשס"ב-2001.

62 תקנות שכר מינימום (שכר מותאם לעובד עם מוגבלות בעל יכולת עבודה מופחתת), התשס"ב-2002.

63 חוק הביטוח הלאומי (תיקון מס' 109), התשס"ח-2008, ס"ח 2169, 671 (27.07.2008). התיקון התבסס על מסקנות הוועדה הציבורית לבדיקת ענייני הנכים ולקידום שילובם בקהילה ("ועדת לרון"), ומטרתו הייתה "להסיר או למתן את החסמים העיקריים הקיימים היום בחוק בהקשר זה, באופן שיעודד השתלבותם בשוק העבודה של אנשים עם מוגבלויות"; דברי ההסבר להצעת חוק הביטוח הלאומי (תיקון מס' 101) (קידום השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה), התשס"ז-2007, ס"ח 329, 910 (23.07.2007).

64 כלומר, מי שעובד באופן עצמאי או מי שעובד במסגרת של תעסוקה נתמכת.

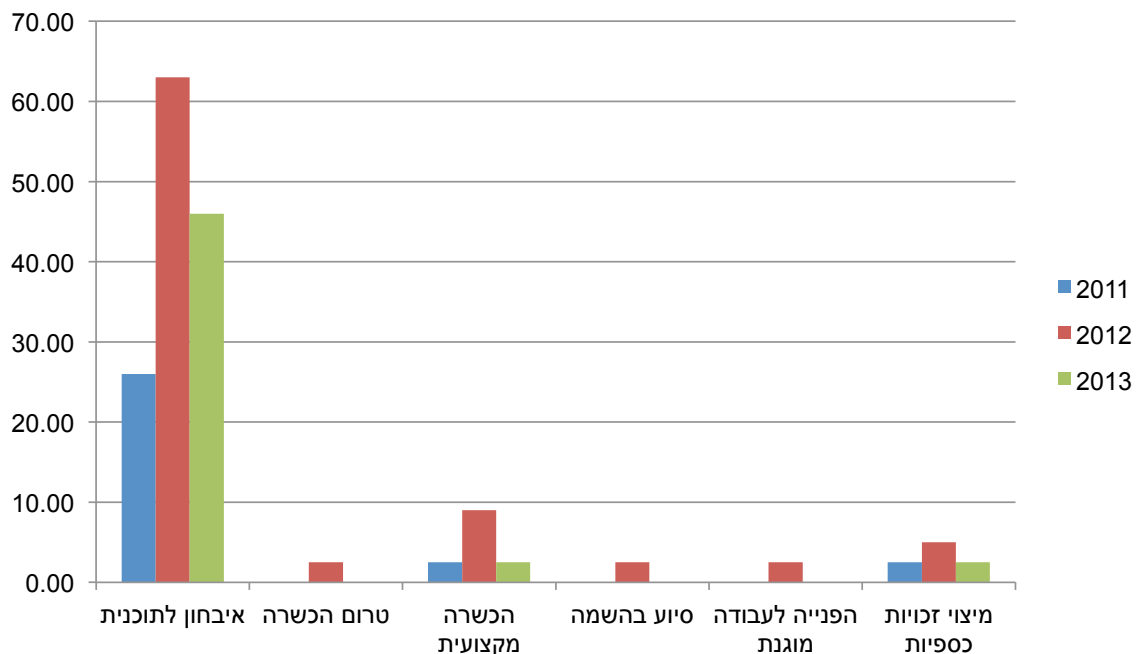
תעסוקה מוגנת ותעסוקה נתמכת

במסגרות של תעסוקה מוגנת לאוכלוסיה הפלסטינית במזרח העיר נמצאים 322 אנשים עם פיגור, 22 אנשים עם מוגבלות פיסית או לקות קוגניטיבית וחמישה אנשים עם אוטיזם. במרכזי יום טיפוליים נמצאים 117 אנשים עם פיגור ו-90 אנשים בעלי מוגבלות פיסית, חושית או לקות קוגניטיבית. סה"כ במסגרות ייעודיות נמצאים 551 אנשים. לעומת זאת, על פי נתוני עיריית ירושלים מועסקים באמצעות 'תעסוקה נתמכת', המודל המאפשר שילוב ממשי בשוק התעסוקה הפתוח, 22 אנשים בלבד בעלי לקויות פיסיות או קוגניטיביות. הגורם המפעיל המרכזי של שירותי תעסוקה מוגנת ונתמכת בירושלים המזרחית הוא עמותת "אלווין אלקודס". העמותה מפעילה שני מרכזי יום לבעלי מוגבלויות קשות, בהן נמצאים כ-140 אנשים. בנוסף, 120 אנשים עם מוגבלות, רובם עם מוגבלות שכלית, משולבים במרכז לתעסוקה מוגנת. 70 אנשים נוספים עובדים בשוק התעסוקה ומקבלים ליווי של תעסוקה נתמכת מהעמותה. אנשים נוספים משולבים בשוק התעסוקה באופן עצמאי, ללא ליווי מצד מסגרת כלשהי, ושיעורם כנראה נמוך.

שיקום תעסוקתי: פוטנציאל רחוק ממימוש

בשנת 2011 החלו כ-30 אנשים עם מוגבלות פלסטינים ממזרח ירושלים להשתתף בתכניות שיקום תעסוקתי מטעם הביטוח הלאומי. הביטוח הלאומי מממן תכניות שיקום לבעלי פוטנציאל להשתלבות בשוק התעסוקה, הכוללות הכשרה מקצועית ולימודים גבוהים. בשנת 2012 עלה המספר לכ-80 איש, ובשנת 2013, עד למחצית השנה, השתתפו כ-50 איש בתכניות השיקום. כ-80% מבין אלו שהתחילו להשתתף בתכניות שיקום בשנים אלה, השתתפו באבחון לתכנית. רק כ-8% החלו להשתתף בהכשרה מקצועית, כ-6% החלו להשתתף במיצוי זכויות כספיות, כ-1.5% החלו להשתתף בטרם הכשרה, ושיעור דומה החל להשתתף בסיוע בהשמה וכן בהפניה לעבודה מוגנת. המשמעות בפועל היא שההשקעה בשיקום תעסוקתי על שלביו השונים - השמה, השתתפות בתעסוקה, לימודים גבוהים והכשרה מקצועית - היא זניחה. לאור זאת, ספק אם השיקום הניתן, אם בכלל, במזרח ירושלים מגשים את מטרותיו.

משתתפים בתכנית שיקום במזרח ירושלים לפי סוג התכנית ושנת התחלה

הכשלים העיקריים בשוק התעסוקה במזרח ירושלים

הבעיות העיקריות המובילות לשיעור הנמוך של השתתפות פלסטינים עם מוגבלויות בשוק התעסוקה במזרח ירושלים הן: מחסור במרכזי תעסוקה שיקומיים ובמסגרות תעסוקתיות מיוחדות; אי-הפעלת עיקרון ההעדפה מתקנת והייצוג הולם של אנשים עם מוגבלויות במוסדות ציבוריים; היעדר מכסות מספקות לתעסוקה נתמכת; אפשרויות מוגבלות מאוד לשיקום תעסוקתי ולהכשרה מקצועית מטעם הביטוח הלאומי; סטריאוטיפים ודעות קדומות מצד מעסיקים פרטיים וציבוריים; קשיי שפה וחוסר נגישות לוועדות האבחון התעסוקתי ולוועדות סל שיקום נכי נפש בקהילה, המתנהלות בעברית; תקן שאינו מאויש בלשכת הרווחה לשם הפניית אנשים עם מוגבלויות לאבחונים לקראת תעסוקה נתמכת; היעדר הסברה בקרב מעסיקים ובקרב אנשים עם מוגבלויות אודות זכויותיהם; בנוסף לאלה, חוסר הנגישות למרחב הציבורי במזרח ירושלים, לתשתיות ולתחבורה הציבורית מציב מכשולים נוספים בפני אנשים עם מוגבלויות השואפים להשתלב במעגלי התעסוקה.

פערים במידע והיעדר מודעות לזכויות

על-פי הסקר שנערך בשלב הראשוני של הפרויקט, רק 27% מהאוכלוסיה הפלסטינית של אנשים עם מוגבלויות במזרח ירושלים מודעים לזכויותיהם בתחום התעסוקה.⁶⁵ מודעות נמוכה זו מובילה לאי-מיצוי הזכויות המגיעות על-פי דין. מהיכרותנו את השטח, ניכר כי גם מעסיקים בשוק הפרטי אינם מודעים לאפשרויות השונות להם העומדות בפניהם והמעודדות שילוב בתעסוקה של אנשים עם מוגבלויות, כגון מימון התאמות במקום העבודה על ידי המדינה,⁶⁶ תקנות שכר מינימום מותאם וחוק זכויות אנשים עם מוגבלויות המועסקים כמשתקמים.

הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה

עלון זכויות ייעודי בתחום התעסוקה

מידע בנושא זכויות בתחום התעסוקה נכלל בעלון הזכויות שהופק במהלך שנת הפעילות הראשונה של הפרויקט, אשר הופץ ב-13,000 עותקים. בנוסף, בשנת הפעילות השנייה הופק עלון ייעודי בנושא זכויות בתחום התעסוקה, והופץ ב-3,000 עותקים. המידע הופץ על-גבי דיסק שהותאם לאנשים עם לקויות ראייה.

פעילויות נוספות

נעשה ניסיון להקים פורום לקידום זכויות בתחום התעסוקה אולם זה זכה להיענות נמוכה מצד הרשויות. בין השאר, ניכרים תסכול וייאוש ממצב התעסוקה הירוד של האוכלוסיה הפלסטינית במזרח ירושלים בכלל, כשאנשים עם מוגבלויות הם רק חלק מאוכלוסיה זו.

צוות הפרויקט השתתף בארגון ערב הסברה בנושא זכויות בתעסוקה שנערך בחודש מרץ 2013, ונשא הרצאה בנושא חוק לרון ל-220 משתתפי הערב. כמו כן, יוחד לנושא התעסוקה מושב בכנס מטעם הפרויקט שנערך באפריל 2012, שהצליח לעורר את דעת המשתתפים לחשיבות הנושא, וכן נערכו סדנאות לעובדים סוציאליים העובדים עם אנשים עם מוגבלויות ולמעסיקים, יחד עם מט"י (המרכז לטיפול יזמות) מזרח ירושלים.

⁶⁵ דוגמה למחסום השפה העומד בפני תושבי מזרח ירושלים, ומונע מהם גישה למידע נגיש בנוגע לזכויותיהם בתחום התעסוקה, ניתן למצוא בעובדה שרק בחודש מאי 2013 עלתה לאוויר גרסה בערבית של אתר המטה לשילוב אנשים עם מוגבלויות בשוק העבודה, המספק מידע חשוב ביותר עבור הציבור הזקוק לו; **חדש - אתר המטה בשפה הערבית עלה לאוויר!** המטה לשילוב אנשים עם מוגבלויות בשוק העבודה, משרד הכלכלה 13.05.2013.

www.moital.gov.il/NR/exeres/F4569BD2-98AE-4392-8FB5-D06E41121921.htm

⁶⁶ תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות (השתתפות המדינה במימון התאמות), התשס"ו-2006.

תחום התעסוקה: סיכום והמלצות מדיניות

תמונת המצב בדבר מדדי התעסוקה בקרב פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים היא עגומה ביותר. כפי שצוין לעיל, תעסוקה מהווה כלי מרכזי לשילוב אנשים עם מוגבלויות בקהילה, ושיעור הצלחתה מהווה מדד למידת השילוב הקיימת. המצב כיום בכי רע, בהיבטי תעסוקה ואבטלה של פלסטינים בירושלים המזרחית ושבעתיים בקרב אנשים עם מוגבלות. קיים צורך אקוטי לשפר את הנגישות למידע ולמיצוי זכויות בתחום התעסוקה בעיר ולהגדיל את שיעורי התעסוקה, בין השאר על-ידי שבירת הסטיגמה בקרב מעסיקים ציבוריים ופרטיים כלפי עצם אפשרות ההעסקה של אנשים עם מוגבלויות, וכן על-ידי יצירת אפשרויות תעסוקה ממשיות ומותאמות לאוכלוסיה זו.

נקודת אור אחת, אולי תחילתה של מגמה מבורכת, היא החלטתה התקדימית של עיריית ירושלים לתת העדפה מתקנת במכרזים לחברות ולגופים המעסיקים אנשים עם מוגבלויות ואות למעסיק המצטיין בהעסקת אנשים עם מוגבלות.⁶⁷ המכרז הראשון שיצא המעדיף חברות המעסיקות אנשים עם מוגבלות היה להזנת ילדי החינוך המיוחד במזרח ירושלים.

המלצותינו לשינוי מדיניות עירונית וממשלתית בתחום התעסוקה הינן:

1. יש צורך בהנגשה שפתית לשפה הערבית של תהליכי האבחון שמקיימים משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרד הבריאות ומשרד הכלכלה, לקראת הכשרה, הכוונה והשמה בתעסוקה.
2. מוצע כי הביטוח הלאומי, בשיתוף עם מחלקת הרווחה העירונית, יפעלו למיפוי האוכלוסיה היכולה ליהנות משירותי השיקום התעסוקתי שמעניק הביטוח הלאומי, ולמיצוי האפשרויות להכשרה מקצועית, לרבות הכשרה אקדמית של האוכלוסיה הרלבנטית באמצעות פנייה יזומה אל האוכלוסיה הפוטנציאלית.
3. מוצע להקים פורום עירוני בין-מגזרי שיכלול נציגי עירייה, מעסיקים, ארגוני אנשים עם מוגבלות וגופים מפעילים, אשר יוביל פיתוח והזדמנויות בשוק התעסוקה לפלסטינים עם מוגבלויות במזרח העיר.
4. נדרש איוש מיידי והגדלת התקן במחלקת הרווחה העירונית המיועד להפניה ולפיתוח תחום התעסוקה הנתמכת, וכן נדרשת הגדלת המכסות המיועדות לתעסוקה נתמכת.
5. מוצע כי עיריית ירושלים עצמה תשמש כמודל למעסיק ציבורי המשלב אנשים עם מוגבלויות בכל הדרגות והתפקידים, תוך דגש ומתן עדיפות למזרח העיר.
6. יש לתגבר ולרענן את תכניות ההכנה לתעסוקה הנערכות בבתי הספר לחינוך מיוחד במסגרת ההיערכות לחיים עצמאיים בוגרים, הן ברמה של הכשרה לתעסוקה, והן ברמת היכרות וידע לגבי זכויות ושירותים.

⁶⁷ עיריית ירושלים, דובר העירייה **עיריית ירושלים תיתן עדיפות במכרזי העירייה לספקים שמעסיקים אנשים עם מוגבלות**

(הודעה לעיתונות, 15.06.2011)

www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/0878BC19-DE1F-4327-BCCF-E0AFB121B9F9/28646/HodaatIriaHaadafaBmichrazim.doc

תמונת מצב: זכויות וחובות מול מציאות לא נגישה

המצב המשפטי: זכויות אנשים עם מוגבלויות וחובת ההנגשה

נגישות היא הזכות להשתתף באופן שוויוני בכל פעילות, ללא מכשולים פיסיים או מנטאליים. נגישות היא תנאי מקדים המכשיר את הקרקע לשילובם של אנשים עם מוגבלויות בחברה, והיא זכות המוקנית לכל אדם עם מוגבלות, תהא לקותו אשר תהא: כך, למשל, אדם עם מוגבלות פיסית זכאי למרפאה נגישה של קופת החולים באזור מגוריו; אדם עם מוגבלות שכלית זכאי לקבל מנותן שירות מידע בשפה פשוטה; אדם עם מוגבלות בראייה זכאי להשאל ספרים מוקלטים בספרייה הציבורית ולקבל חומרי לימוד מותאמים עבורו בבית-הספר; וכן הלאה, בכל פעילות יום-יומית המהווה חלק מחיים אנושיים. הזכות לנגישות היא תנאי הכרחי למימושן של זכויות אחרות של אנשים עם מוגבלויות, שכן היא זו המאפשרת גישה למוסדות החינוך, למרפאות, למקומות התעסוקה ולכל מקום ציבורי אחר, ולקבלת מידע נחוץ.⁶⁸

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות קובע כי "אדם עם מוגבלות זכאי לנגישות למקום ציבורי ולשירות ציבורי".⁶⁹ הנגישות אליה זכאים אנשים עם מוגבלות מוגדרת כ"אפשרות הגעה למקום, תנועה והתמצאות בו, שימוש והנאה משירות, קבלת מידע הניתן או המופק במסגרת מקום או שירות או בקשר אליהם, שימוש במתקניהם והשתתפות בתכניות ובפעילויות המתקיימות בהם, והכל באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי".⁷⁰ חוק זה, התקנות שהותקנו מכוחו וחוקים נוספים, מחייבים ביצוע התאמות על-מנת לאפשר נגישות למקומות ציבוריים ולשירותים ציבוריים, ובכלל זה מבני ציבור, שטחים ציבוריים, שירותי תחבורה, חינוך, טפסי מידע ועוד.⁷¹ אנשים עם מוגבלויות זכאים לנגישות הן מבחינת התשתיות המשמשות אותם והן מבחינת השירות אותו הם מבקשים לקבל.

68 **הזכות לנגישות** בזכות, המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות, עמותה לזכויות/הזכות-לנגישות/bizchut.org.il/he/

69 ס' 19 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998.

70 ס' 19 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998.

71 ראו למשל: חוק הרשויות המקומיות (סידורים לנכים), התשמ"ח-1988; חוק חניה לנכים, התשנ"ד-1993; תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (עדיפות במקומות חניה במקום העבודה), התשס"ב-2001; תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לאתר), התשס"ח-2008; תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות לשירותי בזק ולמיתקני בזק), התשס"ט-2009; תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות במוסד חינוך קיים), התשע"א-2011; תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים), התשע"ב-2011; תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות רכב השכרה ואוטובוסים), התשע"ג-2012; תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמת נגישות לשירות), התשע"ג-2013; ועוד. להרחבה ראו: **נגישות: חוקים, תקנות ותקנים** נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים www.justice.gov.il/MOJHeb/NetzivutNEW/Negishut/HukimVetakanot/Hukim.htm

הבעיות העיקריות: תשתיות לקויות במרחב הציבורי

התשתיות הפיסיות במרחבים הציבוריים במזרח ירושלים מוזנחות ביותר: היעדר מדרכות, כבישים לא סלולים, היטב, ערימות פסולת שאינה נאספת, מבנים לא תקינים, מחסור בתאורת רחוב, צפיפות ועוד. כשלים אלה, הנובעים בחלקם ממדיניות תכנון ובנייה מפלה⁷² ומהשקעה מועטת בתשתיות, הופכים חמורים שבעתיים עבור אנשים עם מוגבלויות: אדם עם מוגבלות פיסית יתקשה לנוע בסביבה רעועה ומלאה מכשולים;⁷³ אדם בעל לקות ראייה יתקשה להתמצא בסביבה שאינה מוארת כראוי; ילדים עם מוגבלויות הזקוקים להסעות למוסדות חינוך יתקשו להגיע למקום איסוף אשר עשוי להימצא במרחק רב מביתם, באין כביש סלול המאפשר לרכב ההסעה להגיע סמוך לביתם ועוד.

מבני ציבור לא נגישים

רבים מהשירותים הציבוריים במזרח ירושלים, כמו לשכות הרווחה, שירותי הדואר ובתי-ספר, חלק מן המרפאות ועוד, אינם נגישים לאנשים עם מוגבלויות. אחת הסיבות לכך היא העובדה שרבים מהשירותים נמצאים במבנים שיועדו במקור למגורים ולא למבני ציבור, ולכן לא הונגשו. בנוסף, גם השירותים הציבוריים עצמם הניתנים במזרח העיר אינם תמיד נגישים. כך, למשל, בחלק מן המרפאות לא ניתן שירות מותאם לאנשים עם מוגבלות בראיה או בשמיעה וחלקן לא נגיש לאנשים עם מוגבלות בניידות. במשרד הפנים ובסניפי הדואר לא ניתן שירות מותאם לאנשים עם לקויות שמיעה וראייה, אנשי הביטחון בסניף הביטחון הלאומי לא ידעו כיצד לתת

מדרגות בכניסה
לסניף הדואר
המרכזי. בהיעדר
רמפה, אדם
המתנייד בכסא
גלגלים מנוע
מלהיכנס לבניין
ולקבל שירות.

שירות מותאם לאישה עם לקות שמיעה הנעזרת בשתל קוכליארי (שתל מגנטי המסייע לאנשים עם מוגבלות בשמיעה), ודרשו ממנה לעבור במגנומטר לשם בידוק ביטחוני. מבני ציבור לא נגישים ושירותי ציבורי לא נגיש מהווים מחסום ראשוני בפני אנשים עם מוגבלויות המעוניינים לברר את זכויותיהם והזקוקים לשירותים אלה.

מסקר שטח שביצעו אנשים עם מוגבלויות ונציגי בזכות, עלו ממצאים עגומים: בסניף הדואר המרכזי במזרח העיר המצב בעייתי. קיימת חניית נכים בסמוך למבנה, אך לא ניתן להגיע ממנה אל המדרגה ואל הכניסה לבניין. בכניסה עצמה יש צורך לעלות במדרגות, ולא קיימת רמפה המאפשרת עלייה באמצעות כסא גלגלים. המדרגות עצמן אינן מסומנות עבור אנשים עם מוגבלות בראייה. בתוך המבנה, שלטי ההכוונה כתובים בעברית

72 להרחבה ראו: עו"ד נסרין עליאן ואדר' אפרת כהן-בר **נייר עמדה: מדיניות התכנון והבניה בירושלים המזרחית** (האגודה לזכויות האזרח ועמותת במקום, 05.01.2012) www.acri.org.il/he/?p=19003

73 כפי שקרה לתושב מזרח ירושלים כשצעד בכביש צר להולכי רגל בשכונת א-טור, שבציודו היה מפלס נמוך בעומק של ארבעה מטרים אך לא היה כל שילוט אזהרה וגם לא גידור שימנע נפילה. הוא נפל למפלס הנמוך, נפצע קשה והפך נכה בשיעור של 100%. הוא תבע את עיריית ירושלים בבית המשפט המחוזי, שפסק לו פיצויים אך קבע שהוא נושא באשם תורם (כלומר, באחריות לכך שלא צמצם את הנזק שנגרם לו) בגובה 20% מהנזק. ערעורו לבית המשפט העליון התקבל חלקית בלבד, וסכום הפיצויים שנפסק לו הוגדל. עם זאת, בעקבות טענותיהן של עיריית ירושלים ושל חברת הביטחון, העירה השופטת ברק-ארז כי העובדה שהנפגע היה תושב המקום והכיר את המפגעים אינה פוטרת את עיריית ירושלים מאחריות, אלא להיפך, מחדלה של העירייה מטיפול במפגעים רק מעצימה את רשלנותה שלה. בנוסף, בעקבות הטענה כי הנפגע היה בעל לקות ראייה ואפילפסיה ולכן נושא באשם תורם גדול יותר, שכן עליו להכיר את מגבלותיו ולהימנע מהליכה בדרך משובשת, ציינה השופטת כי "רשות הרבים אמורה להיות בטוחה וכשירה לקראת בואם של כלל בני החברה - הבריאים והחסונים שבהם, אך גם מי שבראותם וחוסנם הגופני נגרעו. אף אנשים בעלי מוגבלויות אמורים לצאת את ביתם ללא חשש, וללכת בדרכים שאינן רצופות מהמורות, בורות ושאר סכנות לנפש. [...] הרשות המקומית אינה יכולה להניח שתושבים שאינם בריאים לחלוטין יהיו כלואים בביתם. הכרה בסיסית זו נובעת מזכותם לשוויון חברתי ומשפטי." ע"א 1951/11 אבו אלהוא נ' עיריית ירושלים (פורסם בנבו 06.11.2012).

בלבד, ואין בנמצא שירותי נכים. החסרים במבנים אלה מאפיינים מבני ציבור נוספים ברחבי מזרח ירושלים. במבנה של עיריית ירושלים, הנמצא אמנם במערב העיר אך מטבע הדברים מספק שירותים גם לאנשי מזרח העיר, הייתה נגישות פיסית רבה יחסית. אולם, נגישות השירות לקתה בחסר, בעיקר בהיעדר בעלי תפקידים דוברי ערבית היכולים לסייע לאדם עם מוגבלות בבדיקת הביטחוני, במודיעין ובהתמצאות במחלקות השונות.

תחבורה ציבורית לא נגישה

למרות שחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות קובע במפורש כי על תחבורה ציבורית עירונית להיות נגישה לאנשים עם כלל סוגי המוגבלות, הדבר אינו נאכף על ידי הרשויות, והנפגעים העיקריים הינם פלסטינים עם מוגבלויות ממזרח העיר.

התחבורה הציבורית במזרח ירושלים מופעלת על-ידי חברות הסעה המאוגדות תחת עמותת "מסיעי מזרח העיר", ונעשית באמצעות אוטובוסים ומיניבוסים. רכבים אלה אינם נגישים כלל לאנשים עם מוגבלות בתנועה או מוגבלות חושית: אין בהם מקום מותאם לאנשים המתניידים בכיסאות גלגלים; אין בהם מתקני הרמה; אין הנמכה מכאנית של מפלס רצפת האוטובוס; אין מושבים מסודרים לאנשים עם מוגבלויות; אין מערכת כריזה פנימית וחיצונית ושילוט מותאמים לכבדי ראייה ולעיוורים ועוד. בנוסף על היעדר רכבים נגישים, גם תחנות האוטובוס במזרח העיר והסביבה המובילה אליהן, לרבות שלוש תחנות מרכזיות, נגישות במידה חלקית בלבד לאנשים עם מוגבלות פיסית או חושית. תחנות אלה נמצאות באחריות משרד התחבורה.

ממצאים חמורים במיוחד עלו בסיור שבצעו אנשים עם מוגבלויות ונציגי בזכות בתחנה המרכזית של מזרח העיר, הנמצאת בסולטאן סולימאן. במקום לא קיימת חניית נכים, אין שילוט קולי, לא נמצא אף בעל תפקיד שיכול לסייע לאדם עם מוגבלות באופן פרטני בהתמצאות, אין לוח מידע אלקטרוני, הקופות ודלפקי המודיעין אינם נגישים לאדם המתנייד בכסא גלגלים וגם לא לאדם עם מוגבלות בשמיעה, שירותי הנכים היו לא תקינים, הדרכים המובילות מהכניסה אל הקופות ואל הרציפים אינן מסומנות בסימון בניגוד חזותי וגם לא בסימון מישושי (אמצעים המאפשרים ללקויי ראייה להתמצא בשטח התחנה) ועוד. תמונה דומה התגלתה במסופי אוטובוסים נוספים ברחבי מזרח העיר.

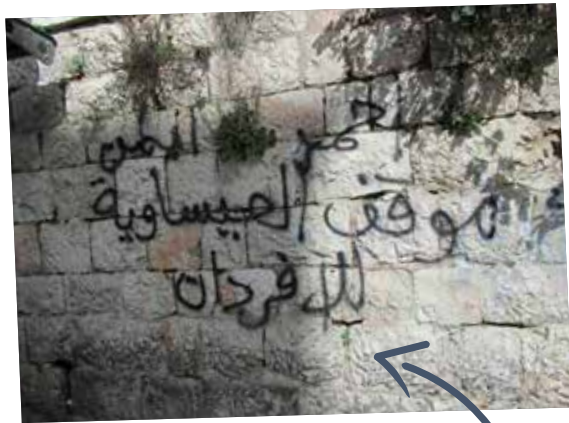
חברות ההסעות, בסיוע ובמימון משרד התחבורה, השקיעו בשנים האחרונות עשרות מיליוני שקלים ברכישת אוטובוסים ומיניבוסים חדשים. עיריית ירושלים הובילה מקצה שיפוצים של התחנות המרכזיות במזרח העיר. אולם, שיפורים וייעולים אלה לא כללו שום התייחסות לחובתן של הרשויות להנגיש את מערך התחבורה הציבורית בעיר: משרד התחבורה מימן רכישת כלי רכב לא נגישים, ומזרח ירושלים אף הוחרגה מתכנית כלל ארצית של המשרד להנגשת התחבורה הציבורית העירונית, אשר הוחלה על קווי אגד בלבד. במקביל, עיריית ירושלים לא דאגה להנגשת תחנות האוטובוס והסביבה המובילה אליהן במסגרת השיפוצים שנערכו.

תחנת אוטובוס אופיינית במזרח העיר. ניתן לראות שהמדרכה אינה רחבה מספיק עבור כסא גלגלים, ובתחנה עצמה אין שילוט המסביר אילו קווי אוטובוסים עוצרים במקום.

"הנגשה" שאינה עומדת בתקנות בתחנה המרכזית בסולטאן סולימאן.

גרפיטי הקורא "לעיסווי" בסמוך לתחנת אוטובוס, בהיעדר שלט מסודר וברור. ברור כי שלט זה אינו נגיש לאנשים עם מוגבלויות מסוגים שונים.

אוטובוס לא נגיש.

כחלק מן הסקירה על התחבורה הציבורית במזרח העיר, יש לציין לטובה כי במהלך תקופת הפרויקט החלה לפעול בירושלים הרכבת הקלה, המקשרת בין השכונות הצפוניות של מזרח ירושלים: בית חנינא ושועפאט ועד העיר העתיקה, לבין מערב העיר. הרכבת היא אחד מכלי התחבורה היחידים שמייצר חיבור בין מזרח למערב, שיש לו מערכת כריזה בשפה הערבית והעברית, שהוא נגיש מבחינה פיסית לאנשים המתקשים בניידות וכן לאוכלוסיית כבדי הראייה והעיוורים. הרכבת עוברת בסמוך לתחנה מרכזית אחת במזרח העיר.

סניף הדואר המרכזי של מזרח ירושלים, רח' סלאח א-דין: אין מעבר נגיש מהחנייה לכניסה למבנה עצמו. המצב דומה גם בסניף הביטוח הלאומי.

מחסור בחניות לנכים וליקויים בחניות קיימות

באזורים מרכזיים במזרח העיר, ובפרט בסמוך למבני ציבור, קיים מחסור במקומות חנייה באופן כללי, ובפרט קיים מחסור במקומות חנייה לנכים. יתרה מכך, גם במקומות בהם קיימות חניות לנכים בסמוך למבני ציבור, לא תמיד קיים מעבר נגיש אל המבנה, כך שגם במקום שבו מצאו לנכון להקצות חנייה לאנשים עם מוגבלות, היא רק מסומנת אך אינה מותאמת בפועל לצרכי הנגישות של התושבים. רק בהתערבות ובדרישה של ארגון בזכות, הקצתה חניית נכים ליד סניף הביטוח הלאומי. אך עדיין יש לבצע הנגשה מן החניה אל המבנה.

שימוש במסכי מידע שאינם נגישים לבעלי מוגבלויות ראייה

בשנים האחרונות החל שימוש נרחב במסכי מידע בשירותים ציבוריים, דוגמת עמדת הנפקת תור בקופות החולים או עמדה המיועדת למובטל המתייצב בלשכת התעסוקה. טכנולוגיה זו, על-אף יתרונה עבור מרבית האוכלוסיה, אינה נגישה לכבדי ראייה ומהווה מחסום משמעותי עבורם בעת קבלת שירות. ניתן להנגיש מידע לבעלי מוגבלויות ראייה ולעיוורים על-ידי שימוש במערכת הנפקת תור ויזואלית וקולית, המקריאה את הפעולות ואת מספרי הממתינים בתור, וכך לאפשר להם לקבל שירות ללא צורך בקבלת סיוע.⁷⁴

דרישות בטיחות ואנשים עם מוגבלות

בכניסה למשרדי הממשל במזרח ירושלים קיימת עמדת בידוק ביטחוני דרכה עוברים הנכנסים למבנה. מרבית אנשי הביטחון המופקדים על עמדות הבידוק בכניסה למבנים, אינם דוברים ערבית אלא ברמה בסיסית ביותר. מחסום שפתי זה מהווה מכשול עבור אנשים עם מוגבלויות, אשר לעתים נתקלים בקושי בכניסה למבנה. כך, למשל, אנשים עם מוגבלות הנעזרים באביזרי עזר המכילים מתכת לעתים לא יכולים לעבור במגנומטר עקב סיכון בריאותי (למשל אדם עם מוגבלות בשמיעה בעל שתל קוכליארי), או האביזר עלול לגרום להתרעה במכשיר הבידוק, למשל בשימוש במקל נחייה העשוי מתכת או קביים. אם לא ניתן ולו להסביר בשפה הערבית, עלולים הפלסטינים בעלי המוגבלות למצוא עצמם מנועים מלהיכנס למבנה ציבור ולקבל שירות חיוני.

הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה

סיור לימודי וסקרי שטח בדגש נגישות

במסגרת פעילות הפרויקט, התקיים סיור משותף של צוות הפרויקט ושל עמותת עיר עמים. בסיור השתתפו אנשי אקדמיה, אנשים עם מוגבלויות, פעילי זכויות אדם ונציגת מועצת העיר ירושלים. בנוסף, נערכו סקרי שטח על-ידי צוות הפרויקט, במקומות הנותנים שירות ציבורי דוגמת מרפאות, סניף הדואר, לשכות הרווחה, מרכזי תרבות, מקומות תפילה, מדרכות ותחבורה ציבורית. בבחירת המקומות שנבדקו, ניתן דגש על הצורך בשירות בחיי היום יום: הנגישות למשרד הפנים המעניק שירותים רבים לתושבי מזרח העיר, וכך גם הדואר והתחבורה הציבורית. בסקר נבדקה היכולת לקבל שירות באופן עצמאי ומכובד, כהגדרת הנגישות בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. ההיבטים שנבדקו התייחסו למקבלי שירות עם מוגבלות בראייה, מוגבלות פיסית ולקויות שמיעה. נלקחו בחשבון גם היבטים הנוגעים ללקוחות עם מוגבלות שכלית ונפשית, בעיקר בכל הנוגע לנגישות שפתית ונגישות השירות ונמצא כי הנגשה זו אינה קיימת בפועל בשירותים הניתנים לפלסטינים במזרח העיר.

עלון זכויות והנגשת מידע במסגרת הפרויקט

מידע בנושא זכויות בתחום הנגישות נכלל בעלון הזכויות שהופק במהלך שנת הפעילות הראשונה של הפרויקט, אשר הופץ ב-13,000 עותקים. כלל המידע שהופק והופץ במסגרת הפרויקט נגיש לציבור במסגרת אתר האינטרנט של בזכות, וכן הונגש לאוכלוסיית כבדי הראייה והעיוורים באמצעות קבצי קול. מאמר באתר האינטרנט של אוניברסיטת אל קודס בנושא נגישות העיר לכבדי ראייה פורסם בשנת 2013.

74 יש לציין כי בעיה זו אינה ייחודית למזרח ירושלים, אך התגלתה במלוא חומרתה במהלך סיור שטח לבדיקת מצב הנגישות במזרח העיר.

נגישות למידע ולשיח עם מקבלי החלטות בשפה הערבית

בשנת 2012 הוגשה עתירה לבית המשפט העליון על ידי המוקד להגנת הפרט בנוגע להיעדר תרגום מקצועי לערבית במסגרת דיוני ועדות הביטוח הלאומי.⁷⁵ ארגון בזכות הגיש בקשה להצטרף כידיד בית-משפט לעתירה זו, על-מנת להציג בפני בג"ץ את מחויבותם של המוסד לביטוח לאומי ומשרד הרווחה לאפשר לאנשים עם מוגבלויות פלסטינים דוברי ערבית לממש את זכאותם. הבקשה, כמו גם העתירה, עדיין תלויה ועומדת. התאחדות ועדי ההורים שהוקמה פועלת לקידום הנגישות לוועדות ההשמה והשילוב.

פעילות משפטית: סיוע פרטני ועתירות יזומות

במהלך שנות הפעילות, כחמישית מסך הפניות האינדיבידואליות שהגיעו למשרדי בזכות מדי שנה בבקשות לסיוע עבור תושבי מזרח ירושלים, עסקו בנושאי נגישות. הפניות טופלו על-ידי צוות הפרויקט, ובעת הצורך ניתן סיוע בפנייה לרשויות. בנוסף, נעשו פניות יזומות על-ידי הצוות המשפטי של הפרויקט. כך, למשל, בעקבות מכתב למשרד התחבורה ולעיריית ירושלים בנוגע להיעדר תחבורה ציבורית נגישה והבעת ביקורת על תכנית התחבורה במזרח העיר, התקבלה התחייבות ממשרד התחבורה להנגשת שלוש התחנות המרכזיות במזרח העיר עד שנת 2014 וכן הוסכם להנגיש את התחבורה הציבורית באזור. עם זאת, עקב עיכוב בקביעת תכניות בהתאם, הוגשה עתירה בנושא לבית-המשפט העליון. בנוסף, פנו עורכי הדין של בזכות בדרישה לשר הפנים, לשר התקשורת, לחברת דואר ישראל ולעיריית ירושלים בנוגע להנגשת סניף הדואר המרכזי ולשיפור שירותי הדואר בשכונות השונות. בעקבות פניות אלה, נמסר מממלא מקום מנכ"ל חברת דואר ישראל כי סניף הדואר המרכזי יונגש בהתאם ללוח הזמנים הקבוע בתקנות הנגישות,⁷⁶ אך הוגשה בקשה לשר התקשורת שיפעיל את סמכותו ויחייב את חברת דואר ישראל לתת קדימות לסניף דואר זה בלוח הזמנים להתאמת מבני ציבור קיימים לפי תקנות הנגישות. בעקבות הדרישה, עיריית ירושלים הודיעה כי לאחרונה החל הליך של קבלת היתר בנייה לבניית מעלון גישה לסניף הדואר המרכזי.

בעקבות דרישת ארגון בזכות שהופנתה אל ראש עיריית ירושלים בשנת 2011, הוחלט במחלקת התחבורה לגבש תכנית להקצאת מקומות חנייה כלליים המיועדים לנכים (כלומר, חניות שאינן מיועדות לרכב מסוים), במקומות מרכזיים במזרח העיר. המהנדס שגיבש את התכנית התייעץ עם צוות הפרויקט בנוגע למיקום מקומות-חנייה אלה, ותוצאות בשטח ניכרו בהקדם, כאשר נוספו מקומות חנייה לנכים במרכז העיר המזרחית, רחובות סלאח א-דין והסביבה.

הארגון הגיש תביעה נזיקית, ביחד עם עוה"ד נועם שיפמן בשם משפחה שבנה בעל צרכים מיוחדים לא זכה להנגשת בית הספר שלו בצור באהר, למרות החובה החוקית לעשות כן.

פעילות נוספת התמקדה במספר משפחות של אנשים עם מוגבלות בתנועה המתגוררות בסילוואן, הנתונות לקשיי נגישות חמורים במיוחד. הסעת ילדים עם מוגבלות בניידות לבתי הספר לא התאפשרה, עקב העדר כבישים סלולים באזור. בעקבות פנייה של צוות הארגון ושל עמותת במקום, הסכימה עיריית ירושלים לסלול שביל שיאפשר לתושבי השכונה גישה בטוחה ומכובדת לביתם.

75 בג"ץ 8031/12 המוקד להגנת הפרט נ' מנכ"ל הביטוח הלאומי (טרם ניתן פסק דין).

76 תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמת נגישות לשירות), התשע"ג-2013, ק"ת 968 7240 (25.04.2013).

תחום הנגישות: סיכום והמלצות מדיניות

נגישות היא מפתח שאין בלתו למימוש האפשרות של כל אדם לחיות במרחב הציבורי, ליהנות משירותי קהילה, להתנהל עצמאית ובאופן שווה לכל אדם אחר, אולם המחסומים הניצבים בפני אנשים עם מוגבלויות פלסטיניות במזרח העיר בכל הנוגע לנגישות, או היעדרה, הינם כמעט בלתי עבירים. זו הסיבה שאנשים וילדים עם מוגבלות כמעט ואינם נמצאים במרחב הציבורי, וזו הסיבה שלמרות זכאותם לשירותים ורצונם להשתלב בכל דרך בחברה, הם נשארים מודרים ממנה ומיצוי הזכויות שלהם נתקל ראשית לכל במחסומי נגישות בסיסיים.

העשייה הנדרשת בתחום זה היא רחבת-היקף, יסודית ונושאת עימה עלויות תקציביות לא מבוטלות. חובת ההנגשה מוטלת בראש ובראשונה על הרשויות, אולם גם גופים פרטיים המפעילים שירותים ציבוריים דוגמת בנקים, קופות חולים ועוד, מחויבים בהנגשת המקום והשירות הניתן בו. לפיכך מומלץ כי:

1. משרד התחבורה ועיריית ירושלים יבטיחו ביצוע מלא עד לשנת 2014 של הנגשת התחבורה ציבורית במזרח ירושלים, כקבוע בחוק, החל מתחנות מרכזיות, תחנות איסוף והורדת נוסעים (בשיתוף עם עיריית ירושלים) וכלה בציי האוטובוסים של חברות ההסעות. כגוף האחראי על אכיפת הסדרי הנגישות בישראל, מוצע כי נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים תפעל ביתר שאת מול משרד התחבורה, נותני השירותים ועיריית ירושלים להבטחת שירותי תחבורה ציבורית נגישים בעיר כקבוע בחוק.

2. כן מומלץ כי נציבות השוויון תדרוש הבטחת נגישות במרחב הציבורי ובשירותים ציבוריים הניתנים לאנשים עם מוגבלות בעיר ותפקח על יישום הסטנדרטים במזרח ירושלים כבמערה. מוצע כי נציבות השוויון תפעל בדרך של הדרכה ואכיפה מול הגורמים האחראיים והמוסדות הציבוריים שנדגמו במסגרת סקר השטח תוך הצבעה על הליקויים ודרכי תיקונם ובמיוחד בארגונים שאמורים לספק שירותים חיוניים לאוכלוסיית האנשים עם מוגבלות, כמו: המוסד לביטוח לאומי, משרד הפנים, קופות חולים, שירותי דואר, עירייה, לשכות רווחה. ההמלצות צריכות להתייחס הן להיבטי הנגישות הפיזית, בצד נגישות השירות והמידע שמספקים אותם מוסדות.

3. מוצע כי נציבות השוויון, בצד גופים פרטיים וחברה אזרחית יפעלו בנוסף לאכיפה גם ברמת ההסברה והגברת המודעות של ספקי שירות ציבורי לגבי חשיבות הנגשת השירות שלהם זאת על ידי ייזום הדרכות פרטניות לנותני השירותים, בשפה הערבית, בכל הקשור להנגשת השירותים לפלסטינים עם כלל המוגבלויות במזרח העיר. מומלץ להתחיל בהדרכת ספקי שירותים רפואיים בשל נחיצותם וחיוניותם לאוכלוסייה זו.

4. יש לחזק את "הפורום לנגישות במזרח ירושלים" שהוקם לאחרונה, על ידי ארגוני סגור וקהילה, באמצעות צירוף ארגונים נוספים וליצור בינו לבין הגורמים הרלוונטיים בעירייה ובנציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות דו שיח שוטף בנושא הנגשת מוסדות ציבור ושירותים במזרח ירושלים.

תמונת מצב: זכויות מול מציאות בתחום הבריאות

זכויות אנשים עם מוגבלויות בתחום הבריאות

חוק ביטוח בריאות ממלכתי קובע כי "כל תושב זכאי לשירותי בריאות לפי חוק זה".⁷⁷ זכות זו לשירותי בריאות, חלה על פלסטינים במזרח ירושלים בהיותם תושבי קבע, וכמובן גם על אנשים עם מוגבלויות מביניהם. שירותי הבריאות הכלולים בחוק ניתנים על-ידי קופות החולים, בפיקוח משרד הבריאות. חקיקת הביטוח הלאומי מעניקה זכויות וגמלאות אותן יכול לקבל אדם עם מוגבלות, רק לאחר שעבר ועדה רפואית מטעם הביטוח הלאומי, אשר מוסמכת לקבוע אחוזי נכות.

ילדים עם מוגבלויות זכאים לשירותים פרא-רפואיים (למשל ריפוי בעיסוק, פיזיותרפיה, ריפוי דיבור, טיפול פסיכולוגי ועוד) הניתנים במסגרת מרכזים להתפתחות הילד, לפי חוק ביטוח בריאות ממלכתי.⁷⁸ וחוק מעונות יום שיקומיים.⁷⁹ המרכזים להתפתחות הילד נמצאים בדרך כלל באחריות קופות החולים.

כלל שירותי בריאות אלה מחויבים, על-פי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, להיות נגישים לאנשים עם מוגבלויות שונות,⁸⁰ על-מנת שיוכלו לממש את זכותם לשירותי בריאות, לשוויון ולשילוב מלא בקהילה. תקנות מפורטות בנושא זה נמצאות בימים אלה בהליך אישור בוועדת הכנסת.

בריאות הנפש

נדבך ייחודי בתחום הבריאות הוא בריאות הנפש. בניגוד לטיפול באנשים עם מוגבלויות שאינן נפשיות, הנמצא באחריות משרד הרווחה, הטיפול המרפאתי והאשפוזי באנשים עם מוגבלות נפשית נמצא באחריות משרד הבריאות הישראלי, מכח חוק ביטוח בריאות ממלכתי.⁸¹ בנוסף לכך זכאים אנשים עם מוגבלות נפשית

77 ס' 3(א) לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994.

78 ס' 20 לתוספת השנייה (שירותי הבריאות של קופת החולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל לחבריה במועד הקובע (פירוט)) לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994.

79 ס' 3(א) לחוק מעונות יום שיקומיים, התש"ס-2000.

80 ס' 19א-19ד, ס' (5) לתוספת הראשונה (מקום ציבורי), ס' (1) לתוספת השנייה (שירות ציבורי) לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998. סעיפים אלה נוספו לחוק בתיקון מס' 2 שנחקק בשנת 2005.

81 הסדר זה צפוי להשתנות עם הוצאתה לפועל של הרפורמה בבריאות הנפש, אשר תעביר את האחריות על מתן השירותים בתחום בריאות הנפש מידי משרד הבריאות אל קופות החולים, במסגרת חוק ביטוח בריאות ממלכתי. ראו: ס' 3 לתוספת השלישית (שירותי הבריאות שנתנה המדינה לפרט במועד הקובע (פירוט)) לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994; צו ביטוח בריאות ממלכתי (שינוי התוספות השנייה והשלישית לחוק), התשע"ב-2012, ק"ת 1600 7154 (16.08.2012). הרפורמה צפויה להתבצע באופן הדרגתי עד שנת 2015. בפועל, גם כיום קופות החולים מספקות שירותי בריאות נפש למבוטחייהן במידה מסוימת, אך האחריות נמצאת עדיין בידי משרד הבריאות.

לקבל שירותי שיקום מכוח חוק שיקום נכי נפש בקהילה,⁸² המקנה סל שיקום למי שעומד בתנאי הזכאות הקבועים בחוק.

הפרויקט ופעילותו של ארגון בזכות עסקו רבות במיצוי זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות נפשית ומימוש זכאותם לשירותים שונים בקהילה. התחום ייסקר בהרחבה ובדגש מיוחד בפרק זה.

בריאות הנפש תמיד הייתה החצר האחורית של מערכת הבריאות, ועל-כן, למעט רפורמות שהפחיתו את מיטות האשפוז והביאו להשקעה בשיקומם של נכי נפש החיים בקהילה, עדיין נותרו פערים רבים, מערכתיים, שיש לגשר עליהם. נכון להיום, במדינת ישראל אין עיגון חוקי לזכות לקבלת טיפול מרפאתי ציבורי זמין ואיכותי, אם כי מצב זה עתיד להשתנות בקרוב עם כניסתה לתוקף של הרפורמה בבריאות הנפש, במסגרתה תועבר האחריות הביטוחית לשירותי בריאות הנפש ממשד הבריאות לידי קופות החולים. מצב זה נכון גם לגבי מזרח ירושלים.

מבחינה תרבותית חברתית, יש לקחת בחשבון כי בחברה הפלסטינית קיימת לעתים התייחסות מגוננת, מצד אחד, כלפי אנשים עם מוגבלות נפשית, ומצד שני עודף הגנה ולעתים הסתרה מרחיק אותם מאפשרות השילוב בקהילה. אנשים עם מוגבלות נפשית ובני משפחותיהם יבכרו לעתים לא להיות "מוכרים" על-ידי גורמי הרווחה והטיפול על-מנת לחמוק מן הסטיגמה הנלווית להכרה זו.

הבעיות העיקריות: מחסור בשירותים פרא-רפואיים לילדים בתחום התפתחות הילד

שירותים פרא-רפואיים הם שירותים בתחומי ריפוי בעיסוק, פיזיותרפיה, ריפוי בדיבור, טיפול פסיכולוגי, עבודה סוציאלית ועוד. שירותים אלה ניתנים לילדים עם מוגבלויות במסגרת מרכזים להתפתחות הילד, לפי חוק ביטוח בריאות ממלכתי⁸³ וחוק מעונות יום שיקומיים.⁸⁴ עד שנת 2010 פעל במזרח ירושלים מרכז אחד בלבד להתפתחות הילד, שסבל מעומס אדיר וממחסור בתקציבים. בשנת 2010 נסגר המרכז, מה שהקשה מאוד על ילדים פלסטינים עם מוגבלויות ובני משפחותיהם לקבל שירותים נחוצים וזמינים. בזכות פעילות מאומצת של ארגון בזכות יחד עם קבוצת הורים ואנשי מקצוע נפתחו במהלך השנתיים האחרונות ארבעה מרכזים במזרח העיר, שנותנים מענה מסוים לביקוש, הגם שעדיין יש צורך, בעיקר בשכונות שמעבר לחומת ההפרדה ובשכונות הדרומיות של ירושלים, למרכזים שילוו את הילדים החיים באזורים אילו. המעבר במחסומים מגביל מאוד ולמעשה מונע את הגישה של ילדים רבים הזקוקים לטיפולים ומשפחותיהם אל המרכזים הקיימים בשכונות אחרות של העיר.

82 חוק שיקום נכי נפש בקהילה, התש"ס-2000.

83 ס' 20 לתוספת השנייה (שירותי הבריאות של קופת החולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל לחבריה במועד הקובע (פירוט)) לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994.

84 ס' 3(א) לחוק מעונות יום שיקומיים, התש"ס-2000.

מחסור במיטות אשפוז ושירותי בריאות באמצעות קבלנים פרטיים

שתי תופעות המאפיינות את מערכת הבריאות במזרח ירושלים, שאינן יחודיות דווקא לאנשים עם מוגבלות, אולם שיש להן השפעה עקיפה על מימוש זכויותיהם לקבלת שירות רפואי, הן: היצע שירותי האשפוז הקיים במזרח ירושלים אשר אינו מצליח לענות על הביקוש הקיים ומתן שירותי הבריאות באמצעות קבלנים פרטיים.

במזרח ירושלים פועלים שלושה בתי חולים לאשפוז כללי, שלושה בתי יולדות ובית חולים אחד לרפואת עיניים. סך כל מיטות האשפוז בבתי חולים אלה עומד על כ-570 מיטות.⁸⁵ בתי החולים בירושלים המזרחית משרתים גם את תושבי השטחים ועל כן הם נותנים מענה לאוכלוסייה גדולה. כלומר, במזרח העיר נמצאות כ-24% ממיטות האשפוז הנמצאות בירושלים, וזאת למרות שבאזור זה מתגוררים כ-37.5% מכלל תושבי העיר.⁸⁶ מחסור זה, בו נתונים כל תושבי מזרח ירושלים, משפיע גם ולעתים ביתר שאת על פלסטינים עם מוגבלויות, שכן על-מנת לקבל טיפול רפואי הם נאלצים להגיע אל בתי חולים במערב העיר.⁸⁷ נסיעות אלה עלולות ליצור קושי מבחינת ניידות, בעיקר לאנשים המוגבלים בתנועתם או זקוקים למלווה ולנתקלים בקשיי שפה.⁸⁸

עוד תופעה המאפיינת את מערכת הבריאות במזרח ירושלים, היא כי מרפאות קופות החולים מופעלות על-ידי קבלנים פרטיים.⁸⁹ ישנם קשיי פיקוח של המשרד ושל הקופות עצמן על עבודת היזמים הפרטיים, אשר פעילותם הינה בין היתר מתוך מניעים עסקיים ורווחיים. כפי שציין מבקר המדינה, אפשרות הבחירה של המבוטחים בין שירותים רפואיים שונים במזרח ירושלים הינה מוגבלת ביותר, "ולכן אין ליזם מניע להשתמש בתוספת ההכנסה לשם שיפור השרות למבוטחים. [...] משמעות הדבר היא ששיקולים כלכליים הנוגעים להתחשבות של הקופה עם היזם [...] עלולים להשפיע על קבלת ההחלטות הרפואיות, והנפגעים העיקריים ממצב זה הם מבוטחי הקופה במזרח ירושלים".⁹⁰ ביקורת זו מעלה ספק באשר לחקיקתם של מיזמים פרטיים אלה. בהקשר זה, הגיעו אל צוות הפרויקט תלונות רבות מצד פלסטינים עם מוגבלות ומשפחותיהם הנזקקים תדיר לשירותים רפואיים: תרופות הנמצאות בסל הבריאות נמכרות במחיר מלא, המבקרים במרפאות נדרשים לשלם דמי ביקור בנוסף לדמי החברות הקבועים, אין אפשרות של קבלת שירות בכל סניף של הקופה, משום שהשיוך של המטופל הינו - לכאורה לפחות - לקבלן ולא לקופה, קיים חוסר ידע בקרב הרופאים וצוותי המרפאות באשר לזכויות אנשים עם מוגבלות ובכלל זה חובת נגישות השירות הרפואי ומבנה המרפאה ואף לגבי עצם האפשרות לקבלת שירותים רפואיים ופרא-רפואיים, אבחונים, הפניות וחוות דעת לגבי התאמות נדרשות.

85 לאחרונה נשמעו טענות לפיהן בתי חולים אלה זוכים להחזרים פחותים באופן משמעותי מקופות החולים בגין טיפולים ואשפוזים המתבצעים בהם: "לטענת מנהלי בתי החולים במזרח ירושלים, קופות החולים בישראל מנצלות את המצב ומעבירות להם רק 40%-50% מהתעריף שנקבע על ידי משרד הבריאות עבור ניתוחים מעין אלו. כך, למשל, אם עבור יום אשפוז אמורה הקופה לשלם לבית החולים 1,700 שקלים, לבתי החולים במזרח ירושלים היא תעביר רק 700 או 800 שקלים." קופות החולים מנצלות את המצב כי הן יכולות, אומר ד"ר מיקי דור, ראש מינהל הרפואה במשרד הבריאות שאחראי על בתי החולים במזרח ירושלים. "הן אומרות להנהלות בתי החולים במזרח ירושלים שהן לא צריכות את המיטות שלהם כי יש בתי חולים בירושלים, כמו הדסה ושערי צדק, שיכולים לקבל את החולים. לבתי החולים במזרח ירושלים אין ברירה ולכן הם מסכימים לתעריפים הנמוכים. היו בעבר ניסיונות רבים לדון עם הקופות בסיטואציה הנצלנית הזאת - אך ללא הצלחה". קטי דור "תופעה: ישראלים עוברים ניתוחים במזרח ירושלים" www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4409228,00.html 24.07.2013.

86 סה"כ מיטות האשפוז בבתי חולים כלליים במערב ירושלים עומד על 1820 מיטות. הנתונים מבוססים על המידע המפורסם באתר האינטרנט של משרד הבריאות. www.health.gov.il/Subjects/Med_Inst/general_hospitals/Pages/default.aspx.

87 בהקשר זה יש לציין כי איכות ורמת הטיפול בבתי החולים במערב העיר גבוהה יותר מאשר בבתי החולים במזרח העיר, וחלק מתושבי מזרח ירושלים מעדיפים לנסוע למערב על-מנת לקבל טיפול.

88 יש לציין כי בבתי החולים במערב העיר מועסקים אנשי צוות רפואי, סיעודי ומינהלי דוברי ערבית, חלקם תושבי מזרח ירושלים, כך שניתן בעת הצורך לאתר איש צוות שיוכל לתרגם את הנאמר עבור חולה תושב מזרח העיר. עם זאת, הפעילות בבתי החולים בכללותה מתנהלת בשפה העברית.

89 כפי שציין מבקר המדינה: "איסור משרד הבריאות להתקשרות של קופות עם יזמים המספקים שירותי רפואה ברחבי הארץ אינו חל במזרח ירושלים, שבה מתיר המשרד קיום מיזמים אך מתנה אותם באישור מראש. [...] העמדה השונה של משרד הבריאות לגבי מזרח ירושלים בכל הנוגע לזכותן של הקופות להתקשר באמצעות מיזמים נובעת בעיקר בשל הקושי שלהן לספק שם שירותי בריאות כמו בשאר חלקי הארץ." **מבקר המדינה דוחות ביקורת על קופות החולים** 138 (2010) <http://www.mevaker.gov.il>

90 מבקר המדינה **דוחות ביקורת על קופות החולים** 139 (2010) <http://www.mevaker.gov.il>

היעדר טיפול נפשי מרפאתי וחסר בשירותי השיקום

על-פי ההערכות המקובלות, כ-4% מאוכלוסיית הבגירים וכ-2% מאוכלוסיית הקטינים זקוקים לטיפול נפשי מרפאתי. לפי שיעורים אלה, מדובר בכ-3,200 קטינים ובלמעלה מ-8,000 בגירים במזרח ירושלים הזקוקים לטיפול זה בכל עת. אולם, עד שנת 2000, פעלה במזרח העיר מרפאה אחת בלבד לבריאות הנפש. מרפאה בודדה זו נסגרה בשנת 2000 והועברה לקרוואן בשטח בית החולים כפר שאול במערב העיר. במרפאה טופלו למעלה מ-600 פלסטינים מירושלים המזרחית, שנאלצו להגיע למרפאה המרוחקת. כך היה המצב עד להתערבות ארגון בזכות וקואליציית ארגוני חברה אזרחית ודרישה ממשרד הבריאות כי יפתחו מרפאות נוספות במזרח העיר למבוגרים ולנוער, מרפאות אשר נפתחו לבסוף.

על פי נתוני המוסד לביטוח לאומי, יש כיום כ-600 פלסטינים החיים במזרח ירושלים, המוכרים כמי שיש להם לפחות 40% נכות רפואית על רקע נפשי, ולפיכך זכאים לקבל שירותי שיקום, מתוקף חוק שיקום נכי נפש בקהילה. מנתונים אלו עולה כי שיעור הזכאים לשירותי שיקום מכלל האוכלוסיה הבוגרת בירושלים המזרחית, עומד על פחות מ-0.3% מהאוכלוסיה, זאת בשעה ששיעורם בכלל האוכלוסיה הוא כ-1.37%, כלומר שיעור הזכאים לסל שיקום מקרב אנשי ירושלים המזרחית הוא פחות מרבע משיעורם באוכלוסיה הכללית. זאת ועוד, על פי המידע שבידינו שנאסף מבדיקות בשטח עם מפעילי שירותי השיקום, רק כ-10-12% מהזכאים לשירותי שיקום בירושלים המזרחית (60-70 אנשים), מקבלים אותם כיום בפועל. בנוסף היצע שירותי השיקום הקיים כיום בעיר המזרחית דל ביותר, הן יחסית לגודל האוכלוסיה והן יחסית לקיים בעיר המערבית. כך, למשל, פועל כיום הוסטל מגורים אחד בלבד בעיר המזרחית ומסגרת תעסוקתית אחת, בעוד שהמגוון במערב העיר רחב הרבה יותר. כמו כן אין כיום איש צוות בוועדת השיקום האזורית הפועלת במחוז ירושלים, שהוא דובר ערבית ולפיכך לא ניתן למתמודדים עם מוגבלות נפשית בירושלים המזרחית מענה ראוי בשפתם.

היעדר נגישות שפתית לוועדות הביטוח הלאומי הקובעות דרגות נכות

הדיונים בוועדות הרפואיות בביטוח הלאומי מתנהלים בעברית, וכך גם הדיונים בוועדות הערר על החלטות הוועדות הרפואיות. הליך הבירור בפני ועדות אלה דורש הצגת מסמכים, הצגת טיעונים ויכולת שכנוע - כולם דורשים דיון הנערך בשפה אחת משותפת ומובנת לצדדים. היעדר תרגום מקצועי לערבית פוגע באופן מהותי ביכולתם של אנשים ונשים עם מוגבלויות פלסטינים מירושלים המזרחית להציג את מצבם במלואו ולעמוד על זכויותיהם. לא ניתן להבין את החלטות הוועדות, אשר קובעות במידה רבה את היקף הזכויות שיקבלו התובעים, ולהגיב להן בהתאם, וכך נפגעת גם אפשרות מיצוי הזכויות הנגזרות מהחלטות ועדות אלה. מחסום שפתי זה פוגע גם בזכותם של אנשים עם מוגבלויות דוברי ערבית לנגישות לצדק ולהליך הוגן.

מחסור באנשי מקצוע פרא-רפואיים, פסיכיאטרים ופסיכולוגים

במרפאות ובסניפי קופות החולים במזרח ירושלים, קיים מחסור חמור באנשי מקצוע בתחום הפרא-רפואיים ומטפלים בתחום בריאות הנפש. מחסור זה מוביל לתורים ארוכים לשם קבלת טיפולים, ולפגיעה ממשית בזכותם של אנשים עם מוגבלויות לבריאות. בנוסף, לחלק מאנשי מקצוע אלה יש סמכות לתת חוות דעת בנוגע למצבם של אנשים עם מוגבלויות, וכך להשפיע על זכויותיהם בתחומים נוספים. כך, למשל, אדם עם מוגבלות המבקש סיוע במימון דיור עצמאי בקהילה נדרש לחוות דעת של מרפא בעיסוק. ללא אפשרות להיפגש עם מרפא בעיסוק דובר ערבית בסניף קופת החולים באזור מגוריו, אותו אדם יוותר ולא יוכל לממש את זכותו בתחום זה. מיעוטם של פסיכולוגים ופסיכיאטרים דוברי ערבית המועסקים בשירות הציבורי ניכר אף הוא ומעכב מתן אבחונים, שירותי ייעוץ וטיפול לאוכלוסיה הזקוקה לכך, ילדים ובוגרים.

הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט ותוצאותיה

הפעילות שנעשתה במסגרת הפרויקט הובילה לשיפור משמעותי בשירותים הרפואיים הניתנים לאנשים עם מוגבלויות במזרח ירושלים, בעיקר פתיחתם של מרכזים חדשים להתפתחות הילד ופתיחתה מחדש של המרפאה לבריאות הנפש לבוגרים והוספת מרפאה לילדים ולנוער, לרבות הגדלת המכסות במרפאות אילו ב-30% מעבר לתכנון המקורי:

פתיחת מרכזים להתפתחות הילד

בעקבות סגירתו של המרכז להתפתחות הילד בשועפאט, פנה בזכות בדרישה אל משרד הבריאות, אל קופות החולים והעלה את הנושא לדיון בועדת-כנסת, ותרם בכך לפתיחה של ארבעה מרכזים חדשים להתפתחות הילד במזרח ירושלים. מתן אפשרות בחירה להורים בין המרכזים השונים, וכן הגדלת מגוון השירותים, מהווים שיפור משמעותי בתחום עבור ילדים עם מוגבלויות ובני משפחותיהם. בימים אלה פועלת קבוצת חטווה, קבוצת אמהות ומשפחות מכפר עקב, בסיוע בזכות, לפתיחת מרכז להתפתחות הילד בכפרם, הנמצא בצדה השני של חומת ההפרדה.

החזרתה של המרפאה לבריאות הנפש לירושלים המזרחית והקמתן של מרפאות נוספות

בשנת 2000 נסגרה המרפאה היחידה לבריאות הנפש שפעלה עד אז במזרח ירושלים, והועברה למערב העיר. בעקבות פעילות ארגון בזכות יחד עם קואליציית הארגונים הפעילים בתחום בריאות הנפש, הורה בשנת 2011 משרד הבריאות על החזרתה של המרפאה למזרח העיר. אולם, נכון לחודש ספטמבר 2013, לא הצליח המשרד לאתר מבנה מתאים למרפאה. במקביל, בעקבות פעילות הארגונים, נפתחה מרפאה לילדים ונוער וכן נפתחה מרפאה נוספת למבוגרים. במרפאות פועל צוות מקצועי דובר השפה הערבית. המרפאות הוקמו על-פי מכרז, אשר הקצה מכסות מצומצמות יחסית לטיפול מרפאתי (סה"כ 250 מטופלים מבוגרים, ו-150 ילדים). בעקבות התערבות ארגון בזכות, הוגדל מספר המכסות לשנת 2013 ב-30%. בנוסף, במסגרת הרפורמה בבריאות הנפש,⁹¹ ובעקבות דרישת בזכות במינהלת הרפורמה, הוחלט על הקמת מרפאה נוספת לבריאות הנפש בירושלים המזרחית של קופת חולים כללית.

סדנאות לאנשים עם מוגבלויות, לבני משפחה ולאנשי מקצוע

במהלך הפרויקט, נערכו סדנאות בנושאים הקשורים לבריאות, בהן השתתפו כ-100 אנשים עם מוגבלויות, הורים לילדים עם מוגבלויות ואנשי צוות רפואי. בנוסף לכך התקיימה השתלמות בת 40 שעות לעובדים סוציאליים מכל לשכות הרווחה בירושלים המזרחית ולפעילים קהילתיים לגבי זכויות ושירותים לאנשים עם לקויות נפשיות החיים בקהילה. ההשתלמות נערכה בשיתוף עיריית ירושלים ומשרד הבריאות, ובשיתוף עם פרויקט בריאות הנפש שהפעיל ארגון בזכות, בתמיכתה של קרן טאובר. המשתתפים והמשתתפות שרכשו ידע רב והביעו את שביעות רצונם המלאה מן ההשתלמות זו יכולים לכוון עתה באופן מקצועי אנשים עם מוגבלויות נפשיות לקבלת שירותי שיקום בקהילה, ייעוץ וטיפול נפשי.

פעילות משפטית להנגשת ועדות הביטוח הלאומי

בשנת 2012 הגישו המוקד להגנת הפרט, רופאים לזכויות אדם והמרכז הרפורמי לדת ומדינה עתירה נגד מנכ"ל הביטוח הלאומי ושר הרווחה והשירותים החברתיים, בגין היעדר תרגום מקצועי לערבית במסגרת דיוני ועדות הביטוח הלאומי.⁹² ארגון בזכות הגיש בקשה להצטרף כידיד בית-משפט לעתירה זו, על-מנת להציג בפני בג"ץ

91 ראו ע' 42 לעיל.

92 בג"ץ 8031/12 המוקד להגנת הפרט נ' מנכ"ל הביטוח הלאומי (טרם ניתן פסק דין).

המשתתפים בקורס
בנושא בריאות הנפש
לעובדי לשכות הרווחה

את מחויבותם של המוסד לביטוח לאומי ומשרד הרווחה לאפשר לאנשים עם מוגבלויות דוברי ערבית לממש את זכאותם. התפיסה שבבסיס הבקשה היתה כי האמנה לזכויות אנשים עם מוגבלויות מחייבת את ישראל להעניק ביטחון סוציאלי באופן נגיש ושוויוני לכל אדם, וכי המשמעות לגבי אוכלוסיית מזרח ירושלים ובפרט זו שהשפה העברית אינה שגורה בפיה היא כי יש להנגיש את השירות הניתן על ידי ועדות הביטוח הלאומי לאוכלוסיה הנזקקת לשירותים אלה. הבקשה, כמו גם העתירה, עדיין תלויה ועומדת.

תחום הבריאות: סיכום והמלצות מדיניות

על מימוש הזכויות והשירותים בתחום הבריאות אחראים בעיקר משרד הבריאות וקופות החולים. גופים אלה, בשיתוף עם הרשות המקומית ועם אנשי מקצוע יכולים להביא לשיפור משמעותי בשירות הניתן לפלסטינים עם מוגבלויות במזרח העיר ולמשפחותיהם. המלצות אלה לא תמיד כרוכות בהוצאה תקציבית נוספת, אלא בהקצאה מלומדת יותר ושוויונית יותר של משאבים קיימים, העונה על קידום זכויות האדם, תוך עמידה בדרישות החוק. המלצותינו הינן:

1. יש לפעול להנגשת המידע וההנחיות שמפיץ משרד הבריאות בכל בתחומים, ולתרגומם לשפה הערבית; יש צורך בהנגשה שפתית של ועדות שמוקמות על-פי חוק, ושעל סמך החלטותיהן נקבעות זכויות שונות של אנשים לקבלת שירות או טיפול רפואי, לרבות: ועדות סל שיקום, המוקמות לפי חוק שיקום נכי נפש בקהילה, ועדות רפואיות של הביטוח הלאומי, ועוד. בהקשר זה יש צורך במעקב ובאכיפת חוזר מנכ"ל משרד הבריאות, הקובע כי אדם זכאי לקבל שירותים רפואיים בשפתו אם הוא מבקש זאת מראש.
2. יש צורך במעקב ופיקוח של משרד הבריאות אחר היערכות קופות החולים לקראת יישום הרפורמה בבריאות הנפש בירושלים המזרחית, בעיקר בכל הנוגע לטיפול מרפאתי זמין ואיכותי שיובטח לתושבים.
3. יש צורך בהנגשת שירותי הבריאות, בין השאר באמצעות הכשרת הצוותים הרפואיים, הסיעודיים והפרא-רפואיים, ועמידה בסטנדרט הקבוע בחוק ובתקנות המותקנות עתה בוועדת העבודה, הרווחה והבריאות של הכנסת, המחייבים כי כל שירות הניתן לציבור וכל מקום בו ניתן שירות לציבור יהיו נגישים לאנשים עם כל סוגי המוגבלויות. בנוסף יש להגביר את המודעות של הצוותים הרפואיים והמנהלתיים בקופות החולים, לעצם קיומם של שירותים הניתנים לאנשים עם מוגבלויות שתהליך קבלתם מותנה בהפנייה של רופא המשפחה, כגון אבחונים, סיוע להתאמות בדיוור, רכישת עזרים רפואיים ועוד.
4. מחובתו של משרד הבריאות לנקוט בצעדים אקטיביים על מנת לפתח ולהרחיב את המגוון של שירותי השיקום הניתנים בירושלים המזרחית, להתאימם לצרכי האוכלוסיה, ולהנגישם מבחינה שפתית ותרבותית ובכך לאפשר למספר רב יותר של אנשים לממש זכויותיהם. בכלל זה יש לדאוג בהקדם למינוי של איש מקצוע דובר ערבית, לצוות השיקום במחוז ירושלים.
5. בנוסף, אנו ממליצים כי משרד הבריאות ועיריית ירושלים יערכו מיפוי לגבי מצאי, זמינות ואיכות השירותים הניתנים לאנשים עם מוגבלויות ולמשפחותיהם בשכונות הנמצאות מעבר לגדר ההפרדה, ויצרו, בין השאר, תשתית להקמת מרכז להתפתחות הילד באזור זה ושירותים אחרים הנמצאים בחסר, לטובת תושבי המקום.
6. יש לקבוע תכנית פעולה משותפת למשרד הבריאות ולמועצה להשכלה גבוהה, באשר לקידום הכשרה מקצועית אקדמית או הכרה בהכשרה מקצועית שנרכשה במדינות אחרות לאוכלוסייה הערבית במקצועות נדרשים, כגון: קלינאות תקשורת, פסיכיאטריה, פסיכולוגיה, מקצועות פרא-רפואיים נוספים ועוד, תוך גיבוש דרכים נוספות אשר יאפשרו להתגבר על החסרים הגדולים הקיימים בתחומים אלה, והארת 'זרקור' על ירושלים המזרחית כמוקד למתן שירותי בריאות לאוכלוסיה פלסטינית מכפרי ירושלים ומן הגדה המערבית.

תושבי מזרח ירושלים חיים במציאות קשה של מערכת עירונית עמוסה ומעוטת כח אדם, תשתיות רעועות או חסרות, צפיפות, עוני ותקציבים מוגבלים שאינם מצליחים לגשר על פערים בסיסיים בין אוכלוסיות. מימדים אלה משליכים על עצם היכולת של פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים לחיות בכבוד, וליהנות מזכויות אדם בסיסיות המגיעות להם.

אחזת ידן של הרשויות ניכרת לא רק ברמת הקצאת התשתיות והתנאים הפיסיים במרחב הציבורי, אלא בהעדר תכנון מערכתי חברתי, הלוקח בחשבון את צרכיה של האוכלוסיה בירושלים המזרחית על כל מרכיביה ועל תת הקבוצות הקיימות בה, ומתרגם אותם למדיניות שוויונית המעניקה בטחון סוציאלי לתושבים, וכך לרמת שירותים רווחתיים נאותה, זמינה, איכותית ונגישה. עיריית ירושלים כגורם המתכלל של השירותים החברתיים והאחראי על הקצאתם בפועל מזה ושל התכנון העירוני מזה מחויבת להעניק לתושבי העיר, מערבה ומזרחה, באופן שוויוני, זכויות ושירותים להם הם זכאים כאנשים עם מוגבלות וכתושבים.

בהנחה כי הרשויות אכן מעוניינות במתן השירות הטוב ביותר ובהבטחת רווחתם של תושבי העיר, ובהשוואת מערך השירותים הניתנים לתושב בכל חלקי מזרח העיר כבמערבה, עליהן לנקוט בסדרת פעולות, שראשיתן ראייה וקריאה מובחנת ומבוססת-נתונים של תמונת המצב בשטח;

השוואה בין סטנדרטים ברמת השירות והנורמות לבין המצב בפועל; וגישור על הפערים באמצעות שיפור שירותים קיימים ופיתוח מענים נדרשים שאינם קיימים בשטח.

דו"ח זה הוא גורם מדבר ומסייע לרשויות בכלל ולעיריית ירושלים בפרט, בבואן להציע ולאפשר לכלל האוכלוסיה הפלסטינית במזרח העיר מענה לצרכיה הרווחתיים, בכך שהוא שופך אור על תמונת המצב בשטח ומנתח אותה. זהו שלב ראשון לפני גזירת מסקנות ויישום מדיניות, שבאחריותן של הרשויות להתוותה ולהוציאה מן הכוח אל הפועל.

במסגרת הדוח שמונח בפניכם ערכנו סקירה מקיפה של מצבם של פלסטינים עם מוגבלות במזרח ירושלים במגוון רחב של תחומים. הסקירה כללה אינטגרציה ועיבוד של נתונים גולמיים שהתקבלו מהגורמים הרשמיים והמשרדים האחראים על פי דין לספק את אותם זכויות ושירותים, בצד סקרי שטח וראיונות עם הגורמים האמונים בפועל על אספקתם של השירותים ועם אוכלוסיית היעד: פלסטינים עם מוגבלויות ומשפחותיהם. הכרותנו העמוקה עם השטח, הן כארגון מטפל בפניות ציבור פרטניות ובו בזמן מלווה סוגיות שעוסקות בשינוי מדיניות, ייצוג משפטי, השפעה על השיח הציבורי והסברה והנסיון הרב שצבר ארגון בזכות בעשרים שנות פעולתו בישראל, תרם רבות להשלמת התמונה והניתוח שמשתקפים בדו"ח הנוכחי.

הדו"ח כולל סדרה של המלצות אופרטיביות לשנוי מדיניות המיועדות ברובן למקבלי ההחלטות, אך גם לגופי החברה האזרחית הפעילים במזרח ירושלים. להלן עיקרי ההמלצות מסודרים על פי מפתח של המשרד הממשלתי או המוניציפאלי הממונה.

משרד החינוך

- מוצע כי המשרד יקים ועדה שתבחן את מערך השילוב במזרח ירושלים: יישום החוק לרבות ועדות שילוב, הקצאת תקציבים, הכשרה והסברה בקרב צוותי ההוראה ואנשי המקצוע, מדיניות ועדות ההשמה. מוצע כי הועדה תכלול את נציגי מנח"י וכן נציגי הורים לילדים עם צרכים מיוחדים.
- מוצע כי המשרד, בשיתוף עם מנח"י, יקדמו תכנית פיילוט לשילוב ילדים עם לקויות חושיות, החל מגיל שש, כמקרה מבחן לבחינת הצלחת השילוב במגוון של בתי ספר.
- יש לתגבר ולרענן את תכניות ההכנה לתעסוקה וכישורי החיים הנערכות בבתי הספר לחינוך מיוחד במסגרת ההיערכות לחיים עצמאיים בוגרים, ולהכין את התלמידים לחיים משולבים בקהילה, ולידע מוגבר על זכויותיהם.
- יש לערוך בחינה מקיפה של מערך ההסעות לכלל המסגרות תוך שימת דגש על כללי הביטחון והבטיחות, תקינות כלי רכב, פיקוח, עמידה בתנאי הסף והקריטריונים של המרכזים, מסלולים, סיעות ומלוות.
- עוד מוצע כי המשרד ומנח"י יזמו השתלמויות יעודיות עבור בעלי תפקידים ניהוליים במסגרות הבית ספריות במזרח העיר, שיעסקו בעידוד השילוב במערכת החינוך, בקשיים שהמערכת חווה בהקשר זה ובדרכים לפתרון.

משרד הבריאות

- יש לפעול להנגשת המידע וההנחיות שמפיץ משרד הבריאות בכל בתחומים, ולתרגומם לשפה הערבית; יש צורך בהנגשה שפתית של ועדות שמוקמות על-פי חוק, ושעל סמך החלטותיהן נקבעות זכויות שונות של אנשים לקבלת שירות או טיפול רפואי, לרבות: ועדות סל שיקום, המוקמות לפי חוק שיקום נכי נפש בקהילה; בהקשר זה יש צורך במעקב ובאכיפת חזר מנכ"ל משרד הבריאות, הקובע כי אדם זכאי לקבל שירותים רפואיים בשפתו אם הוא מבקש זאת מראש.
- יש צורך במעקב ופיקוח של משרד הבריאות אחר היערכות קופות החולים לקראת יישום הרפורמה בבריאות הנפש בירושלים המזרחית, בעיקר בכל הנוגע לטיפול מרפאתי זמין ואיכותי שיובטח לתושבים.
- יש צורך בהנגשת כלל שירותי הבריאות לאנשים עם מוגבלויות, בין השאר באמצעות הכשרת הצוותים הרפואיים, הסייעודיים והפרא-רפואיים, ועמידה בסטנדרט הקבוע בחוק ובתקנות המותקנות עתה בוועדת העבודה, הרווחה והבריאות של הכנסת, בנוסף יש להגביר את המודעות של הצוותים הרפואיים והמנהלתיים בקופות החולים, לגבי עצם קיומם של שירותים הניתנים לאנשים עם מוגבלויות שתהליך קבלתם מותנה בהפנייה של רופא המשפחה, כגון אבחונים, סיוע להתאמות בדור, רכישת עזרים רפואיים ועוד.
- מחובתו של משרד הבריאות לנקוט בצעדים אקטיביים על מנת לפתח ולהרחיב את המגוון של שירותי שיקום נכי נפש בקהילה הניתנים לתושבי ירושלים המזרחית, להתאימם לצרכי האוכלוסייה, ולהנגישם מבחינה שפתית ותרבותית. בכלל זה יש לדאוג בהקדם למינויו של איש מקצוע דובר ערבית לצוות השיקום במחוז ירושלים.
- בנוסף, אנו ממליצים כי משרד הבריאות, הרווחה ועיריית ירושלים יערכו מיפוי לגבי מצאי, זמינות ואיכות השירותים הניתנים לאנשים עם מוגבלויות ולמשפחות בשכונות הנמצאות מעבר לחומת הפרדה, ויצרו תשתית להקמת מרכז להתפתחות הילד ושירותים אחרים הנמצאים בחסר באזור זה, לטובת תושבי המקום.
- יש לקבוע תכנית פעולה משותפת למשרד הבריאות ולמועצה להשכלה גבוהה, באשר לקידום הכשרה מקצועית אקדמית או הכרה בהכשרה מקצועית שנרכשה במדינות אחרות לאוכלוסייה הפלסטינית במקצועות נדרשים.

נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים

- מוצע כי הנציבות תיזום או תבצע, בשיתוף עם הלמ"ס או גורמי מחקר נוספים, סקר ספיציפי של אנשים עם מוגבלות ומשפחות פלסטיניות במזרח ירושלים ושל השירותים הנדרשים לבוגרים ולילדים על מנת לאפשר לאוכלוסיה זו חיים בכבוד, על פי הסטנדרטים הקבועים באמנת האו"ם לזכויות אנשים עם מוגבלויות.
- כגוף האחראי על אכיפת הסדרי הנגישות בישראל, מוצע כי הנציבות תפעל ביתר שאת מול משרד התחבורה, נותני השירותים ועיריית ירושלים להבטחת שירותי תחבורה ציבורית נגשים בעיר כקבוע בחוק. כן מומלץ כי הנציבות תדרוש הבטחת נגישות במרחב הציבורי ובשירותים ציבוריים הניתנים לאנשים עם מוגבלות בעיר ותפקח על יישום הסטנדרטים במזרח ירושלים כבמערכה.

משרד התחבורה

- יש להבטיח ביצוע מלא עד לשנת 2014 של הנגשת התחבורה ציבורית במזרח ירושלים, החל מתחנות מרכזיות, תחנות איסוף והורדת נוסעים (בשיתוף עם עיריית ירושלים) וכלה בציי האוטובוסים של חברות ההסעות.

משרד הכלכלה

- יש צורך בהתאמת והנגשת תהליכי האבחון לקביעת שכר מינימום מותאם וזכאות לפי חוק המשתקם, הנעשים על ידי המשרד, לשפה הערבית;

המוסד לביטוח לאומי

- מוצע כי המוסד, בשיתוף עם מחלקת הרווחה העירונית, יפעל למיפוי האוכלוסיה הזכאית ליהנות משירותי השיקום התעסוקתי שמעניק הביטוח הלאומי ולמיצוי ופתיחת מגוון אפשרויות להכשרה מקצועית, לרבות הכשרה אקדמית של האוכלוסיה הרלבנטית, באמצעות פנייה יזומה אל האוכלוסיה הפוטנציאלית.

משרד השיכון

- יש לבחון ולשנות את נהלי משרד השיכון בכל הנוגע לסיוע בשכ"ד, רכישה והתאמות דיור לנכים הדורש הוכחת בעלות בטאבו.
- יש לתרגם את הנחיות משרד השיכון בכל הנוגע למימון סיוע והתאמות בדיור לשפה הערבית ולהנגישן לאוכלוסיית מזרח העיר. יש לדרוש מכל החברות נותנות שירותי הדיור שיספקו שירות בשפה הערבית במזרח ירושלים, לרבות דרישה מפורשת במכרזים.

משרד העבודה והרווחה

- יש צורך בהתאמת והנגשת תהליכי ועדות האבחון וההשמה של המשרד, לשפה הערבית.
- נדרשת הגדלת המכסות לתעסוקה נתמכת לאוכלוסיה הפלסטינית במזרח העיר ועידוד המגמה להפניה לדפוס זה של תעסוקה.
- המלצות נוספות למשרד מנויות במסגרת ההמלצות המופנות למחלקת הרווחה של עיריית ירושלים, להלן.

עיריית ירושלים

לבד מן האחריות הכוללת המונחת על כתפי העירייה בתכלול מתן השירותים, בתכנונם ובהקצאתם בפועל, בכל התחומים, גובשו מספר המלצות קונקרטיות ליישום בתחומים השונים:

- עיריית ירושלים עצמה, כמתווה דרך וכמעסיק ציבורי גדול, צריכה לפעול באופן יזום ולשלב אנשים עם מוגבלויות בכלל ופלסטינים ממזרח העיר בפרט בדרך של העדפה מתקנת ובכל אפיק אחר שייבחר, בכל הדרגות והתפקידים, ולהוות בכך מודל לגבי העסקה במקומות ציבוריים ופרטיים אחרים.
- מוצע להקים פורום עירוני בין מגזרי שיכלול נציגי עירייה מעסיקים פרטיים, ארגונים חברתיים וגופים מפעילים, אשר יוביל פיתוח והזדמנויות בשוק התעסוקה לאנשים עם מוגבלויות פלסטינים תושבי מזרח העיר.
- נדרש איש מידי והגדלת התקן במחלקת הרווחה העירונית המיועד להפנייה ולפיתוח תחום התעסוקה הנתמכת.
- מוצע למנות אחראי ספציפי במחלקת הרווחה של העיריה, על נושא הדיור המוגן במזרח ירושלים, שיפעל לקידום פתיחת מסגרות דיור קהילתיות ועידוד הביקוש.
- מוצע כי מנהל החינוך בעיריית ירושלים:
 - * ייזום דיאלוג שוטף ומובנה בין מקבלי ההחלטות לנציגי ההורים והקהילה. נושאים ספציפיים שכבר הוחל לדון בהם כגון מערך ההסעות והתנאים בבתי הספר לחינוך מיוחד. דיאלוג מובנה ייצר נושאים נוספים לשיח ולפתרון.
 - * יפעל לערוך בחינה מקיפה של מערך ההסעות לכלל המסגרות תוך שימת דגש על כללי הביטחון והבטיחות, תקינות כלי רכב, פיקוח, עמידה בתנאי הסף והקריטריונים של המרכזים, מסלולים, סייעות ומלוות.
 - * ייזום יחד עם משרד החינוך, השתלמויות יעודיות עבור בעלי תפקידים ניהוליים במסגרות הבית ספריות במזרח העיר, שיעסקו בעידוד השילוב במערכת החינוך, בקשיים שהמערכת חווה בהקשר זה ובדרכים לפתרון.

גורמי קהילה וחברה אזרחית

- יש לחזק את "הפורום לנגישות במזרח ירושלים" שהוקם לאחרונה, באמצעות צירוף ארגונים נוספים וליצור בינו לבין הגורמים הרלוונטיים בעירייה ובנציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות דו שיח שוטף בנושא הנגשת מוסדות ציבור ושירותים במזרח ירושלים.
- מומלץ כי ארגונים של אנשים עם מוגבלויות ומשפחות יציבו בסדר עדיפות גבוה את נושא הדיור בקהילה המוגן והעצמאי בפעילותם: הן ברמת המודעות לרצף האפשרויות הקיים בתחום זה, לזכויות ולמגמות של שילוב בקהילה שיש לחזקן.

והמלצה כללית לכלל המשרדים והרשויות נוגעת בחשיבות הנגישות השפתית והתרבותית כמאפשרת קבלת מידע ושיח עם מקבלי ההחלטות בדרג המינהלי. רוב הפלסטינים במזרח ירושלים אינם דוברי עברית, אך שירותים ציבוריים רבים הניתנים על-ידי גופים ממשלתיים המיועדים לאנשים עם מוגבלויות ניתנים בשפה העברית בלבד. כך, למשל, קיים מחסור באנשי מקצוע דוברי ערבית בוועדות האבחון התעסוקתי,⁹³ בועדת השיקום המוקמת על פי חוק שיקום נכי נפש בקהילה, בגורמים נותני השירות האמונים על טיפול בבקשות לסיוע בדיור, במשרד הבינוי והשיכון ובוועדות הרפואיות של הביטוח הלאומי. בנוסף, הפרוצדורה בפנייה אל

93 ועדת השמה קובעת את זכאותו של ילד עם צרכים מיוחדים לחינוך מיוחד; ראו: ס' 5-13 לחוק חינוך מיוחד, התשמ"ח-1988.

גורמים אלה ואל גורמים נוספים⁹⁴ מתנהלת כולה בשפה העברית: מסמכים ובהם מידע על זכויות, טפסי בקשה, כלים לאבחון ומדידה ועוד אינם מתורגמים לערבית ואינם מותאמים לאוכלוסייה מבחינה תרבותית. מחסומים אלה מהווים מכשול חריף בפני האוכלוסיה הפלסטינית במזרח ירושלים, ומקשה עליה במימוש זכויות. היותה של השפה הערבית שפה רשמית בישראל מחייבת כמובן את רשויות הממשל, אך זוהי גם חובתה של ישראל לאפשר מבחינה מהותית את הזכות לבטחון סוציאלי ושירותים חברתיים נגישים חמינים לפלסטינים עם מוגבלויות ולאפשר מתן שירות מכבד לתושבי מזרח ירושלים, בשפתם.

94 כולל הטפסים שיש למלא במסגרת ההליך בוועדות הביטוח הלאומי, שלהן הסמכות לקבוע אחוזי נכות, קביעה אשר יש לה השלכות רבות על הזכויות המוקנות לאותו אדם בכל תחומי החיים.

בזכות - המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות הינה עמותה רשומה שמטרתה לפעול לקידום זכויותיהם של אנשים עם כל סוגי המוגבלות: גופנית, שכלית, נפשית וחושית בכל תחומי החיים, ולהביא לשילוב המבוסס על שוויון והשתתפות מלאה של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית. בזכות יוסדה על ידי האגודה לזכויות האזרח בישראל בשנת 1992 ופועלת כיום כעמותה עצמאית. בזכות מהווה כתובת לכל אותם אנשים עם מוגבלות ובני משפחות אשר זכויותיהם הופרו בשל המוגבלות וכן לאנשי מקצוע, ארגונים חברתיים, אנשי אקדמיה ומקבלי החלטות.

בזכות - מרכז حقوق الإنسان للأشخاص ذوي الإعاقات - هي جمعية مسجلة تهدف للعمل على النهوض بحقوق الأشخاص ذوي الإعاقات المختلفة: الجسدية، العقلية، النفسية والشعورية، في كافة مجالات الحياة، والدفع إلى دمج يرتكز على المساواة والمشاركة الكاملة للأشخاص ذوي الإعاقات في المجتمع الإسرائيلي. بزכות هي جمعية أسستها جمعية حقوق المواطن في إسرائيل عام 1992، وهي تعمل اليوم كجمعية مستقلة. تعتبر بزכות عنواناً لجميع الأشخاص ذوي الإعاقات وأبناء عائلاتهم، ممن تم الإجحاف بحقوقهم بسبب الإعاقة، كما تعتبر عنواناً للمهنيين، للمنظمات الاجتماعية، الأكاديميين وصناع القرار.

Bizchut – The Israel Human Rights Center for People with Disabilities is a non-profit organization committed to advancing the rights of people with all disabilities: physical, intellectual, mental and sensory, and enabling full inclusion and participation in all areas of life in mainstream Israeli society. The name Bizchut (literally “by right”) reflects the belief that all people are entitled to equal rights and that the needs of people with disabilities must be met on the basis of entitlement, not as a function of charity or pity. Originally launched as a project of the Association for Civil Rights in Israel in 1992, Bizchut was soon established as an independent organization. In all matters concerning disability rights and instances in which rights have been violated because of disability Bizchut serves as the address for people with disabilities and family members, professionals, organizations working in the field and decision makers.

02-6521308

בזכות, מוקד פניות הציבור
בזכות, מרכז תوجهات الجمهور
Bizchut's Hotline

mail@bizchut.org.il www.bizchut.org.il

BIZCHUT

BIZCHUT, The Israel Human Rights
Center for People with Disabilities

בזכות, מרכז حقوق
الإنسان لذوي الإعاقات
جمعية من تأسس جمعية حقوق المواطن في إسرائيل

בזכות

בזכות, המרכז לזכויות אדם
של אנשים עם מוגבלויות, עמותה
מיסודה של האגודה לזכויות האזרח בישראל

בזכות